

Kõrgem Kunstikool Pallas

Maaliosakond

**Mahajäetud ja hävimisohus hoonete siseviimistluse
dokumenteerimise välitööd**

Aruanne

Koostaja: Danel Ülper

Tartu 2023

Sisukord

Eessõna	6
Viivikonna, Ahtme, Somp ja stalinismi perioodi hooned mujal Eestis	7
Elamu Sillamäe tee 21	9
Elamu Sillamäe tee 19	13
Elamu Rahu 10	19
Elamu Rahu 9	26
Elamu Rahu 8	34
Viivikonna kaevanduse administratiivhoone	36
Viivikonna kauplus	37
Ahtme mnt 101	38
Ahtme mnt 30	39
Sompa kaevanduse administratiivhoone	47
Võru 16, Valga	52
Vändra haigla	57
Rimmu kolhoosidevaheline hüdroelektrijaam	58
Järeldused	63
Kasutatud allikad	63
Talud ja metsavahikohad	66
Sulsi talu Võukülas	68
Saare metsavahikoht	71
Järve-Saprani talu Pugritsas	72
Siine talu Tiitsa külas	77
Tellase-Tindi talu Tellastes	78
Kuivaste metsavahikoht Suigus	80

Talumaja Paenasti külas	81
Peratsaare talu.....	82
Reinu talu	88
Raksti talu	89
Ääre talu Jäärjas	90
Nurmeotsa talu Mulgi külas.....	91
Pargi talu Saksakülas.....	92
Aravälja talu	94
Kõõli (Kõõlikese) metsavahikoht.....	97
Nuti talu Oe külas	99
Pikamäe metsavahikoht.....	100
Haamri talu Kõveriku külas	101
Järeldused	103
Kasutatud allikad	103
1930. aastate uusasunduste talud	104
Pontu talu	107
Talu 130:TAK:052	109
Lassi talu	110
Kasemetsa talu.....	112
Toominga talu.....	114
Talu 130TAK075	115
Saare asundustalu	118
Talu 130TAK069	119
Talu 130TAK066	120
Järeldused	121
Kasutatud allikad	121
Valga puitarhitektuur.....	122
Uus 16, Valga	123

Uus 23, Valga	126
Järeldused	129
Kasutatud allikad	129
Raudteega seotud hooned	131
Kalli raudteevahi maja	132
Lepassaare raudteetöölise elamu	134
Peressaare raudteetöölise elamu	142
Piilsi raudteejaam	144
Surju raudteejaam	147
Surju jaama elamu	148
Järeldused	149
Kasutatud allikad	149
Õigeusu kirikuga seotud hooned	151
Kavilda õigeusu kirik	152
Juuru õigeusu kirik	154
Arussaare vaimulikumaja	156
Meleski ja Rõika vabrikuasulad	159
Meleski vabriku valvuriputka	160
Rõika peeglivabriku töölise elamu	161
Kasutatud allikad	163
Rabasaare	164
Kasutatud allikad	169
Muud uuritud hooned	170
Elamu Liivi 5, Tartu	171
Tiitsa karjamõisa moonakatemaja	173
Kõlli kauplus	175
Lalsi kool	176

Soosaare mõisa peahoone	177
Kaagjärve-Mäemõisa teenijatemaja	178
Peressaare kool.....	183
Kasutatud allikad	184

Eessõna

Käesolev aruanne kajastab 2021.-2023. aastani läbiviidud mahajäetud ja hävimisohus hoonete siseviimistluse dokumenteerimise välitöid. Aruanne on jagatud temaatilisteks peatükkideks, kas hoone tüübi, ajastu või asukoha järgi. Tulenevalt konkreetsete objektide iseloomust ja seisundist aga ka välitöödel uuritud erinevat tüüpi objektide hulgast tundus seesugune jaotus kõige asjakohasem. Olgugi, et Valga puitarhitektuurist sai uuritud vaid kaht objekti, on tegemist olulise uurimist vajavate hoonete rühmaga, mille osas tuleks tulevikus tööd jätkata. Samuti kahe objektiga esindatud koolimajad, ei moodusta aga iseseisvat suurt hävimisohus hoonete gruppi ning seetõttu nende kohta käiv dokumentatsioon on peatükis „Muud uuritud hooned“. Objektid peatükkides on esitatud külastamise järjekorras, mõnel juhul, kus väisatud hoonete hulk on suurem, olen jaganud nad veel geograafiliselt maakondade või asulate kaupa. Selline jaotus tundus antud juhul kõige loomulikum.

Uuritud objektide dokumentatsiooni põhjalikkus on varieeruv ning sellel on mitmeid põhjusi. Välitööd said alustatud üsna õhinapõhiselt omamata mingisugust suuremat plaani, selgemad eesmärgid kujunesid aja jooksul. Samuti arenes välitööde käigus ka objektide dokumenteerimise meetodika. Oluliselt on mõjutanud välitööde kulgu ka asjaolu, et objektide vahel liikumiseks on peamiselt kasutatud jalgratast. Kuigi objektide ajalooline ja arhitektuurne ülevaade on käesolevas aruandes napp, olen pidanud oluliseks esitada rohkem infot hoonete kohta, mida varasemalt pole uuritud või millest on varasemates kirjatöödes vähe juttu. Üks suurem objekt, Vilaski raketibaas, on dokumentatsioonist sootuks välja jäänud, kuna seda on varasemalt küllaldaselt dokumenteeritud.

Arhiiviuuringuid pole ühegi objekti puhul enne välitöid tehtud, kuna arhiivisäilikud kannatavad oodata, aga hävivate hoonete uurimine võib olla aegkriitiline. Välitööde eel uuritavate objektide kohta info hankimisel olen peamiselt kasutanud varem trükis avaldatud materjale, Muinsuskaitseameti koostatud inventeerimisaruandeid, aga ka Pärandkultuuri kaardirakendust ja muid veebiallikaid. Peale välitöid olen arhiiviuuringuid teinud vaid mõne üksikküsimuse lahendamiseks.

Viivikonna, Ahtme, Sompa ja stalinismi perioodi hooned mujal Eestis

Stalinistlikku interjööri on Eestis peamiselt käsitletud, kas seoses ajastu olulisemate ja märkimisväärsemate ehitistega või koos mööbli jm tarbeesemete disainiga (Kodres 2001: 248-253; Kodres, Lobjakas 2013: 205-211; Kodres 1998: 129-148). Koduinterjööri puhul on rohkem räägitud esinduslikematest parteiladvikusse kuulunud inimeste korteritest, milles võib kohata parkettpõrandaid ja stukkdekoori (Kodres 1998: 144-146). Küsimust, et milline oli sel ajajärgul argisem interjäär, lahkab põgusalt Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti väljaantud stalinistlike hoonete renoveerimist käsitlev raamat, milles antakse teada, et „trepikoja lagi ja seina ülemine osa värviti valgeks. Alumine osa (umbes 150 cm kõrguseni) värviti praktilistest kaalutlustest tulenevalt tumedamates toonides. Samuti võib trepikodades, olgu säilinuna või hilisemate värvikihtide all, leida omaaegseid šabloonmustreid.“ (Välja jt 2012: 33-39). Trepikoja kohta leiab raamatust ka pildi hilisemate viimistluskihtide alt välja tulnud viinamarjamotiiviga rullmustrist (Samas pilt 61). Korterite siseviimistlusest on mainitud ainult stukkdekoori (Samas 37-38). Raske isegi ütelda, kas see milline oli stalinismiperioodil argisemate interjööride viimistlus, on ilmselge või pole keegi seda lähemalt uurinud. Loodetavasti annab käesolev välitööde dokumentatsioon selle küsimuse lahendamiseks kasulikku allikmaterjali.

Suurem osa uuritud objekte asuvad Ida-Virumaal. Ida-Virumaa kaevandus- ja tööstusasulaid projekteerisid stalinismi perioodil peamiselt üleliidulised projekteerimisinstituudid Giprošaht ja Gorstroiprojekt, mistõttu on nende asulate arhitektuurne ilme erinev ülejäänud Eestist (Volkov 1990: 42). Hetkel on raske ütelda, kas see erinevus puudutas ka mingil määral interjöörikujuandust. Välitööde käigus väljaspool Ida-Virumaad uuritud stalinismi perioodi ehitiste siseviimistlus ei erinenud oluliselt objektidest, mis asuvad Ida-Virumaal. Ilmselt vajaks teema siiski põhjalikumat uurimist.

Ida-Virumaa stalinistlike hoonete ehitusliku poole pealt on silmatorkav erinevate materjalide läbisegi kasutamine ühe hoone piires. Kasutatud on nii looduslikku paekivi, savitellist, kõrgtellist, silikaattellist ja põlevkivi tuhast pressitud plokkide, ehkki viimast peaaegselt

ainult ülemisel korrusel. Ilmselt on see nii märk raskest sõjajärgsest ajast kui ka nõukogude ajale igiomasest ehitusmaterjalide defitsiidist. Ühesõnaga tuli ehitada sellest, mida parasjagu oli.

Mujalt Eestist on välitööde käigus dokumenteeritud kolme hoonet. Neist kaks, Võru 16 Valgas ja Vändra haigla, on selgelt stalinistlikud ehitised, Rimmu hüdroelektrijaam esindab utilitaarsemat arhitektuuri, mille puhul ei saa rääkida nii selgelt stiili tunnustele vastavusest, aga kuna selle ehitusaeg jääb stalinismi perioodi, pean õigustatuks käsitleda teda just siin.

Viivikonnas uuritud objektid:

1. Elamu Sillamäe tee 21, Viivikonna
2. Elamu Sillamäe tee 19, Viivikonna
3. Elamu Kaevurite 27, Viivikonna
4. Elamu Rahu 10, Viivikonna
5. Elamu Rahu 9, Viivikonna
6. Elamu Rahu 8, Viivikonna
7. Viivikonna kaevanduse administratiivhoone
8. Viivikonna kauplus

Ahtmel uuritud objektid:

1. Ahtme mnt 101, Ahtme
2. Ahtme mnt 30, Ahtme

Sompas uuritud objektid:

1. Sompa kaevanduse administratiivhoone

Mujal uuritud objektid:

1. Võru 16, Valga
2. Vändra Haigla, Vana 53
3. Rimmu kolhoosidevaheline hüdroelektrijaam

Elamu Sillamäe tee 21

59°20'16.3"N 27°41'07.8"E

Katastri nr: 51401:001:1010

Lähiaadress: Sillamäe tee 21

Asustusüksus: Viivikonna küla

Vald: Narva-Jõesuu linn

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: Omandi ulatus selgitamisel

Külastuse kuupäev: 04.08 ja 09.08.2021

Pilt 1. Sillamäe tee 21, Viivikonna

Kahekorruseline stalinistlik elamu (pilt 1 ja 2), ehitatud 1940ndate aastate lõpus (Kuningas 2015: 58). Siseseinad on krohvitud lubikrohviga ning viimistletud ilmselt lubivärviga. Viimistlemisel on peamiselt kasutatud erinevaid rullmustreid, mida õnnestus tuvastada 13, neist viis on selgemini loetavad (pildid 4-9). Ühes ruumis on olnud rullmuster kombineeritud omapärase bordüürimaalinguga (pilt 3). Tundub, et osa maalingust on teostatud trafaretiga ja osa käsitsi (seinal on näha mingisugust alusjoonist).

Pilt 2. Sillamäe tee 21 sisevaade

Pilt 3. Omapärane laealune bordüür ja õrn rullmuster selle all

Pilt 4. Maalingust allapoole jäävate rullmuustrite fragmendid

Pilt 5. Rullmustri fragmendid

Pilt 6. Rullmustri fragmendid

Pilt 7. Rullmustri fragment

Pilt 8. Rullmustri fragment

Pilt 9. Kahe muustrulli kombineerimisel saadud seinapind

Elamu Sillamäe tee 19

59°20'16.3"N 27°41'13.3"E

Katastri nr: 32223:001:0004

Lähiaadress: Sillamäe tee 19

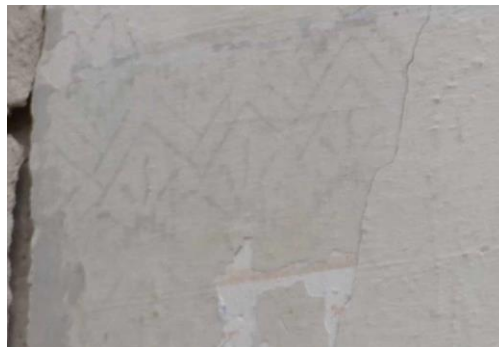
Asustusüksus: Viivikonna küla

Vald: Narva-Jõesuu linn

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: Riigiomand

Külastuse kuupäev: 04.08 ja 09.08.2021

Pilt 10. Õrn, aga loetav jälg rullmuustrist

Sillamäe tee 21-ga sama projekti järgi ning ilmselt samal ajal ehitatud hoone. Seisund on veidi lagunenum kui Sillamäe tee 21-l, mistõttu on ka vähem siseviimistlust säilinud. Õnnestus tuvastada jälgi viiest rullmuustrist, millest loetavamad olid kolm (pildid 10, 11).

Pilt 11. Kolme viimistluskihi fragmendid, millest kaks kihti on rullmuustritega

Elamu Kaevurite 27

59°20'18.3"N 27°40'53.9"E

Katastri nr: 51401:001:1015

Lähiaadress: Kaevurite 27

Asustusüksus: Viivikonna küla

Vald: Narva-Jõesuu linn

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: Omandi ulatus selgitamisel

Külastuse kuupäev: 04.08.2021

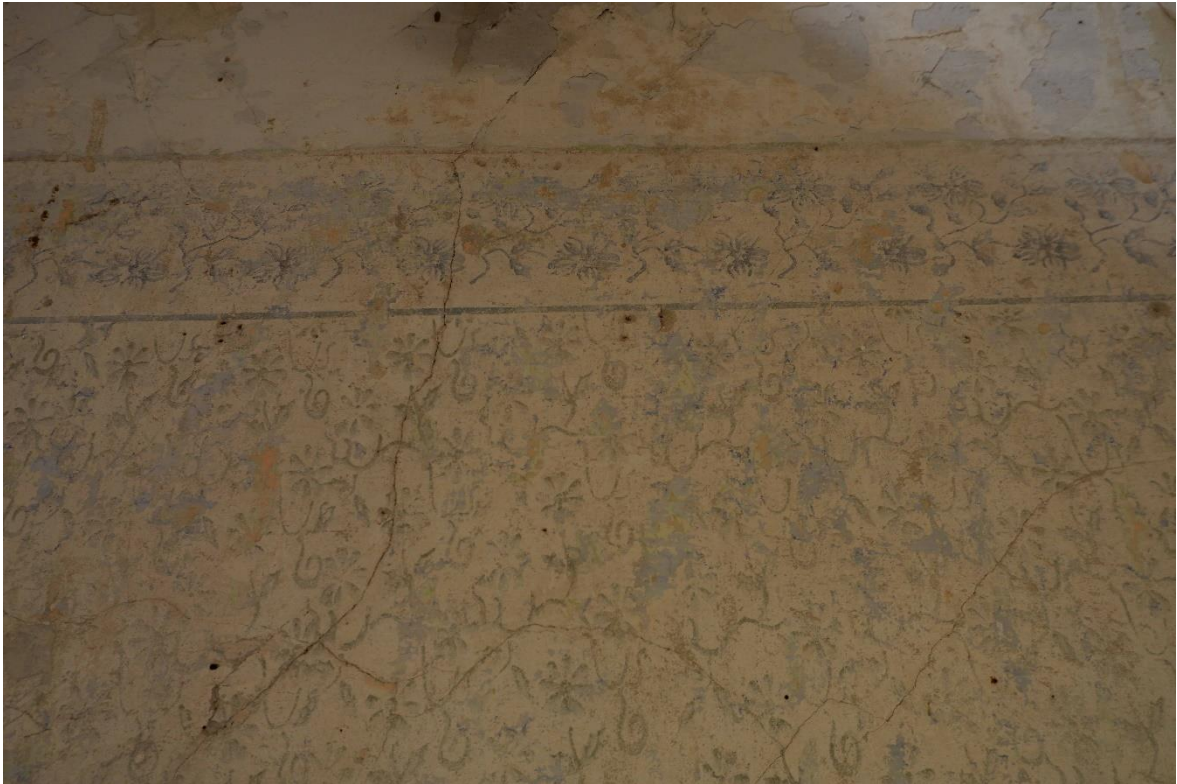

Pilt 12. Kaevurite 27 trepikoda. Foto: Melissa Tihhonova

Hoones (pilt 12) õnnestus uurida ainult esimese korruse ruume, mille seintel oli kirev galerii nõukogudeaegseid tapeete (pildid 15-26). Ühes ruumis leidis ka tapeetide all rullmusteriga viimistlus (pildid 13 ja 14). Kuna hoonet külastades polnud veel selge, et kogutud materjalist saab mahukas töö ning samuti polnud teada, et kogutud materjalist saab mahukas töö ning samuti polnud teada, et nõukogudeaegsete tapeetide uurimine peatselt pävakorda tuleb, siis ei ole kaasavõetud tapeedifragmendid ruumide kaupa ajalises järjekorras süstematiseeritud.

Pilt 13. Tapeedid, mille all on rullmuster

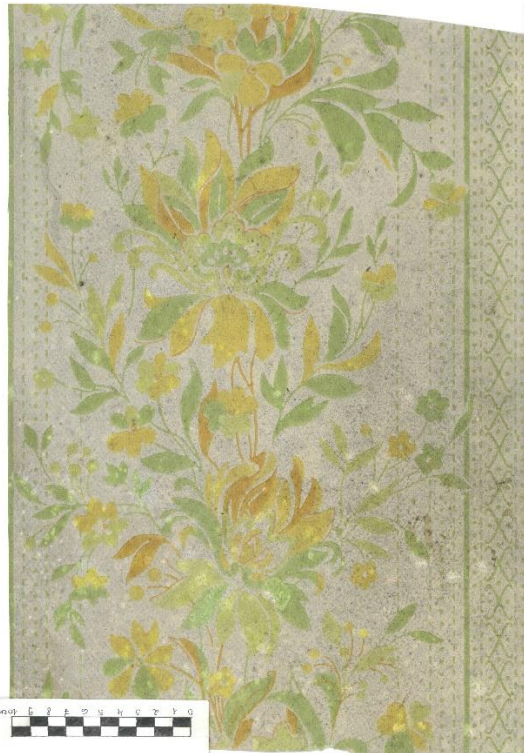
Pilt 14. Rullmuster lähemalt

Pilt 15. Rullmustrit kattev tapeet

Pilt 16. Tapeet, Kaevurite 27

Pilt 17. Tapeet, Kaevurite 27

Pilt 18. Tapeet, Kaevurite 27

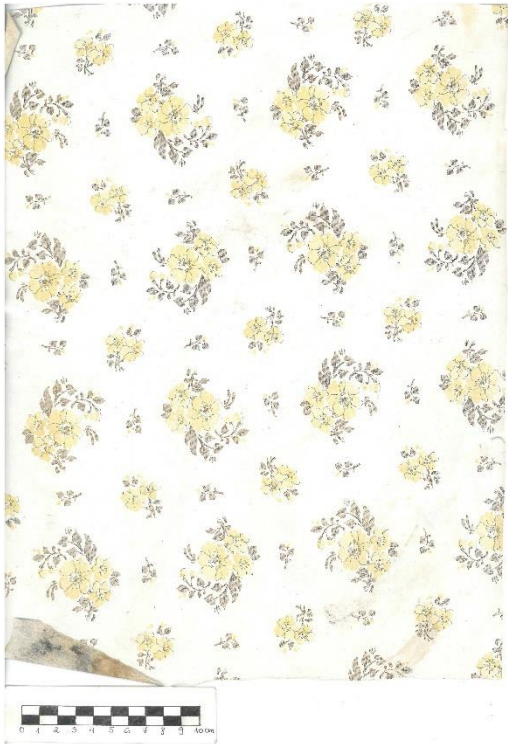

Pilt 19. Tapeet, Kaevurite 27

Pilt 20. Tapeet, Kaevurite 27

Pilt 21. Pestav tapeet, Kaevurite 27

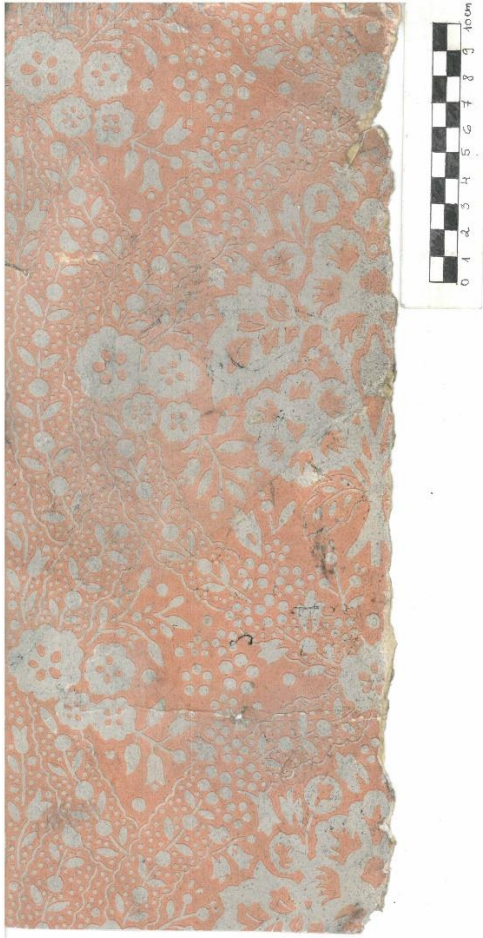
Pilt 22. Tapeet, Kaevurite 27

Pilt 23. Tapeet, Kaevurite 27

Pilt 24. Tapeet, mille peal on olnud pildil nr 19 olev tapeet

Pilt 25. Tapeet, Kaevurite 27

Pilt 26. Tapeet, Kaevurite 27

Elamu Rahu 10

59°20'22.7"N 27°41'23.8"E

Katastri nr: 51401:001:1014

Lähiaadress: Rahu 10

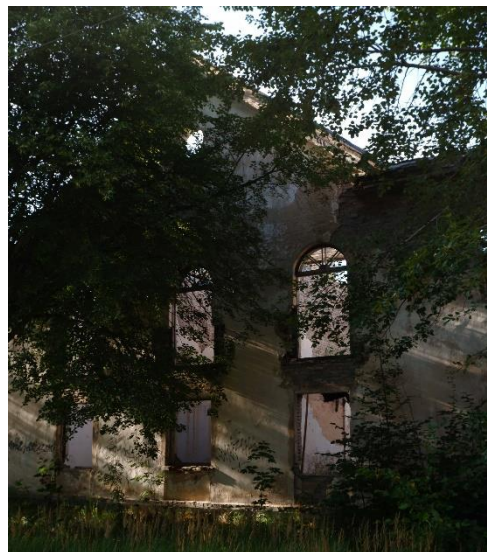
Asustusüksus: Viivikonna küla

Vald: Narva-Jõesuu linn

Maakond: Ida-Virumaa

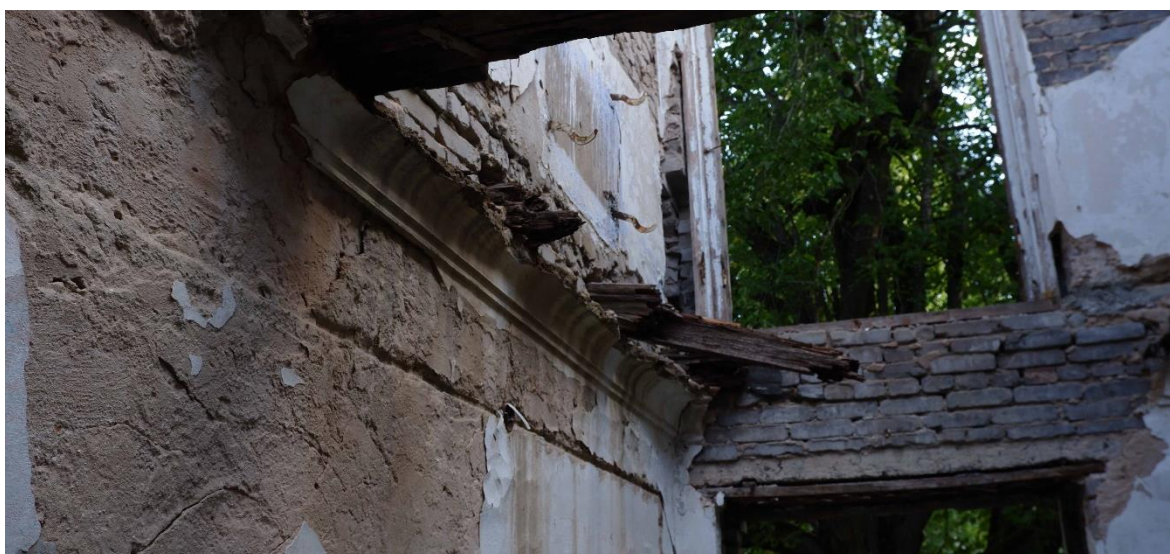
Omandivorm: Omandi ulatus selgitamisel

Külastuse kuupäev: 04.08 ja 09.08.2021

Pilt 27. Rahu 10

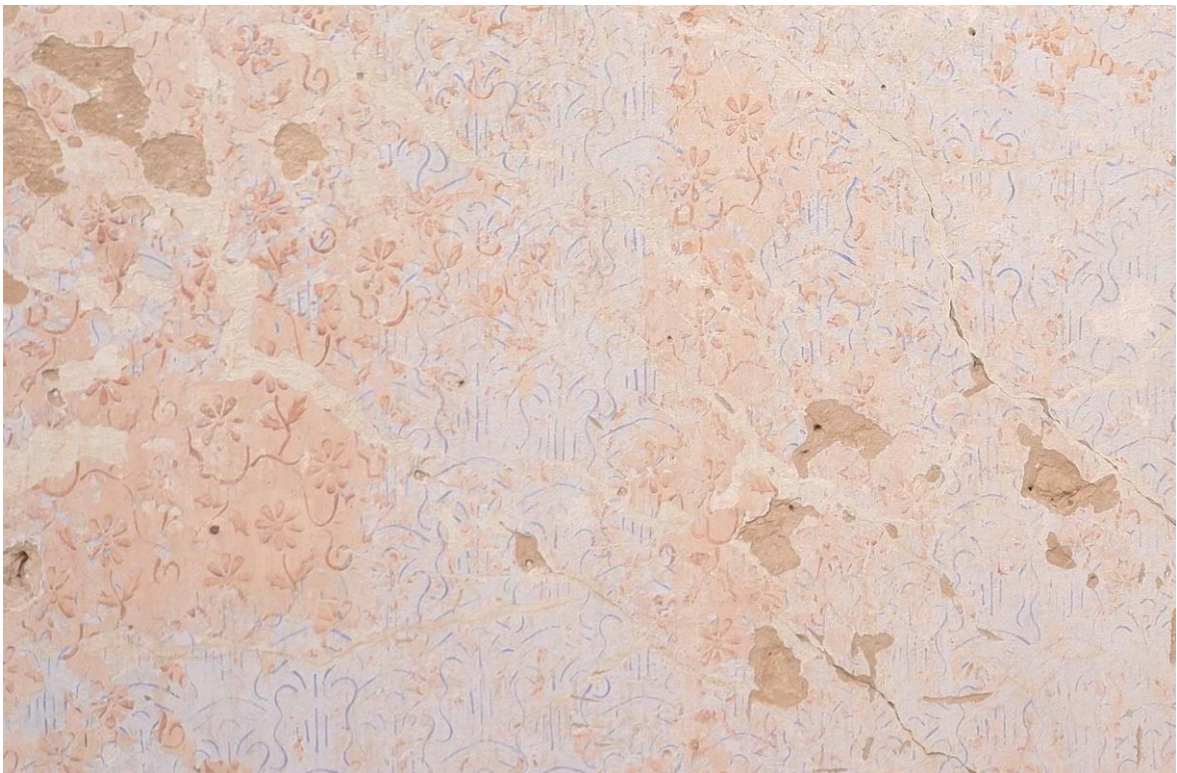
Rahu tänava lõpus asuvad üksteise vastas peegelpildis kaks L-kujulise põhiplaaniga elamut: Rahu 9 ja Rahu 10 (pilt 27). Hooned on ehitatud 1940ndate lõpus või 1950ndate alguses, mõlemad on varemeis. Rahu 10 interjööri dekoreerimiseks on peamiselt kasutatud rullmustreid (pildid 30-38), mida õnnestus tuvastada 10, ehkki pole välistatud nende suurem arvukus. Ühel seinal on olnud rullmustri kohal ka õrn trafarettbordüür (pilt 29). Lagesid, mida pole säilinud, raamistavad peegelvõlvid (pilt 28). Hilisemal ajal on osade ruumide seinu ka tummiste õlivärvidega kaetud (pilt 39).

Pilt 28. Lagesid pole, aga siin-seal leiab esimese korruse peegelvõlvide jäänuseid

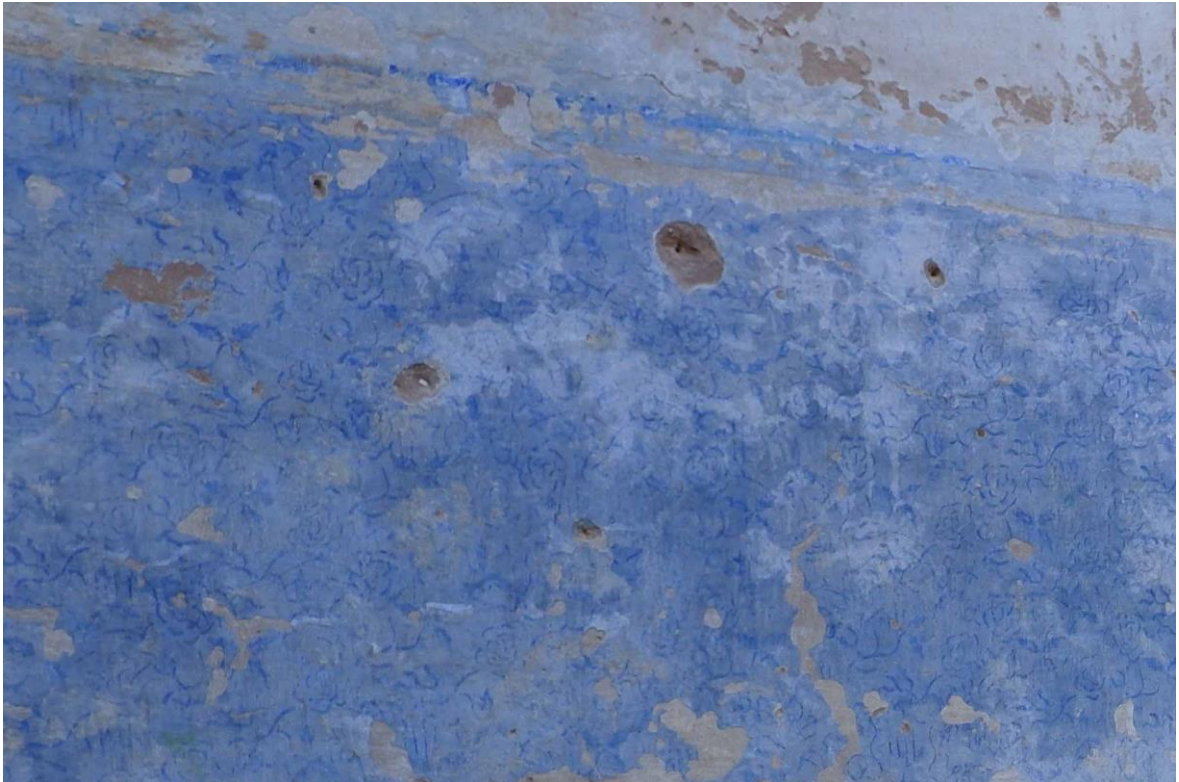
Pilt 29. Trafarettmuster

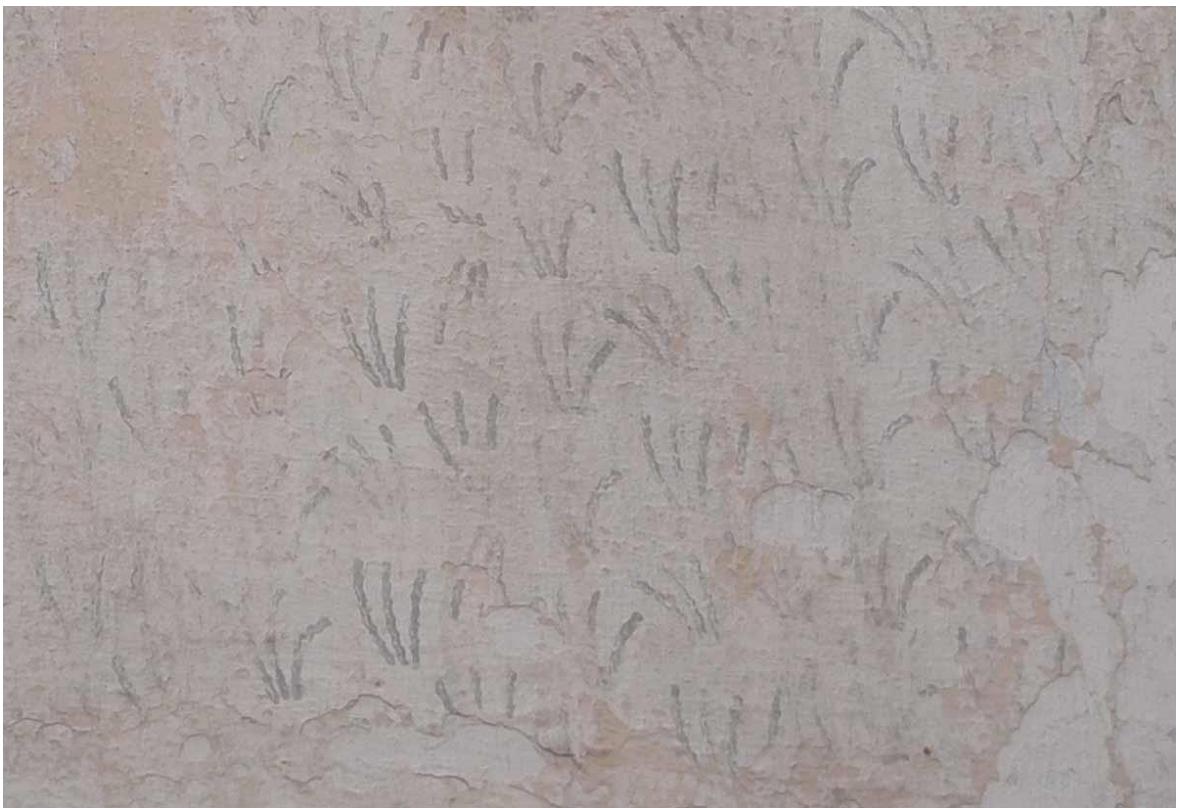
Pilt 30. Kaks kihti rullmustreid

Pilt 31. Hästi säilinud rullmustriga sein

Pilt 32. Roosioie motiiviga rullmuster

Pilt 33. Lihtne rullmuster

Pilt 34. Õiemotiivi ja rombidega rullmuster

Pilt 35. Lihtne, aga hästi säilinud rullmuster

Pilt 36. Viinamarjamotiiviga rullmuster

Pilt 37. Lilleline rullmuster

Pilt 38. Rullmuster

Pilt 39. Hilisem õlivärviga viimistluslahendus

Elamu Rahu 9

59°20'21.1"N 27°41'23.4"E

Katastri nr: 32223:001:0007

Lähiaadress: Rahu 9

Asustusüksus: Viivikonna küla

Vald: Narva-Jõesuu linn

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: Riigiomand

Külastuse kuupäev: 04.08 ja 09.08.2021

Pilt 40. Rahu 9 fassaad

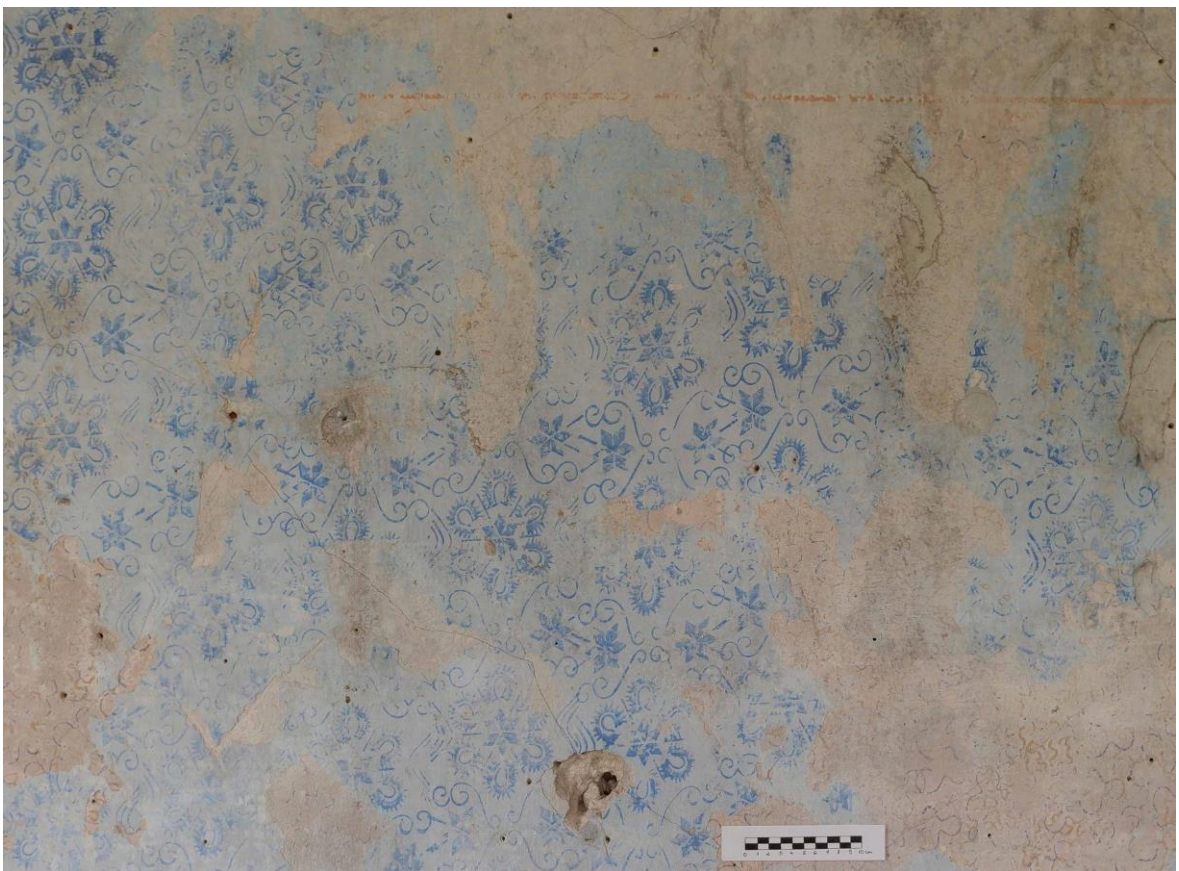
Rahu 9 (pilt 40) on L-kujulise põhiplaaniga kahekorruseline hoone, mis on veidi paremini säilinud kui üle tänava asuv teisik. Ruumide lagesid on raamistanud peegelvõlvid, seinad on varasemates kihtides viimistletud rullmustritega (pildid 41-54), mida jõudsime tuvastada 18. Võimalik, et rullmustreid on ka rohkem. Paljudes ruumides on rullmustreid kaks kihti, ühes ruumis lausa kolm kihti, kusjuures esimese kihi rullmustrid on pigem vähem nägusad. Lisaks rullmustritele on ühes esimese korruse ruumis kasutatud ka huvitavat uusklassitsistliku ilmega trafarettmusterit (pilt 41). Hiljem on seinu viimistletud õlivärviga.

Pilt 41. Seina põhiosa katab lihtne rullmuster, laealust ehib uusklassitsistliku ilmega trafarettmuster.

Pilt 42. Kaks kihti rullmustreid

Pilt 43. Kaks kihti rullmustreid

Pilt 44. Viinamarjamotiiviga rullmuster

Pilt 45. Kaks kihti rullmustreid

Pilt 46. Rullmuster

Pilt 47. Baroklik tapeeti meenutav rullmuster

Pilt 48. Rullmuster

Pilt 49. Rullmuster

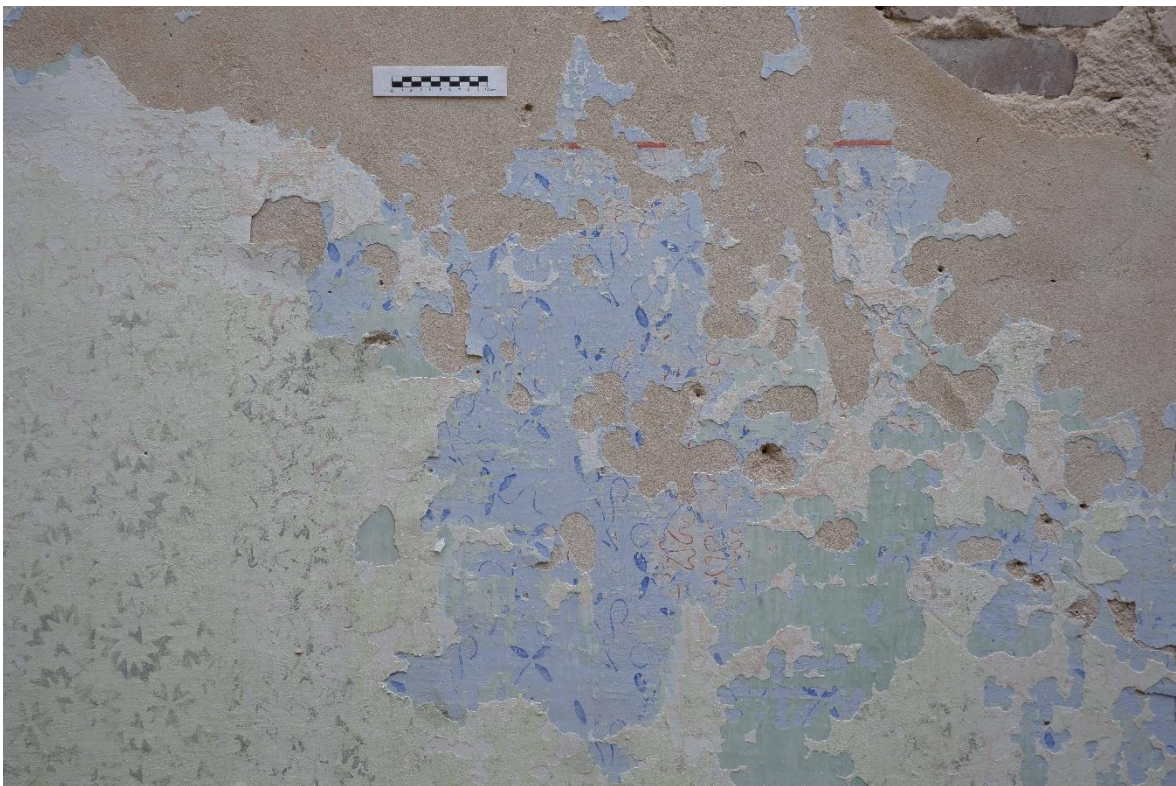
Pilt 50. Rullmuster

Pilt 51. Rullmuster

Pilt 52. Stiilne geomeetiline rullmuster

Pilt 53. Kolm kihti rullmustreid

Pilt 54. Rullmuster

Elamu Rahu 8

59°20'22.6"N 27°41'26.1"E

Katastri nr: 32223:001:0027

Lähiaadress: Rahu 8

Asustusüksus: Viivikonna küla

Vald: Narva-Jõesuu linn

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: Riigiomand

Külastuse kuupäev: 04.08.2021

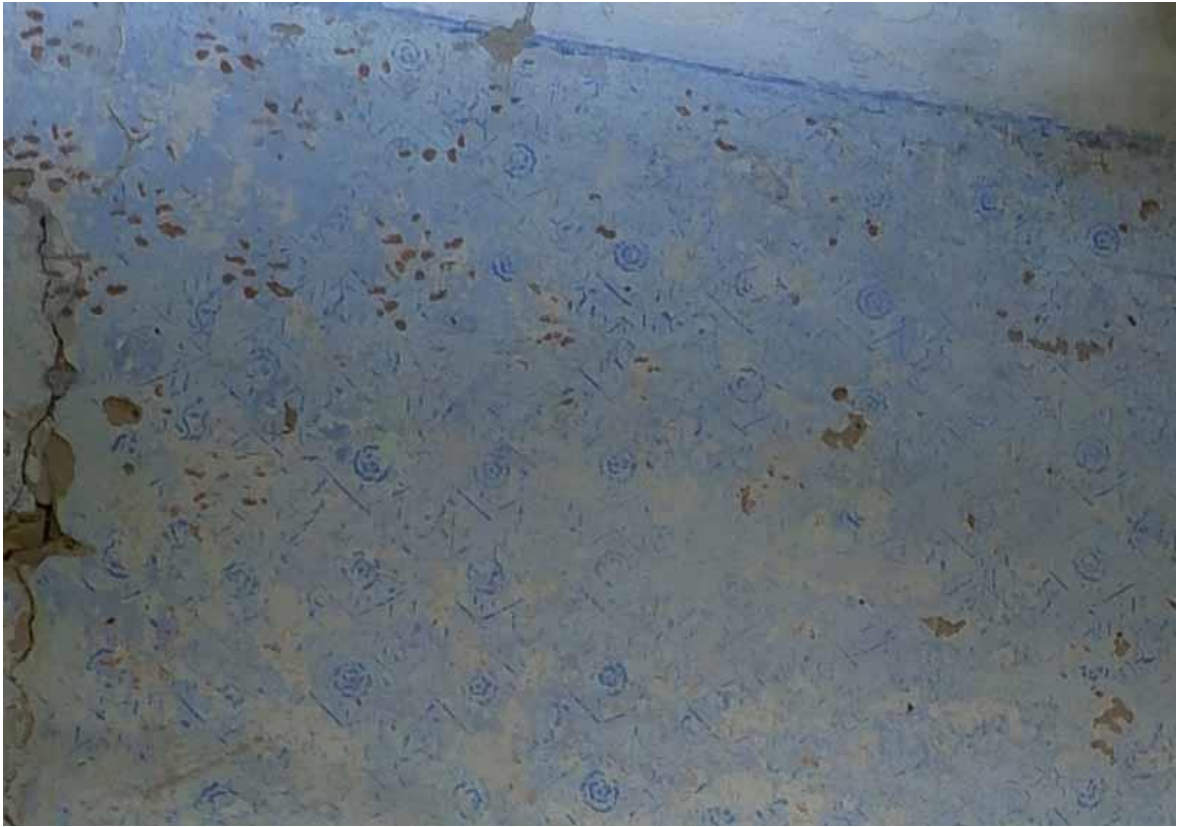

Pilt 55. Rahu 8 eksterjäär

Kahekorruseline elamu, tõenäoliselt ehitatud 1950ndate alguses (pilt 55). Katus on küll peal, aga laseb kohati läbi, mistõttu on konstruktsioonid kahjustunud. Uurida õnnestus ainult kolme ruumi. Kahes ruumis on seinad viimistletud rullmustriga (pildid 57 ja 58), ühes on teadmata viisil trükitud seinale robustne muster (pilt 56).

Pilt 56. Kartulitrükk?

Pilt 57. Rombide ja roosidega muster

Pilt 58. Rullmuster

Viivikonna kaevanduse administratiivhoone

59°20'17.1"N 27°42'19.3"E

Katastri nr: 51401:001:1233

Lähiaadress: Sillamäe tee 2

Asustusüksus: Viivikonna küla

Vald: Narva-Jõesuu linn

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: Omandi ulatus selgitamisel

Külastuse kuupäev: 09.08.2021

Pilt 59. Hoone fassaad

Kaevanduse administratiivhoone on arhitektuurselt asula suurejoonelisim ehitisi (pilt 59). Hoone on varemeis ja hävimas. Niipalju kui interjööri kohta veel järeltusi saab teha, on kõige märkimisväärsem ruum monumentaalse kassetilaega (pilt 60) fuajee esimesel korrusel. Seinte viimistluse osas on säilinud ainult horisontaalselt kaheks jagatud lahendused.

Pilt 60. Monumentaalne kassetilaegi Viivikonna Kaevanduse administratiivhoone fuajees

Viivikonna kauplus

59°20'16.3"N 27°41'30.3"E

Katastri nr: 51401:001:0961

Lähiaadress: Sillamäe tee 9

Asustusüksus: Viivikonna küla

Vald: Narva-Jõesuu linn

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: Omandi ulatus selgitamisel

Külastuse kuupäev: 09.08.2021

Pilt 61. Viivikonna kauplus

Kaupluse hoone (pilt 61) (Sultson 2020: 174) on varemeis, siseruumis kasvavad puud. Interjööri siseviimistlustusest on säilinud hele rabe õlivärvi kiht, millel on lai sinine triip (pilt 62).

Pilt 62. Kaupluse interjööri ilmestav sinine triip

Ahtme mnt 101

59°18'38.2"N 27°27'18.4"E

Katastri nr: 32207:002:0079

Lähiaadress: Ahtme mnt 101

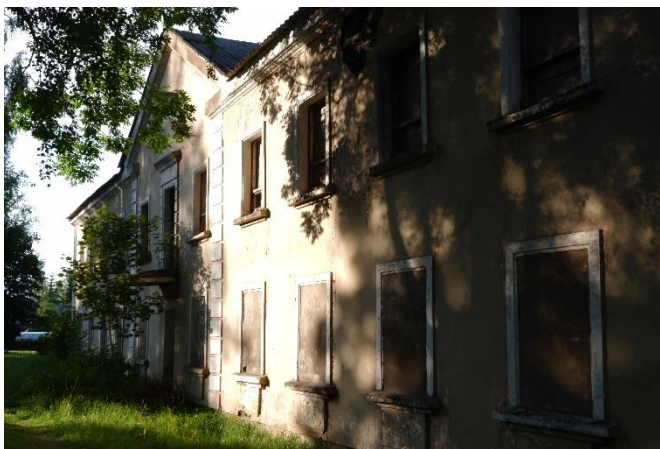
Asustusüksus: Ahtme linnaosa

Vald: Kohtla-Järve linn

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: Riigiomand

Külastuse kuupäev: 10.08.2021

Pilt 63. Ahtme mnt 101

Stalinistlik hoone Vana-Ahtmes, tõenäoliselt 1940ndate lõpus või 50ndate alguses ehitatud (pilt 63). Külastuse järgi on raske ütelda, kas tegemist on elamuga või mingit muud funktsiooni täitva hoonega. Ruumide planeering viitas pigem avalikumale kasutusele. Õnnestus uurida esimese korruse ruume, mille seinad olid kaetud paksu õlivärvi kihiga – selle alt ei suutnud ühtki varasemat märkimisväärset viimistluskihti tuvastada.

Ahtme mnt 30

59°19'39.7"N 27°24'56.2"E

Katastri nr: 32204:002:0226

Lähiaadress: Ahtme mnt 30

Asustusüksus: Ahtme linnaosa

Vald: Kohtla-Järve linn

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 10.08. ja 11.08.2023

Pilt 64. Ahtme mnt 30

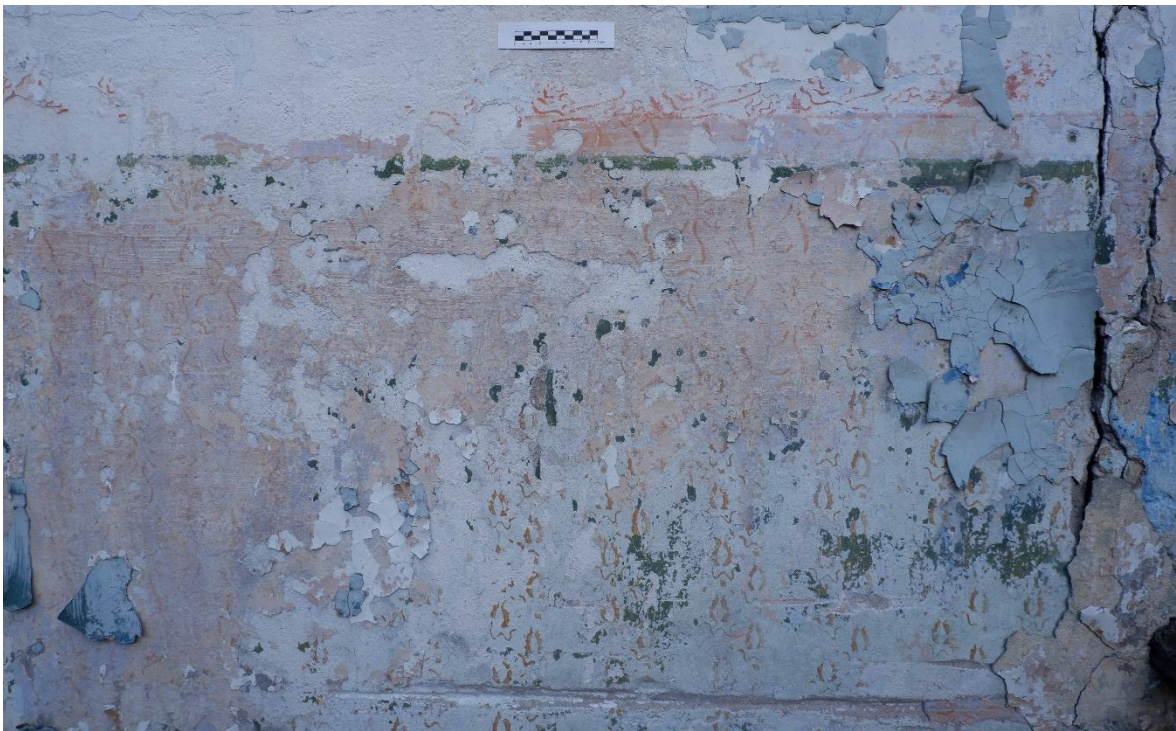
Kahekorruseline stalinistlik hoone Uus-Ahtmel (pilt 64). Seinte ehitusel on läbiseegi kasutatud silikaattellist, savitellist ja põlevkivi tuhasta pressitud plokkide. Hoone on ilmselt olnud avaliku funktsiooniga, millele viitavad suured postkonstruktsiooniga ruumid (pilt 65). Interjööris on säilinud hulgaliselt rullmustreid (kuni 13, pildid 66-74) ja 4-5 erinevat trafarettmusterit (pildid 75-82). Hilisemates kihtides on seinad kaetud tummiste õlivärvidega.

Pilt 65. Ahtme mnt 30 interjäär. Foto: Melissa Tihhonova

Pilt 66. Roosioie motiiviga rullmuster hõredalt vertikaalsete triipudena triikituna

Pilt 67. Kaks kihti rullmustreid, kusjuures alumises kihis on seinä põhiosa tehtud ühe mustriga ning seda lõpetav horisontaalne "bordüür" teisega, mis näikse olevat eelmisel pildil nähtav roosimuster

Pilt 68. Eelmisel pildil nähtav pealmise kihi muster hõredate vertikaalsete ribadena

Pilt 69. Kahe mustirulliga tehtud pind

Pilt 70. Üht endise teise korruse seina ehtiv rullmuster

Pilt 71. Lihne rullmuster

Pilt 72. Kaks kihti rullmustreid

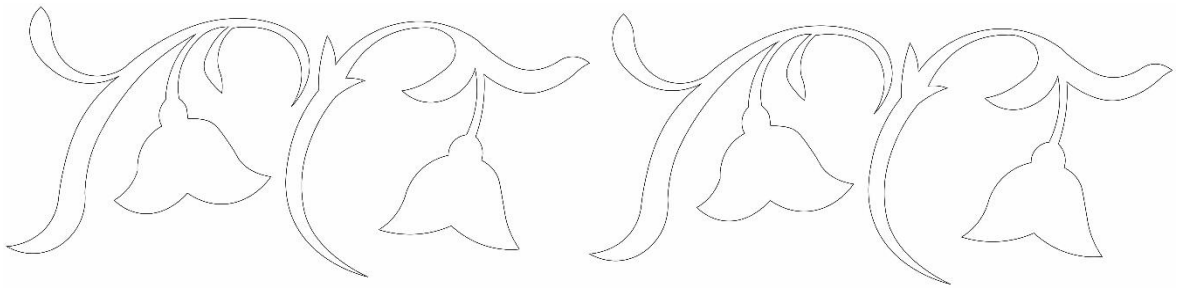
Pilt 73. Raskesti interpreteeritavad rullmuustrid, kas üks või mitu kihti mitmevärvilisi ja mitme rulliga teostatud mustreid või on kõik muustrid eraldi kihis?

Pilt 74. Kaks kihti raskesti loetavaid rullmustreid

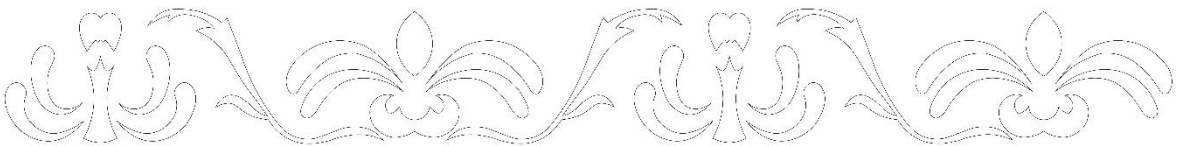
Pilt 75. Trafarettmuster esimesel korrusel

Pilt 76. Trafarettmusteri joonis. Teostas: Melissa Tihhonova

Pilt 77. Teine samades värvides trafarettmuster

Pilt 78. Mustri joonis. Teostas: Melissa Tihhonova

Pilt 79. Sama trafarettmuster teisel korrusel

Pilt 80. Hilisem õlivärviga teostatud trafarettmuster

Pilt 81. Raskesti loetav trafarettmusteri fragment

Pilt 82. Raskesti loetav muster

Sompa kaevanduse administratiivhoone

59°19'34.7"N 27°16'12.9"E

Mälestise reg. nr. 13887

Katastri nr: 32220:006:0010

Lähiaadress: Ereda 37

Asustusüksus: Sompa linnaosa

Vald: Kohtla-Järve linn

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: Riigiomand

Külastuse kuupäev: 11.08.2021

Pilt 83. Sompa kaevanduse administratiivhoone

Hoone (pilt 83) on ehitatud 1946-1948 (Sompa... 2006) Giprošahtis koostatud projekti järgi (Surva 2008: 135). Tegemist on tüüpprojektiga, mida on Eesti alal rakendatud ka Jõhvi külje all asunud (Kaevandus... 2019) kaevanduses nr 2 (pilt 84) (Tohver ja Raag 2008: 204), Sompa naabruses kaevanduses nr 4 (Kaup ja Nugis 2008: 226-227) ja Tammiku kaevanduses (pilt 85), mis on nimetatuid ainsana kaasajal alles. Suures plaanis on kaevanduste administratiivhoone keskosa samasugune, erinev on tiibhoonete paiknemine ja arv. Sompas on ja kaevandusel nr 2 on olnud üks tiibhoone, esimesel jääb see keskosast paremale, teisel vasakule. Tammiku kaevanduses on tiibhooned mõlemal pool. Kaevanduse nr 4 kohta ei ole õnnestunud tuvastada infot tiibhoonete kohta, ainsal minuni jõudnud pildil on näha ainult hoone taha jäävat basilikaalse vormiga spordisaali korpust (Samas 226).

Pilt 84. Kaevandus nr 2. Foto: Ingo Valgma (Valgma 2021)

Pilt 85. Tammiku kaevanduse administratiivhoone 2021. aastal

Detailides on Sompas teistest erinev. Kui teised sama projekti järgi ehitatud kaevanduste administratiivhooned on väljast krohvitud, siis Sompas on krohvitud ainult dekoratiivsed tellistest avade äärised ja nurgakvaadrid ning põhiosas on eksponeeritud kaunilt teostatud maakiviseinad. Sedasi on hoone üldilme mängulisem ning meenutab ehitusviisilt 19. sajandil maale rajatud õigeusu kirikuid või Muhu rahvapärast põllukivist-dolomiidist tehtud keldreid ja aitasid. Stiililise omapäraga on aga Sompas veel kaugemale

Pilt 86. Omapärane rinnatis Sompas kaevanduse administratiivhoonel

mindud, seal kus teistel kaevandustel on peaukse kohal oleva rõdu piirdena kasutatud klassikalist balustraadi, on Sompas tehtud lihtsa vormiga rinnatis väikestest looduslikest graniitkividest (seinte ehitusjääd?) ja tsemendist (pilt 86). Selline loodusliku kivi eksponeerimine meenutab pigemini sajandialguse juugendstiili orgaanilist suunda. Sarnase vormiga rinnatist võib kohata näiteks Taagepera mõisa peahoonele, ainult et seal on rinnatise postid ühest graniiditükist välja tahatud. Raske öelda kas tegemist on hoonet ehitanud saksa sõjavangide (Surva 2008: 135) leidliku lahendusega tulemaks toime nõukogude süsteemile omase materjalinappusega või kaevanduse juhtkonna ambitsioonidega või oli see ikkagi Giprošahtis koostatud projektiga ette nähtud lahendus. Igatahes on tulemus tähelepanuväärne.

Sompas kaevanduse administratiivhoone siseviimistlus on valdavalt lihtne, horisontaalselt kaheks enam-vähem võrdseks osaks jagatud seinapind, mille ülemine osa on laega sama tooni valge ja alumine osa tumedam. Kaht seiniosa eraldab peen triip. Mõnes ruumis on sein ülemises osas kasutatud ka rullmustrit (pilt 92). Hiljem on seinu õlivärviga üle värvitud säilitatud kahene jaotus (pilt 87).

Pilt 87. Tüüpiline näide Sompa kaevanduse administratiivhoone siseviimistlustest

Kõige suurejoonelisemalt on kujundatud hoone tagumises tiivas (pilt 88) paikneva spordisaali (Sompa 1997-2003: 59) seinad, mida kaunistavad maalitud monumentaalsete mõõtmetega tahveldised (pildid 89-91). Tahveldiste fragmente on näha kogu ruumi ulatuses, aga kõige paremini säilinud osa asub ruumi põhjaseina idapoolses otsas (pilt 89). Ruumis kasvavad puud.

Pilt 88. Hoone tagumine tiib

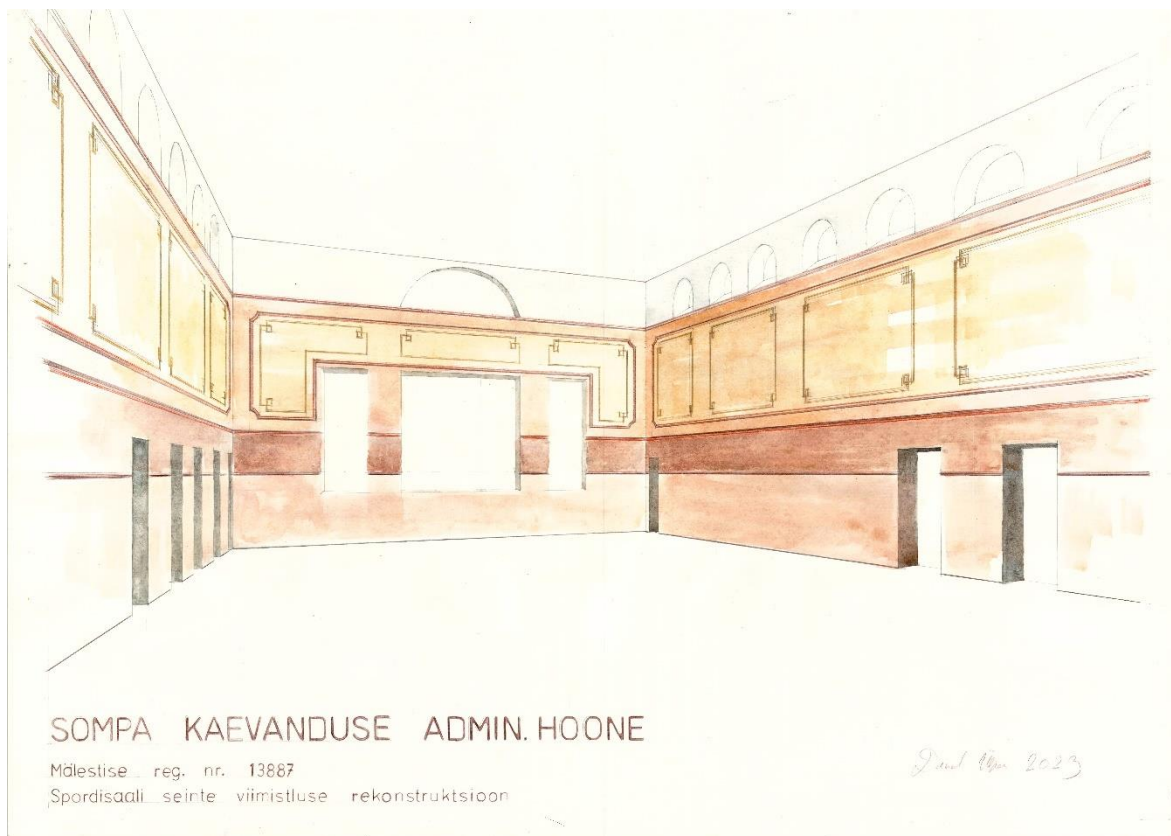

Pilt 89. Kõige paremini säilinud osa spordisaali seinamaalingust

Pilt 90. Maaling spordisaali lääneselinal

Omaette põnev küsimus on, et kas Sompa kaevanduse administratiivhoonega sama projekti järgi ehitatud teiste kaevanduste hoonetes on spordisaali dekoreeritud samamoodi või mitte. Eesti kaevandustest võimaldaks ainult Tammiku administratiivhoone selle küsimuse lahendamist.

Pilt 91. Spordisaali maalingu säilinud osade põhjal tehtud seinte viimistluse rekonstruktsioon.

Pilt 92. Rullustriga viimistletud seina ülaosa Sompa kaevanduse administratiivhoones

Võru 16, Valga

57°46'22.3"N 26°02'46.1"E

Katastri nr: 85401:008:0900

Lähiaadress: Võru 16

Asustusüksus: Valga linn

Vald: Valga vald

Maakond: Valgamaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 27.09.2021

Pilt 93. Võru 16, Valga

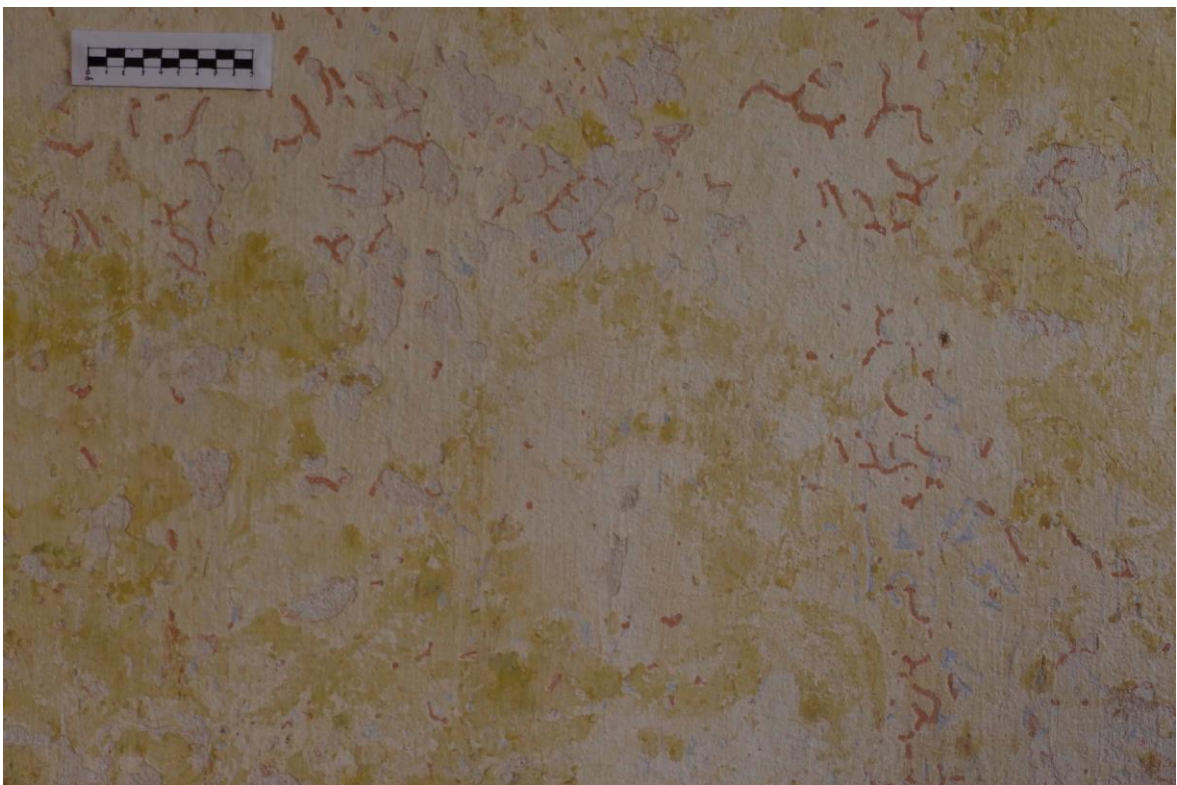
Stalinistlik kahekorruseline hoone (pilt 93). Interjööri on küll ukсед-aknad kadunud ja põrandad-laed lammutatud, aga rullmustritega seinad kenasti alles. Kokku õnnestus tuvastada üheksa erinevat rullmustriga seinalahendust (pildid 94-101).

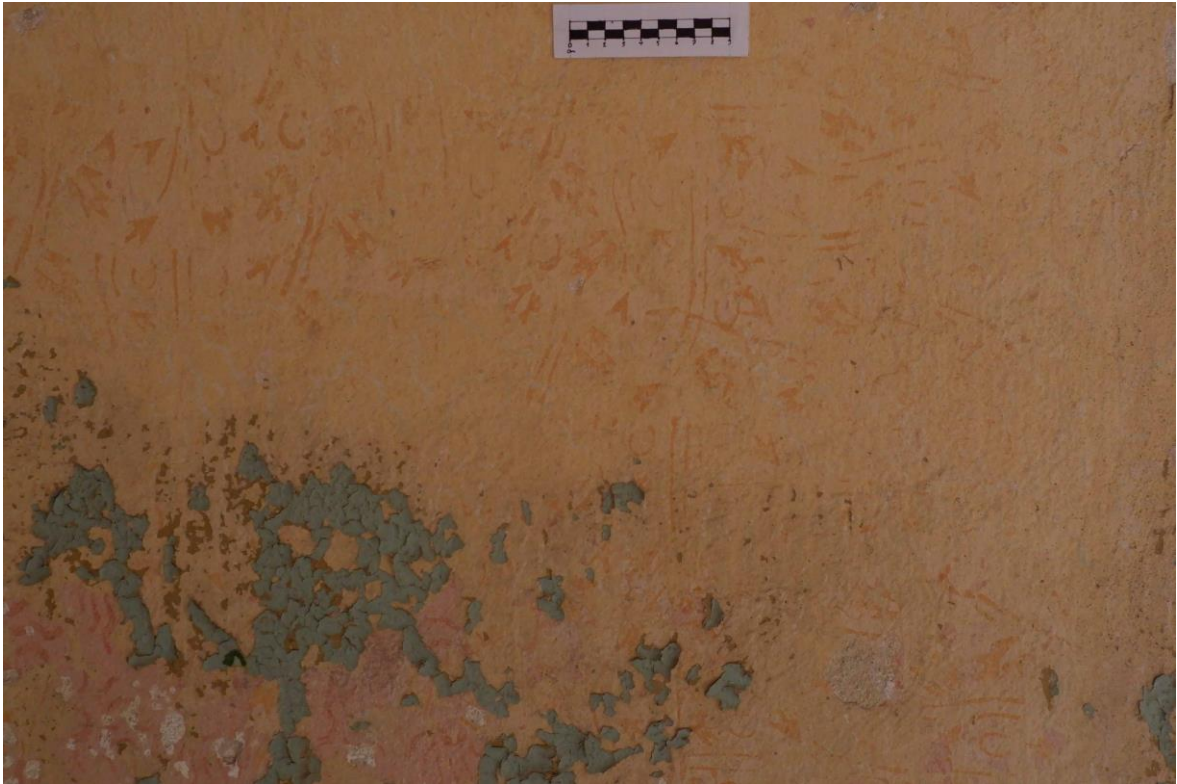
Pilt 94. Kellukamotiiviga rullmuster

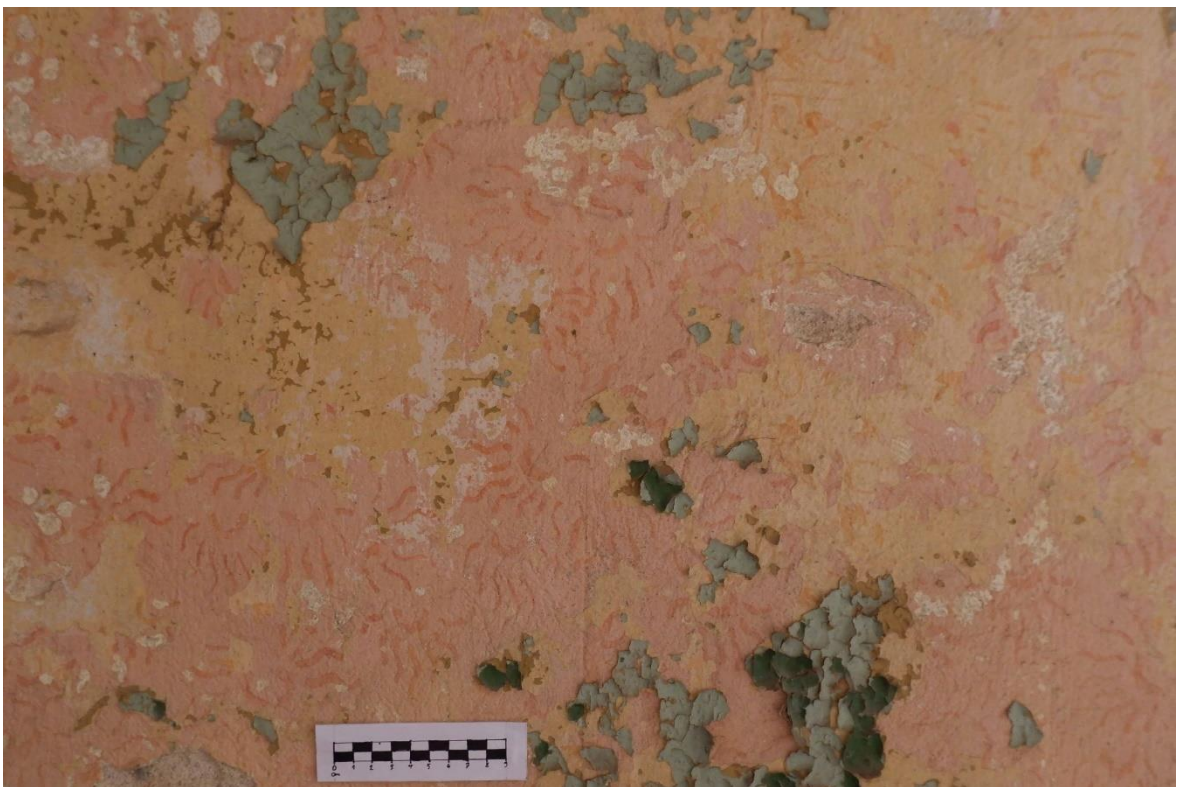
Pilt 95. Rullmuster

Pilt 96. Pealmise viimistluskihtide alt paistab punakas rullmuster

Pilt 97. Rullmuster

Pilt 98. Rullmuster

Pilt 99. Rullmuster

Pilt 100. Rullmuster

Pilt 101. Kaks erinevat rullmustrit

Vändra haigla

58°39'05.4"N 25°02'26.8"E

Katastri nr: 93101:003:0024

Lähiaadress: Vana 53

Asustusüksus: Vändra alev

Vald: Põhja-Pärnumaa vald

Maakond: Pärnumaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 06.08.2022

Pilt 102. Vändra haigla

Kahekorruseline stalinistlik haiglahoone (pilt 102). Interjööris on kõik seinad kaetud paksu õlivärvi kihiga, mille alt ei õnnestunud midagi kätte saada.

Rimmu kolhoosidevaheline hüdroelektrijaam

58°15'58.1"N 25°24'19.9"E

Pärandkultuuri registri nr: 192:KEJ:001

Katastri nr: 19202:001:0310

Lähiaadress: Rimmu-Veski

Asustusüksus: Rimmu küla

Vald: Mulgi vald

Maakond: Viljandimaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 07.09.2022

Pilt 103. Rimmu hüdroelektrijaam

Rimmu külas Kõpu jõe ääres on varasemalt olnud vesiveski. Harjumaa Muuseumi kogus on tallel postkaart nimetusega „Rimmu veski Kaarles Liivimaal“ (pilt 104), mis dateeringu järgi pärineb ajast enne aastat 1913. Samuti on pärandkultuuri kaardirakenduses märgitud Rimmu vesiveski tamm.

Pilt 104. Sama koha peal asunud Rimmu vesiveski. Foto Harjumaa muuseumist

Rahvusarhiivis on hoiul 23. aprillist 1925 pärit tehnilise järelvalve inspektsiooni

dokument nimetusega „Kaarli-Rimmu elektrijaam“, milles loetletakse üles hulk elektrisüsteemi tehnilisi puudusi, mis tuleb kõrvaldada 1. septembriks 2025 (1925: 1). Toimiku pealkiri lubab arvata, et juba siis toodeti Rimmus elektrit.

Täna nähtav hüdroelektrijaam (pilt 103) on ehitatud peale sõda 1953. aastal. Jaama rajasid kolhoos „Tee kommunismile“, Mitsurini nimeline kolhoos ja J. Varese nimeline kolhoos. Rimmus toodetud elektrit kasutati nii kolhooside karjalautades, kolhoosnike kodudes kui ka Rimmu kooperatiivis ja võitööstuses. (Uus... 1954: 1)

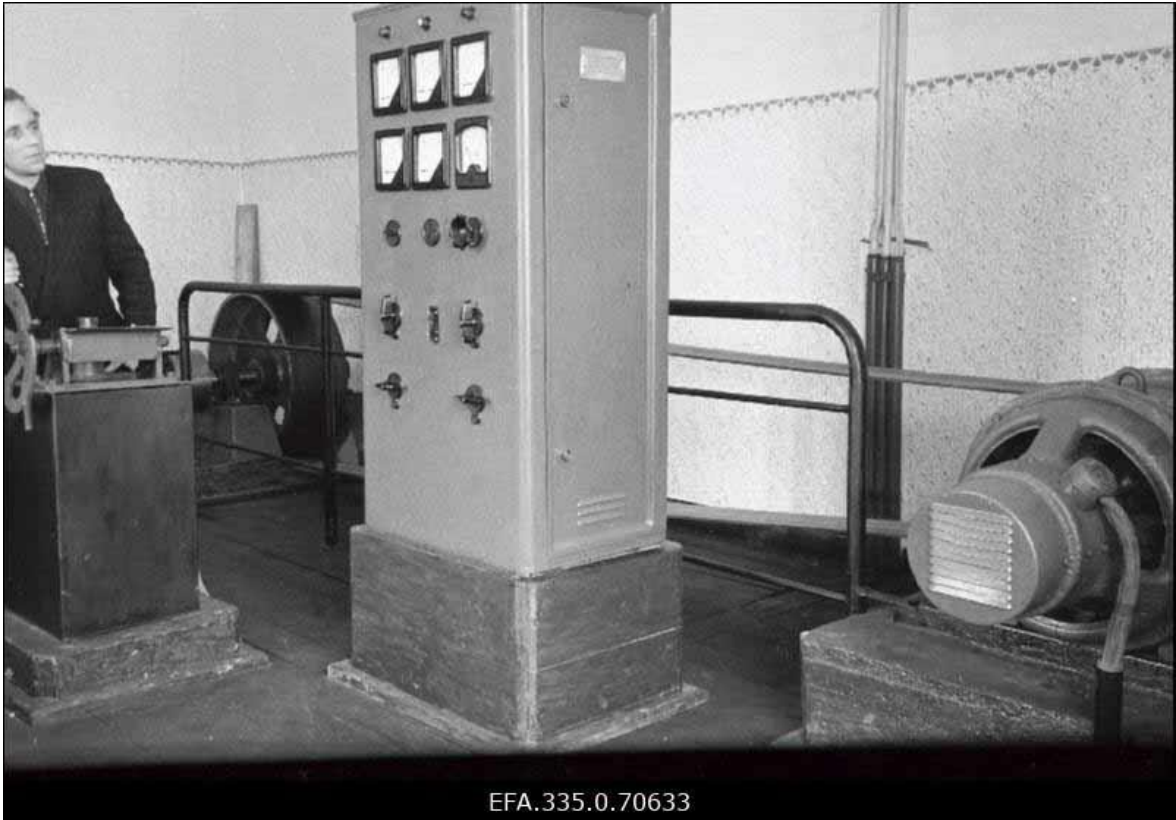
Elektrijaama hoone on osalt kivist osalt puidust ning viimistletud nii seest kui väljast laastumatil krohviga. Kõik hüdroelektrijaama kolm ruumi on värvitud valgeks ning põrandast poole seinani kaetud oranžikaspruuni rullmustriga, mida piirab ülalt lihtne geometriline trafarettmuster (pildid 105-110). Mustrid on ilmselt teostatud liim- või kaseiinvärviga. Interjööri kujundus mõjub maitsekalt. Hoone kõik avatäited on algsed, osaliselt on säilinud ka algne sisseseade. Kahjuks on hoone seisnud pikalt kasutuseta ja hooldamata, eterniitkatus laseb läbi, seinte puitossa on mädanik söönud suured augud ning puidust põrand on kohati varisemisohtlik (sai inimkatsetega tõestatud). Ühesõnaga väga autentsena säilinud 1950ndate hüdroelektrijaama seisund on avariiline.

Pilt 105. Keskmine ruum Rimmu hüdroelektrijaamas

Pilt 106. Läbi mädanenud seinosa Rimmu elektrijaama tagumises ruumis

EFA.335.0.70633

Pilt 107. Rimmu hüdroelektrijaama interjäär. Valmimisjärgne foto. Seinal on näha tänaseni säilinud viimistlust (Loss 1954)

Pilt 108. Sama ruum 2022. aasta septembris

Pilt 109. Elektriijaama pearuum koos paljaks varastatud seadmetega

Pilt 110. Hüdroelektriijaama seinu kattev rullmuster ja seda ülalt piirav trafarettmuster. Otsevaade

Järeldused

Välitöödel uuritud hooned kinnitavad, et stalinismiperioodil oli ilmselt kõige levinum viis seinte dekoreerimiseks mustrirulli kasutamine. Ühtlasi oli see ilmselt ka raskel sõjajärgsel ajal kõige odavam ja käepärasem variant. Lisaks rullmustritele õnnestus Ida-Virumaalt leida ka mõned trafarettmusterid, mille motiivid on Eesti kontekstis pigem võõrapärased. Kaevurite 27 Viivikonnas sisaldas ka rohkelt tapeete, mujal esines tapeete vähe või üldse mitte. Stukkdekooriga saab mainida vaid peegelvälve Viivikonna elamutes ja monumentaalset kassettlage Viivikonna kaevanduse administratiivhoones. Kahtlemata kõige suurejoonelisemaks leiuks oli Sompa kaevanduse spordisaali maalitud tahveldistega seinalahendus.

Täiendavaid uuringuid oleks vaja teha Viivikonna mahajäetud hoonetes. Juba uuritud hoonetes tuleks leida põhjalikumalt dokumenteerida. Samuti oleks vaja hoonete kohta teha põhjalikud arhiiviuuringud, et saada dokumenteeritule infotihedam kontekst. Sompa kaevanduse spordisaali maalinguid võiks põhjalikumalt fotografeerida. Seda on soovitatav teha pigem sellel aastapoolel, mil puud on raagus. Samuti võiks maalingut mõõdistada või fotogramm-meetriliselt jäädvustada.

Kasutatud allikad

Kodres, K. (2001). *Ilus maja, kaunis ruum*. Tallinn: Prisma Prindi Kirjastus.

Kodres, K., Lobjakas, K. (2013). *Mööbel ja disain*. –Rmt: *Eesti kunsti ajalugu 6. I osa*. Toim. K. Kodres. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.

Kodres, K. (1998). *Ruumi ja vormi ideologiseerimine*. –Rmt: *Eesti XX sajandi ruum*. L. Lapin. Tallinn: Leonhard Lapin ning „Ruum ja vorm 2000“ toimikond.

Loss, G. (1954). Rimmu kolhoosidevahelise hüdroelektrijaama sisevaade. EFA, f 335, n 0, 70633.

Rimmu-Kaarli elektrijaam. (1925). – Rahvusarhiiv, f 1851, n 2, s 41

Rimmu veski Kaarles Liivimaal. – Harjumaa muuseum, museaali number HMK _ F 41:82

Sompa kaevandus. (1997-2003). – Rahvusarhiiv, f 890, n 4t, s 2543, l 59.

Sompa kaevanduse hoone. (2006). [WWW]

<https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=13887>

(22.05.2023)

Sultson, S. (2020). Viivikonna – formation of a ghost town amongst ohter East Estonian oil-shale mining and industrial towns. – *Baltic Journal of Art History*, no. 19, pp. 157-177.

Surva, J. (2008). Sompa kaevandus – lõpetamata ajalugu. –Rmt: *90 aastat põlevkivi kaevandamist Eestis. Tehnoloogia ja inimesed*. Toim K. Suuroja. Tallinn: GeoTrail KS.

Uus kolhoosidevaheline hüdroelektrijaam. (1954, 16. jaanuar). *Rahva hääl*.

Valgma, I. (2021). Kaevandus nr 2 (foto). [WWW] <https://www.flickr.com/photos/ingovalgma/51576951268/in/photostream/lightbox/> (22.05.2023)

Volkov, L. (1990). *Eesti arhitektuuri ajalugu. Eesti arhitektuur 1940-1988*. Käsikiri. Tallinn. Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu Baltika kogus.

Välja, L., jt. (2012). *Stalinistlik maja. Kortermaja tüübid ja säästev uuendamine*. Tallinn: Tallinna Kultuuriväärtuste Amet.

Vändra. (2011). [WWW] <http://entsyklopeedia.ee/artikkel/v%C3%A4ndra3> (21.05.2023)

Talud ja metsavahikohad

Taluhooneid on teele jäänud enamuse uurimisretkede vältel ning nende seas ka mahajäetuid, mis oma seisundi tõttu on võetud uuritavate objektide hulka. 24 talust ja metsavahikohast on vaid kaheksa selliseid, mille uurimine oli eelnevalt kavandatud. Neist pooled on taluhäärberid, mille uurimist ajendasid Heiki Pärdi raamatud "Eesti taluhäärberid", "Eesti taluhäärberid 2. osa" ja "Eesti taluhäärberid 3. osa". Valdav osa uuritud taluelamuid on eestiaegsed ning tõenäoliselt asunikutalud. Omaette põneva rühma moodustavad metsavahikohad, millistest sai uuritud nelja. Järgnevas annan põhjalikuma ülevaate neist uuritud objektidest, mille siseviimistluse kohta on võimalik järeldusi teha (loetelus märgitud mustaga).

Uuritud objektid maakondade kaupa:

Jõgevamaal uuritud talud:

1. Veski talu Kadrina külas (Peipsiääre vald), 58°42'01.0"N 27°06'08.3"E
2. Haamri talu Kõveriku külas

Järvamaal uuritud talud:

1. Puusepa talu Saueaugu külas, 58°59'21.2"N 25°21'22.0"E

Lääne-Vurumaal uuritud talud:

1. Kuivaste metsavahikoht Suigus

Põlvamaal uuritud talud:

1. Sulsi talu Võukülas
2. Soesaare talu Meeksis, 58°12'58.4"N 27°25'49.4"E
3. Haba talu Meeksis, 58°14'45.3"N 27°26'46.0"E
4. Saare metsavahikoht

Pärnumaal uuritud talud:

1. Peratsaare talu Reinu külas

2. Reinu talu Reinu külas
3. Raksti talu Lanksaares külas
4. Ääre talu Jäärjas

Valgamaal uuritud talud:

1. Järve-Saprani talu Pugritsas

Viljandimaal uuritud talud:

1. Talumaja Paenasti külas
2. Oru talu Vana-Karistes, 58°09'47.0"N 25°18'07.5"E
3. Nurmeotsa talu Mulgi külas
4. Pargi talu Saksakülas
5. Aravälja talu Turva külas

Võrumaal uuritud talud:

1. Naha talu Karisöödi külas, 57°31'18.2"N 26°35'38.3"E
2. Siine talu Tiitsas
3. Tellase-Tindi talu Tellastes
4. Kõõli (Kõõlikese) metsavahikoht
5. Nuti talu Oe külas
6. Pikämäe metsavahikoht

Sulsi talu Võukülas

58°03'32.2"N 27°18'25.2"E

Katastri nr: 70702:001:0055

Lähiaadress: Sulsi

Asustusüksus: Võuküla

Vald: Räpina vald

Maakond: Põlvamaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 01.09.2021

Pilt 111. Sulsi talu elumaja

Talu ehitusaeg pole mulle täpselt teada, aga ait on ilmselt vanim säilinud hoone, tegemist on stiilse traditsioonilise palkehitisega. Eluhoone (pilt 111) on võrdlemisi suur, kahe eraldi sissepääsuga. Talu eluhoone on ilmselt ehitatud 20. sajandi alguses. Tegemist on puhasnurgaga rõhtpalkhoonega, katuseviiludel on välja ehitatud erkerid ja maja sissepääsude ees puidust lahtised eeskojad. Tagafassaadi ilmestab lai paarisaken. Maantee ääres on L-kujulise põhiplaaniga nõukogudeaegne majandushoone.

Uurida õnnestus esimese korruse ruume, milledest kahes on ühes varasemas kihis seinu viimistletud rullmustriga. Kasutatud on kaht laialt levinud mustrirulli (pildid 112 ja 113). Värvideks on valkjasroheline ja sinepikollane. Mustritega kaetud seinapinna lõpetab peen triip ning sellele järgneb valge laealune. Raske on ütelda, kas rullmuster pärineb eesti aja lõpust või nõukogude perioodi algusest, ehkki kahtlustan pigem viimast. Hiljem on seinu värvitud intensiivsetes toonides õlivärvidega ja kaetud tapeetidega.

Pilt 112. Rullmuster Sulsi talus

Pilt 113. Paaris kriipsukestega rullmuster

Saare metsavahikoht

58°12'49.6"N 27°18'26.1"E

Pärandkultuuri registri nr: 473:VKK:009

Katastri nr: 47301:001:0233

Lähiaadress: Metsavahi

Asustusüksus: Savimäe

Vald: Põlva vald

Maakond: Põlvamaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 01.09.2021

Pilt 114. Saare metsavahikoht

Lihtne enam-vähem ruudu-kujulise põhiplaaniga metsavahimaja (pilt 114), ehitatud eestiaegse tüüpprojekti järgi (sama projekti on kasutatud ka Pikamäe metsavahi maja puhul). Hoone interjööris on hilisemad viimistluskihid tumedates toonides õlivärviga teostatud, varasemate kihtide uurimiseks sondaažide tegemist ei pidanud sobilikuks.

Järve-Sapruni talu Pugritsas

57°44'58.3"N 26°11'13.5"E

Katastri nr: 28901:002:0720

Lähiaadress: Järve-Sapruni

Asustusüksus: Pugritsa küla

Vald: Valga vald

Maakond: Valgamaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 26.04.2022

Pilt 115. Järve-Sapruni talu eluhoone

Talu asub maastikuliselt kaunis kohas, Rautina järve kõrgel kaldal, talu lähedusse jääb kunagise Valga-Ape kitsarööpmelise raudtee Kaagjärve jaam. Elumaja on viilkatusega palkhoone (pilt 115), mille esiküljel (raudteepoolne) on uhke verandaga peasissepääs, tagaküljel on veel kaks eeskojaga sissepääsu (pilt 116). Maja välisseinad on vooderdatud punaseks värvitud laudisega. Seinte põhiosa laudis on rõhtne, aknalauani ulatuval soklil ja viiluväljadel püstine. Viiluväljade laudise alumine ots on lõigatud dekoratiivselt sakiliseks. Eeskodade ja veranda viiluvälju ehib ümmargune aken. Säilinud on ka erinevas lagunemisastmes kolm kõrvalhoonet, millest enam-vähem rahuldavas seisus on elumajast paremale jääv ait-kelder. Elumaja ümbritsevad võimsad puud. Ühesõnaga, tegemist on olnud jõukama taluga.

Pilt 116. Järve-Sapruni elumaja tagakülg

Hoone sisemuses on hoolega ahjusid välja lõhutatud, mistõttu on tekkinud kohakuti asetsevatest ahjukohtadest omamoodi äraspidine "anfilaad". Allesolevad ahjud või ahjude osad on hoolimata nõukogudeaegsetest värvikihtidest väärrika väljanägemisega. Algsed talalaed on mitmes toas kaetud hiljem laudisega. Maja kõige esinduslikuma ruumi, ilmselt kunagine võõrastetoa, seinte põhiosa on roosakat tooni, laealune helehall. Seinte ülaosa ehib tumepunane juugendlik trafarettbordüür (pildid 117-119), mis koosneb kahest ülestikku asuvast mustribast, ülemine on hallikal laealusel, alumine roosal seina põhiosal. Seina põhiosal on ka allpool säilinud üksikuid tumedama värvi fragmente, mis lubab oletada, et osa mustrist on ka allapoole ulatunud. Teistes ruumides on varasemad viimistluskihid olnud ilmselt ühevärvilised või pole need säilinud. Hiljem on kasutatud ruumide dekoreerimiseks rullmustreid, mida võib leida erinevates tubades kokku neli tükki (pildid 120-123). Kusjuures ühes maja läänepoolses toas on rullmuster teostatud ilmselt veel märjale krohvile (pildid 123-125), mistõttu on mustrirull surunud mustri jälje lausa krohvi sisse (fresko tehnikas rullmuster?). Kasutatud mustrirullid kuuluvad pigem laialt levinute hulka. Trafarettmustriiga toas katab kolmandas kihis tehtud rullmuster seinu maast laeni, teistes tubades on laealune ilma mustrita. Viimastes viimistluskihtides on seinu maast laeni värvitud õlivärvidega jõulistes toonides ja/või kaetud mitte just kõige moodsamate nõukogudeaegsete tapeetidega.

Pilt 117. Juugendornamendi ülemine osa ja hilisemad viimistluskihid. Foto: Melissa Tihhonova

Pilt 118. Trafarettmuster ja hilisemad kihid. Foto: Melissa Tihhonova

Pilt 119. Trafarettmuster koos mustri alumise poolega.. Foto: Melissa Tihhonova

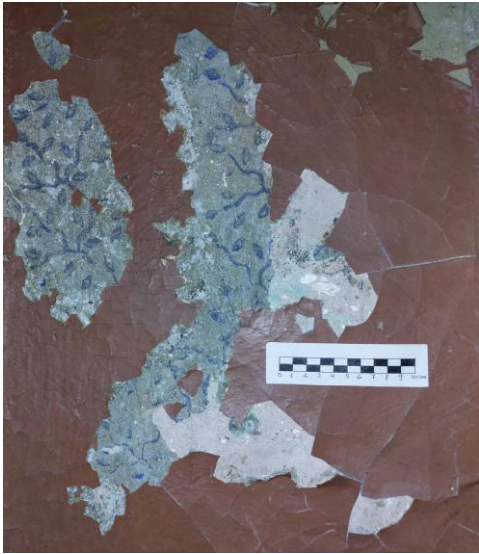
Pilt 120. Rullmuster samas toas. Foto: Melissa Tihhonova

Pilt 121. Rullmuster teisest toast. Foto: Melissa Tihhonova

Pilt 122. Rullmuster kolmandast toast. Foto: Melissa Tihhonova

Pilt 123. Märjale krohvile teostatud rullmuster.
Foto: Melissa Tihhonova

Pilt 124. Rullmustriga seinosa lõpetab peen sinine triip. Foto:
Melissa Tihhonova

Pilt 125. Sama rullmuster lähemalt, mustrirull on krohvi pinnale mustri sisse vajutanud. Foto: Melissa Tihhonova

Siine talu Tiitsa külas

57°34'21.1"N 26°32'51.5"E

Katastri nr: 49301:003:0221

Lähiaadress: Siine

Asustusüksus: Tiitsa küla

Vald: Rõuge vald

Maakond: Võrumaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 28.04.2022

Pilt 126. Siine talu elumaja

Lihtne puhasnurgaga välisvoodrita palkmaja (pilt 126), tõenäoliselt ehitatud Eesti esimesel iseseisvusperioodil. Võimalik, et tegemist on asunikotaluga, mis on tekkinud lähedal asuva Tiitsa karjamõisa maade jagamisel. Lisaks eluhoonele on säilinud nelja kõrvalhoone varemed. Üle põllu põhja pool möödub talust kunagine Valga-Ape kitsarööpmelise raudtee trass.

Eluruumide seinad on nõukogude ajal kaetud plaatmaterjaliga, mis on kõigepealt värvitud ja hiljem viimistletud tapeediga (pilt 127). Varasemaid viimistluskihte pole säilinud või pole neid kunagi olnudki. Eluruume kütnud ahi on setopärase lesoga.

Pilt 127. Siine talu interjäär. Foto: Melissa Tihhonova

Tellase-Tindi talu Tellastes

57°46'33.4"N 27°21'40.5"E

Katastri nr: 46002:001:0721

Lähiaadress: Tellase-Tindi

Asustusüksus: Tellaste küla

Vald: Võru vald

Maakond: Võrumaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 11.06.2022

Pilt 128. Tellase-Tindi talu eluhoone tagakülg

Talu elumaja (pilt 128) on tõenäoliselt kahe maailmasõja vahelisel ajal ehitatud. Seinte viimistlemisel on kasutatud nii kaheks jagatud seina skeemi (pilt 129) kui paberust muustrita seinakatteid.

Pilt 129. Kahevärviline seinalahendus Tellase-Tindi talus

Kuivaste metsavahikoht Suigus

59°08'21.2"N 26°46'54.5"E

Pärandkultuuri registri nr: 900:VKK:002

Katastri nr: 90005:002:0530

Lähiaadress: Tudu metskond 6

Asustusüksus: Suigu küla

Vald: Vinni vald

Maakond: Lääne-Virumaa

Omandivorm: Riigiomand

Külastuse kuupäev: 28.06.2022

Pilt 130. Kuivaste metsavahikoht

Eluhoone (pilt 130) on olnud viilkatusega suur ümarpalkehitis, kahe sissepääsuga, eesmisel on varikatus, külgmisel kinnine eeskoda. Metsavahimaja kohta on eluhoone tavatult suur. Pärandkultuuri kaardirakenduses on märkus "koht ca 1928. aastast". Raske ütelda, kas see tähendab, et hoone ehitati sel aastal või et sellest ajast on see kasutusel metsavahikohana. Arhitektuurselt sobituks hoone ka varasemasse aega.

Ilmselt olid siseruumide seinad algselt üldsegi viimistlemata. Esimese viimistluskihi jaoks on palkseinad seest kaetud horisontaalse laudisega, millele on kinnitatud krohvialune laastumatt. Seinte põhiosa on värvitud helesiniseks, põhiosa lõpetab laiemapoolne pruun triip, talalagi ning pruunist triibust ülespoole jääv seiniosa on valged (pilt 131). Nõukogude ajal on seinad kaetud plaatmaterjaliga.

Pilt 131. Kuivaste metsavahikoha interjäär.

Talumaja Paenasti külas

58°35'25.9"N 25°47'04.5"E

Lähiaadress: Paenasti laut

Asustusüksus: Paenasti küla

Vald: Põhja-Sakala vald

Maakond: Viljandimaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 03.08.2022

Pilt 132. Kirjeldatava talumaja eksterjöör

Tegemist on tõenäoliselt eestiaegse asunikutaluga, mis on tekkinud kohalike mõisate maade jagalise tulemusel. Kõrvalhooneid pole säilinud, eluhoone asub tänapäeval kolhoosiaegse karjalaudaga ühel krundil ning viimane on nähtavasti maatükile ka nime andnud. Talumaja on ruudulähedase põhiplaaniga viilkatusega ehitis, mille seinad on vooderdatud püstise nn asuniku laudisega. Iseloomulikuks detailiks on maante poole avanevad suured aknad (pilt 132). Üle tee on kaks Erika Nõva tüüpprojekti järgi ehitatud asunikutalu (Pärdi 2021: 206).

Pilt 133. Säilinud viimistluskihid. Foto: Melissa Tihhonova

Interjööris on nõukogude ajal seinad ja laed puitlaastplaatidega kaetud ja seinad õnnestunud tuvastada (pilt 133).

tapetseeritud. Varasemaid viimistluskihte ei

Peratsaare talu

58°01'24.3"N 24°43'26.5"E

Pärandkultuuri registri nr: 710:TAK:214

Katastri nr: 78201:003:0181

Lähiaadress: Peratsaare

Asustusüksus: Reinu küla

Vald: Saarde vald

Maakond: Pärnumaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 05.09.2022

Pilt 134. Peratsaare taluhäärber

Talu elumaja (pilt 134) on ehitatud 1891. aastal (Pärandkultuuri kaardirakendus). "/.../Stiilne puumaja meenutab barokseid poolkelpkatusega kivist mõisahooned". Pärast teist maailmasõda asus hoones kolhoosikontor, "hiljem olid seal korterid" (Pärdi 2005: 79). Kuigi hoonet ümbritsevaid puid on hiljuti hooldatud, on häärberi enda seisund kehv, katus jookseb läbi ja maja tagumises osas laekonstriktsioonid mädanevad.

Siseviimistlusest (pilt 135) õnnestus tuvastada rohkelt rullmustreid (9), mis pärinevad ilmselt sõjajärgsest kolhoosikontori perioodist (pildid 136-143). Osades ruumides on seinu hiljem tapetseeritud.

Pilt 135. Häärberi interjäär. Foto: Melissa Tihhonova

Pilt 136. Rullmuster Peratsaare talus. Otsevaade

Pilt 137. Kaks kihti rullmustreid Peratsaare talus. Pealmine on sama, mis eelmisel fotol. Otsevaade

Pilt 138. Otsevaates rullmuster Peratsaare talus. Sama muustrit on kasutatud ka Järve-Sapranis talus

Pilt 139. Sama muster, mis pildil 136. Otsevaade

Pilt 140. Sama muster on ka Sulsi talu seinal. Otsevaade

Pilt 141. Rullmuster ja hilisemad tapeedid

Pilt 142. Rullmusteri fragmendid, sama muster, mis pildidl 137

Pilt 143. Kaks rullmustrit, ülemine on sama, mis pildil 140. Foto: Melissa Tihhonova

Reinu talu

58°01'54.0"N 24°44'50.9"E

Pärandkultuuri registri nr: 710:TAK:216

Lähiaadress: Reinu

Asustusüksus: Reinu küla

Vald: Saarde vald

Maakond: Pärnumaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 05.09.2022

Pilt 144. Reinu talu elumaja

"Madal pikk vanapärane poolkelpkatusega puuhäärber on ehitatud vähemalt kahes jaos. Vanem osa on ilmselt 1870.-1880. aastaist, uuem, sammastikule toetuva taandrõduga ots on ehitatud paarkümmend aastat hiljem." (Pärdi 2005: 86). Hoone katus ja seinad on rusuks kokku varisenud, viimistlust on varisenud seintel vähe säilinud (pilt 144). Vajaks siiski põhjalikumat uurimist enne lõplikku kadu.

Raksti talu

58°02'26.1"N 24°47'26.6"E

Pärandkultuuri registri nr: 710:TAK:188

Katastri nr: 78201:003:0198

Lähiaadress: Raksu

Asustusüksus: Lanksaare küla

Vald: Saarde vald

Maakond: Pärnumaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 05.09.2022

Pilt 145. Raksti talu elumaja

Talu elumaja (pilt 145) on ehitatud 1900. aasta paiku (Pärdi 2005: 85). Lisaks eluhoonele on säilinud suurejooneliste abihoonete varemed. Talu juurde suunduv tee on ääristatud alleega, kompleksi ümbritseb pargilaadne kõrghaljastus. Välitööde käigus õnnestus külastada paari ruumi, millest ühe seinalt võis näha juugendstiilis punast trafarettbordüür. Kahjuks oli aeg hiline ning toas pildistamiseks liiga hämar. Kindlasti tasuks tulevikus häärberi siseviimistlust põhjalikumalt uurida.

Ääre talu Jäärjas

58°02'20.4"N 25°00'06.6"E

Pärandkultuuri registri nr: 710:TAK:158

Katastri nr: 71102:004:0190

Lähiaadress: Ääre

Asustusüksus: Jäärja küla

Vald: Saarde vald

Maakond: Pärnumaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 06.09.2022

Pilt 146. Ääre talu rehielamu

Talu eluhoone on ulualusega Põhja-Eesti tüüpi rehielamu (pilt 146), mis on ilmselt eelmise sajandi esimesel poolel saanud endale laastukatuse. Lisaks elumajale on säilinud erinevas lagunemisastmes kolm kõrvalhoonet. Talu on hävimas.

Eluruumide varasematest viimistluskihtidest pole palju teada ning ilmselt on siseviimistlus selles majas võrdlemisi hiline külaline. Nõukogude ajal on seinu kaetud pingupapiga, mida on värvitud ilmselt õlivärviga (pilt 147).

Pilt 147. Ääre talu rehielamu kaduv interjäär

Nurmeotsa talu Mulgi külas

58°15'00.1"N 25°20'25.1"E

Pärandkultuuri registri nr: 192:TAK:061

Katastri nr: 19201:001:0189

Lähiaadress: Nurmeotsa

Asustusüksus: Mulgi küla

Vald: Mulgi vald

Maakond: Viljandimaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 07.09.2022

Pilt 148. Nurmeotsa talu elamu

Pärandkultuuri kaardirakenduse andmetel on kunagi olnud tegemist moonakatemajaga, seda kinnitab ka hoone planeering, kus on eraldi sissepääsud maja ottest (Tihase 1974: 165). Eluhoone (pilt 148) on viilkatusega pikk rõhtpalkmaja, mis on vooderdatud vaheliti asetatud püstise laudisega. Vanemad aknad on kuueruudulised. Siseruumides katab seinu laastumatil krohv, talalaele on ühes ruumis hiljem löödud kitsas profileeritud laudis, teises on lagi kaetud pingupapiga (pilt 149), mujal kenasti avali. Varasemad viimistluskihid on heledad, ühes toas jookseb lae all jäme sinine triip. Nõukogude ajal on seinu ka tapetseeritud.

Pilt 149. Nurmeotsa talu interjäär

Pargi talu Saksakülas

58°15'33.5"N 25°23'15.2"E

Katastri nr: 19202:001:0160

Lähiaadress: Pargi

Asustusüksus: Saksaküla

Vald: Mulgi vald

Maakond: Viljandimaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 07.09.2022

Pilt 150. Pargi talu elamu

Kõrge murdkelpkatusega ruudulähedase põhiplaani eluhoone (pilt 150) seinad on esimesel korrusel rõhtpalgist, teise korruse otsaviiludel püstpalgist. Otsaviiludel on teise korruse osas sein kaetud rõhtlaudisega, kolmandal korrusel (pööning) püstlaudisega, mille alumine piir on sakiliseks lõigatud. Esimesel korrusel laudist pole. Hoonel puuduvad avatäited, katus laseb läbi ja laed ning seinad ilmutavad siin-seal mädanemise märke.

Uurida õnnestus esimese korruse ruume. Seinud katab laastumatil krohv. Ruumis, kus krohvialused laastud on seinale kinnitatud diagonaalselt, on kasutatud savikrohvi (pilt 151), mujal lubikrohvi, ühes ruumis ilmselt tunduvalt hiljem ka tsementkrohvi. Seinad on värvitud valgeks, hiljem mõnes kohas ka muudes heledates värvides. Nõukogude ajal on seinud kaetud pingupapi ja tapeediga (pilt 152).

Esmapilgul on isegi raske hinnata, kas tegemist on tsaariaegse moodsama taluga või eestiaegse asunikotaluga. Siiski kaldun arvama viimast. Selleks annab põhjust asukoht kunagise Saksa mõisa läheduses otse maantee ääres, samuti hoone kompaktne planeering, mis meenutab just 1920. aastatel koostatud asundustalu näidisprojekte (Pärdi 2012: 185-187). Ka siseviimistluses ei anna miski märku suurejoonelisemast päritolust.

Pilt 151. Pargi talu elumaja interjäär. Seintel on kasutatud savikrohvi

Pilt 152. Pargi talu interjööri hilisemad viimistluskihid

Aravälja talu

58°17'44.6"N 25°27'56.6"E

Pärandkultuuri registri nr: 629:TAK:031

Katastri nr: 89801:001:0308

Lähiaadress: Aravälja

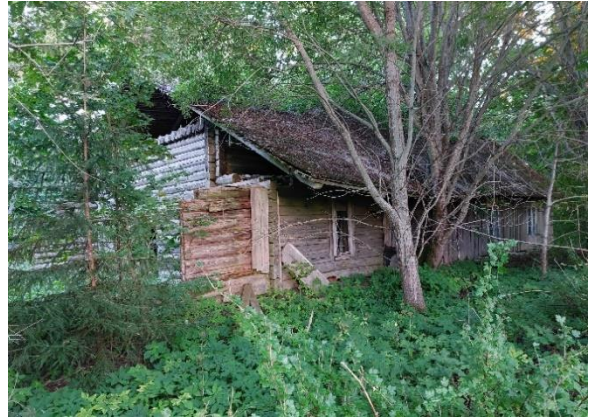
Asustusüksus: Turva küla

Vald: Viljandi vald

Maakond: Viljandimaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 07.09.2022

Pilt 153. Aravälja talu rehielamu

Eluhoone on Põhja-Eesti tüüpi rehielamu (pilt 153), mida on hiljem mitmeti moderniseeritud. Kambrite osas on välisseinad vooderdatud püstise laudisega. Rehealune on kokku varisenud, rehetoa ja kambrite osa veel püsti, aga siit-sealt mäda. Talu on kultuurilooliselt oluline kui Johannes Vares Barbaruse sünnikodu (Pärandkultuuri kaardirakendus).

Siseruumides on seinad krohvitud savikrohviga diagonaalsel laastumatil. Ühe toa seinä ülaosast õnnestus leida geomeetriline mitmevärviline juugendlik trafarettmuster (pilt 156). Hiljem on seinad valgeks lubjatud ning viimistletud rullmuustritega, mida on erinevates tubades kokku kaks (pildid 154 ja 155). Seejärel on seinu veel värvitud õlivärvidega ja tapetseeritud.

Pilt 154. Rullmuster Aravälja talus. Foto: Melissa Tihhonova

Pilt 155. Rullmuster Aravälja talus. Foto: Melissa Tihhonova

Pilt 156. Juugendstiilis geomeetriliste õitega trafarettmuster Aravälja talus. Foto: Melissa Tihhonova

Kõõli (Kõõlikese) metsavahikoht

57°47'39.6"N 26°30'33.1"E

Pärandkultuuri registri nr: 143:VKK:002

Katastri nr: 14302:001:0085

Lähiaadress: Mõtsavahe

Asustusüksus: Oe küla

Vald: Antsla vald

Maakond: Võrumaa

Omandivorm: Eraomand

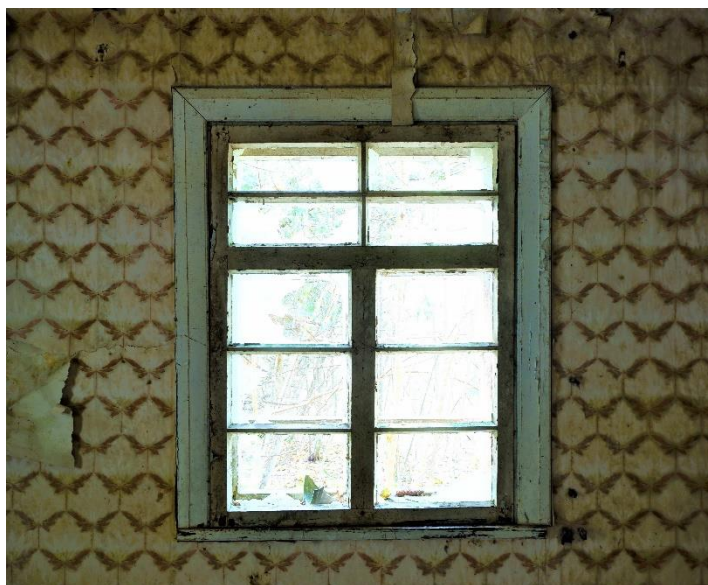
Külastuse kuupäev: 08.10.2022

Pilt 157. Kõõli metsavahi maja

Praegune eluhoone (pilt 157) on ehitatud Eesti Wabariigi ajal, kui hakkas toimima metsavahikohana (Pärandkultuuri kaardirakendus). Hoone on viilkatusega, ruudulähedase põhiplaani ning seinad on kaetud väljast rõhtsa laudisega. Väiksel majal on huvitav akende galerii, enamus on tüüpilised kuueruudulised, aga üks aken on keerukama horisontaali rõhutava ruudujaotusega (pilt 158), mille laadsed olid 1920. ja 30. levinud raudteearhitektuuris (vahest Ilumetsa jaamal on säilinud kõige sarnasemad). Raske ütelda kumb aknatüüp on antud hoonel varasem.

Interjööris on seinad nõukogudeajal kaetud plaatmaterjaliga, millel on kaks kihti võrdlemisi kauneid tapeete, alumisel kollakates toonides siluetjad lilled ja liblikad, pealmisel jõuliselt geometriseeritud lootosõie motiiv (pilt 159). Varasematest viimistluskihtidest ei õnnestunud loetavaid jälgi leida.

Pilt 158. Horisontaali rõhutava ruudujaotusega aken Kõõli metsavahi majas

Pilt 159. Tapeedid Kõõli metsavahi majas.

Nuti talu Oe külas

57°48'34.2"N 26°30'55.5"E

Katastri nr: 14302:001:0059

Lähiaadress: Nuti

Asustusüksus: Oe küla

Vald: Antsla vald

Maakond: Võrumaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 08.10.2022

Pilt 160. Nuti talu eluhoone

Talu asub otse maantee ääres, teest madalamal. Eluhoone (pilt 160) on saviseintega. Katus lekib, avatäited on puudulikud. Üks maanteepoolne aken on koos lengiga seinast välja kukkunud ning selle ümber sein ja laetalad lagunevad jõudsasti.

Ühes varaseimas viimistluskihis on kõigi tubade seinad olnud valged ning kaetud laialt levinud rullmustriga (pilt 161). Mustripinna lõpetab mustriga sama värvi sinakashall triip. Sein on hiljem värvitud tumerohelise õlivärviga (ühes toas) ja tapetseeritud.

Pilt 161. Rullmuster ja tapeet Nuti talus

Pikamäe metsavahikoht

57°37'28.4"N 26°55'59.9"E

Pärandkultuuri registri nr: 181:VKK:001

Katastri nr: 18102:001:1110

Lähiaadress: Roosa metskond 3

Asustusüksus: Luutsniku küla

Vald: Rõuge vald

Maakond: Võrumaa

Omandivorm: Riigiomand

Külastuse kuupäev: 24.04.2023

Pilt 162. Pikamäe metsavahikoht

"Pikamäel oli metsavahi koht Rogosi mõisaajast kuni 1997. a. /.../ Säilinud on väike 1936. a paiku ehitatud maja (pilt 162), laudast on säilinud vaid maakividest vundament." (Võrumaa pärandkultuurist 2010: 40) Hoolimata sellest, et hoone on juba mitukümmend aastat tühjal seisnud, on tema seisund võrdlemisi hea. Interjöörid on küllaltki autentselt säilinud (pilt 163). Seintel on viimistluskihte vähe, esimeses kihis on seinad valgeks lubjatud, hiljem on seinu tapetseeritud.

Pilt 163. Metsavahi maja köök

Haamri talu Kõveriku külas

58°58'30.6"N 26°51'13.3"E

Katastri nr: 16401:002:0034

Lähiaadress: Haamri

Asustusüksus: Kõveriku küla

Vald: Mustvee vald

Maakond: Jõgevamaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 26.04.2023

Pilt 164. Haamri talu elamu

Talu asub Avinurme külje all kunagise Sonda-Mustvee kitsarööpmelise raudtee trassi kõrval. Elumaja (pilt 164) on viilkatusega ristpalkhoone, mille üks otsasein on kaetud püstise laudisega. Hoonele on hiljem ehitatud ka väike eeskoda/veranda. Katus ja laed on sisse varisenud, kõrvalhooned on umbes samas seisus. Kaks tuba kuhu õnnestus sisse pugeda on viimistletud nõukogudeaegsete tapeetidega (pildid 165 ja 166). Varasemate viimistluskihtide kohta ei õnnestunud midagi kindlaks teha.

Pilt 165. Tapeet Haamri talus

Pilt 166. Tapeet Haamri talus

Järeldused

Välitööde käigus sai erineva põhjalikkusega uuritud 24 talu interjööri. Arvestades mahajäetud ja hävivate talude rohkest, aga ka taluhoonete kultuurilist olulisust Eestis, on see arv väga väike. Mahajäetud talude uurimist raskendab nende väga suur hajutatus maastikus ning sageli pole siseviimistluse osas ka midagi väga erilist leida. Siiski tuleks taluinterjööride uurimist jätkata ning sealhulgas ka mahajäetud ja hävimisohus hoonete kaudu. Eraldi võiks tähelepanu pöörata ka asunikutaludele.

Kasutatud allikad

Pärandkultuuri kaardirakendus. [WWW]

<https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/parandkultuur> (17.05.2023).

Pärdi, H. (2005). *Eesti taluhäärberid*. Tänapäev.

Pärdi, H. (2007). *Eesti taluhäärberid 2. osa*. Tänapäev.

Pärdi, H. (2010). *Eesti taluhäärberid 3. osa*. Tänapäev.

Pärdi, H. (2012). *Eesti talumaja lugu. Ehituskunst ja elu 1840-1940*. Tänapäev.

Pärdi, H. (2021). *Eesti talu. Uuem taluarhitektuur 1850-1950*. Tammerraamat.

Tihase, K. (1974). *Eesti talurahvaarhitektuur*. Tallinn: Kirjastus „Kunst“.

1930. aastate uusasunduste talud

Iseseisva välitöödel uuritud objektide rühma moodustavad 1930ndatel rajatud uusasunduste taluhooned. Kui peale 1919. aasta maareformi jagati maanäljas rahvale võõrandatud mõisamaid asunikutalude loomiseks, siis 1920ndate lõpus hakkasid mõisate maad otsa saama ning riigi abinõuna loodi 1929. aastal asunduskomisjon (alates 1935. aastast asundusamet), mis hakkas soistele riigimaadele rajama uusi asunduskülasid (Pärdi 2021: 197). Kuigi riigi maadele rajati asunikutalud ka juba 1920ndatel, siis pidid tollal asunikud maa ülesharimise ja hoonete ehitamisega ise hakkama saama. 1930ndatel tegi riik uusasundustes maaparandustööd ära ning ka suur osa hooneid ehitati riigi poolt üles, kasutades asundusametis koostatud tüüpprojekte (Samas 197-198, 200). Seetõttu on nende asulate üldilme palju ühetaolisem ja korrapärasem. Talud on valdavalt ehitatud kooshoonetena, kus eluruumid, laut ja küün on toodud ühe katuse alla (Samas). Peamiselt kasutati seitset erinevat tüüpprojekti, mille autoriks on arhitekt Erika Nõva (Samas 200-201). Hoonete seinad on laotud tsementkivist ja tellisest nopsa-süsteemis, iseloomulikeks detailideks on kuue- või üheksaruudulised eluruumide aknad, kalasabalaudise ja rombikujulise aknaga esiüks ja seda ümbritsev modernses võtmes tellisrustika.

Kuigi Elo Lutsepp on oma magistritöös põgusalt puudutanud ka asundustalude siseviimistlust (2006: illustratsioonid 56 ja 99), on uusasunduste, aga ka asunikutalude interjööri dekoori vähe uuritud. Asunike majanduslik olukord oli pigem kehvemapoolne (Pärdi 2021: 176), seetõttu ei ole ka erilist põhjust nende eluasemetest suurejoonelist interjööri dekoori otsida. Kuna asunikutalud loodi valdavalt tühjale kohale, oli asunikel tükk tegemist, et eluase ja majandushooned üles ehitada ja samal ajal olla põllumajanduslikult tootlik. Interjööri viimistlemine ei olnud seejuures kindlasti esmase tähtsusega. Siiski on teada, et "siseseinu hakati krohvima ning katma lubivärviga" ja uksi-aknaid "esialgu kruntima ning 1930. aastate lõpus majanduslikult veidi kosununa ka värvima" (Samas 199). Omaette küsimus on, et kas uusasundustes kus talud ehitati suuresti riigi poolt valmis, tehti ühe soojaga ka siseviimistlus või jäeti see asunike õlule.

Välitööde käigus sai põhjalikult uuritud Ida-Virumaal asuvat Peressaare uusasundust, mis on kõige suurem ning tänaseks praktiliselt välja surnud, kasutatakse vaid 2-3 talu (kohalik

suuline allikas, isiklikud tähelepanekud) kunagisest 77 (Pärdi 2021: 206). Suured maa-alad Peressaares kuuluvad kaasajal mitmesugustele metsandusettevõtetele ning taluvaremeid ümbritsevaid välju metsastatakse aktiivselt (Alvela 2017), mistõttu on mõne talu kuusenoorendikust üles leidmine paras katsumus.

Peressaares on talude ehitusel kasutatud kuut tüüpprojekti (Pärdi 2021: 206), hooned erinevad üksteisest peamiselt hooneosade järjestuse ja talu asendi osas maantee suhtes (küljega või otsaga tee poole). Taluhoonete kui ka esindusliku koolimaja projekti koostas Erika Nõva (Samas). Välitööde käigus sai maastikus loetavatest taludest, mida on üle 60, uuritud 32 asundustalu ja küla keskel asuvat koolimaja. Taludest enamuse (28 talu) on varemeis, neljal on veel katus peal. Uuritud taludest 23 puhul on väga raske midagi siseviimistluse kohta ütelda (loetelus halliga märgitud), kuna seda kas pole üldse säilinud või siis on alles ainult üksikud vähehõlpsad fragmendid.

Uuritud objektid:

1. Sinilille talu, 130:TAK:061, 59°06'23.7"N 26°49'20.5"E
2. Pontu talu
3. Talu 130:TAK:052
4. Lassi talu
5. Kasemetsa talu
6. Talu 130TAK017, 59°04'24.4"N 26°52'24.9"E
7. Talu 130AST002, 59°04'23.5"N 26°52'34.6"E
8. Talu 130TAK018, 59°04'18.4"N 26°52'30.6"E
9. Talu 130TAK024, 59°04'33.0"N 26°53'11.8"E
10. Talu 130TAK019, 59°05'03.9"N 26°52'31.5"E
11. Talu 130AST003, 59°05'09.4"N 26°52'46.6"E
12. Talu 130TAK043, 59°05'13.4"N 26°52'41.9"E
13. Talu 130TAK042, 59°05'22.2"N 26°53'06.4"E
14. Kruusoja talu? 59°04'48.5"N 26°56'07.8"E
15. Teine talu Kruusojust läänes, 59°04'28.8"N 26°55'18.3"E
16. Talu 130TAK035, 59°04'56.4"N 26°54'30.3"E
17. Känguru talu, 59°05'10.0"N 26°54'23.9"E

18. Talu 130TAK076, 59°05'32.7"N 26°53'51.5"E
19. Toominga talu
20. Talu Kasemetsa vastas, 59°05'27.0"N 26°53'20.2"E
21. Talu 130TAK020, 59°04'57.7"N 26°51'49.1"E
22. Talu 130TAK015, 59°05'01.6"N 26°51'31.4"E
23. Talu 130TAK075
24. Saare talu
25. Liiva talu, 59°04'56.2"N 26°51'14.8"E
26. Talu 130TAK071, 59°05'00.1"N 26°50'55.8"E
27. Talu 130TAK072, 59°04'55.3"N 26°50'56.8"E
28. Talu 130TAK068, 59°04'53.7"N 26°50'22.5"E
29. Talu 130TAK069
30. Kullavalaja talu, 59°04'57.7"N 26°50'04.6"E
31. Talu 130TAK012, 59°04'53.0"N 26°50'05.8"E
32. Talu 130TAK066

Märkus: Mingil põhjusel on Parandkultuuri kaardirakenduses paljud Peressaare talud märgitud põlistaludeks, mida nad kindlasti pole!

Pontu talu

59°05'57.4"N 26°49'17.2"E

Pärandkultuuri registri nr: 130:TAK:060

Katastri nr: 81501:002:0014

Lähiaadress: Pontu

Asustusüksus: Peressaare küla

Vald: Alutaguse vald

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 29.06.2022

Pilt 167. Pontu talu vare

Hoone on varemeis (pilt 167), aga uksepalendil ja seinal on osaliselt säilinud krohvi, millel võib näha lihtsat jämeda joonega punakat tooni neljalehelise õie motiiviga rullmustrit (pildid 168 ja 169). Täpselt sellist mustrit pole ma mujal kohanud ning selle robustsus tekitab küsimuse, et kas mustrirull on äkki lausa kodus valmistatud. Igatahes on tegemist esimese viimistluskihiga, seega on see tõenäoliselt pärit 1930. aastatest.

Pilt 168. Rullmustrit fragmendid Pontu talu seinal

Pilt 169. Uksepalendil ja seinal on näha lihtsat jämeda joonega rullmustrit. Foto: Melissa Tihhonova

Talu 130:TAK:052

59°05'40.3"N 26°49'46.8"E

Pärandkultuuri registri nr: 130:TAK:052

Katastri nr: 81501:002:0033

Lähiaadress: Agni

Asustusüksus: Peressaare küla

Vald: Alutaguse vald

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 29.06.2022

Pilt 170. Taluhoone eksterjöör

Üks paremini säilinud asundustalusid Peressaares (pilt 170), hoonele lisavad väärtust algupärased ukсед ja aknad. Eluruumid ja laut on alles, küün hävinud. Nõukogude ajal on eluruumide seinad õlivärviga maast laeni rohelistes toonides värvitud. Köök-elutoas on uksekoha juures paljandunud veidike varasemat viimistluskihti, beežika seina põhiosa lõpetab peen tumepruun triip ning seina ülaosa on lae tooni valge (pilt 171).

Pilt 171. Kaheks jagatud seinapind varasemas viimistluskihis. Foto: Melissa Tihhonova

Lassi talu

59°05'09.4"N 26°52'46.7"E

Pärandkultuuri registri nr: 130:TAK:041

Katastri nr: 81501:002:0310

Lähiaadress: Lassi

Asustusüksus: Peressaare küla

Vald: Alutaguse vald

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 29.06.2022

Pilt 172. Lassi talu

Lassi talul (pilt 172) on küll suures osas veel katus peal, aga pöördumatu häving pole ilmselt kaugel. Köök-elutoa seinte varaseim viimistluskiht on kiviseinu kattev õhuke tumesinakashall värv, sellele järgneb lubivärv, mis on seina põhiosas roosakaspunane, selle lõpetab punane triip ning ülemine osa on lae tooni valge (pilt 174). Magamistoas on valge seina ilmestamiseks kasutatud soojas sinises toonis viinamarja motiiviga rullmusterit (pilt 175). Pole päris selge, kas rullmuster on tehtud juba eesti ajal või alles nõukogude perioodil. Vaadates elutoa habrast ja lihtsat lubjavärvi kihti, tundub rullmuster hilisem olevat. Rullmusteri kiht on värvitud hiljem maast laeni valgega üle.

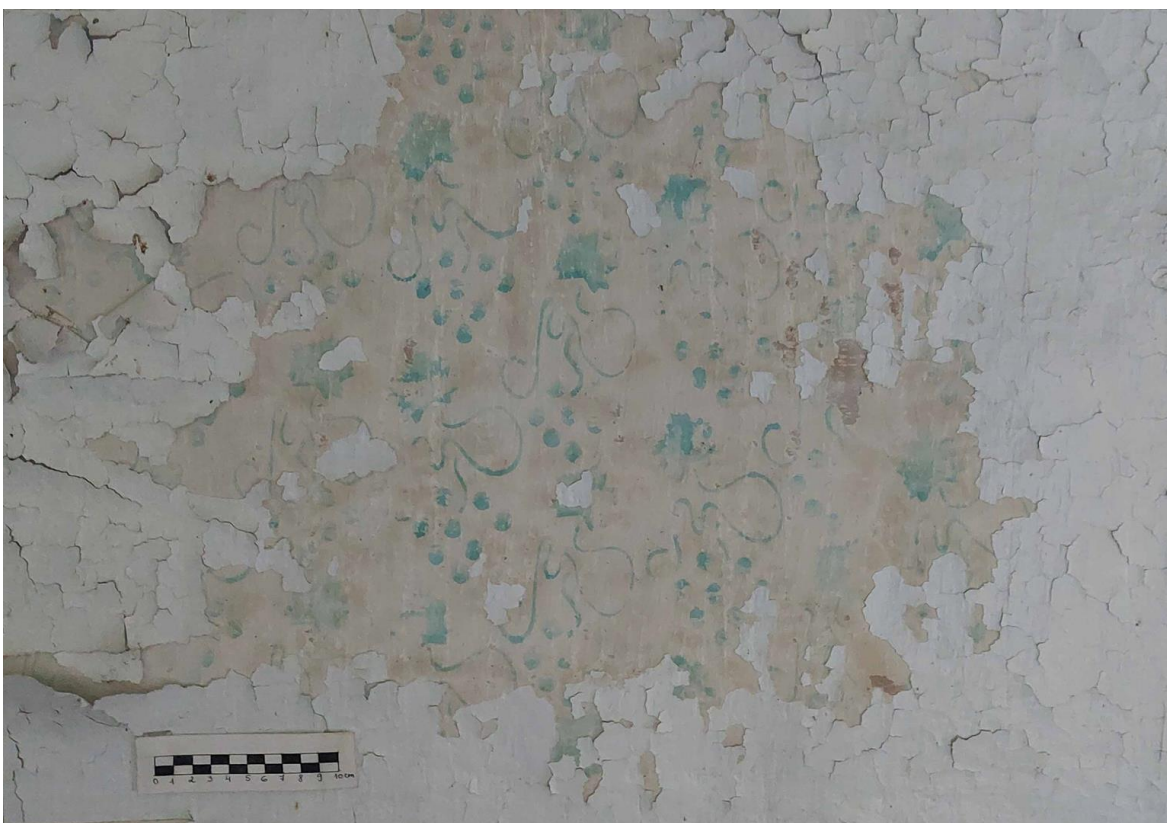
Taluhoone taga on väga arhailise ilmega väike ristpalkhoone, tõenäoliselt ait (pilt 173). Võimalik, et asunikud on selle oma endisest elupaigast kaasa võtnud. Kuna Lassi talu jääb sellesse Peressaare ossa, kus elasid peamiselt Lõuna-Eestist pärit asunikud (Lutsepp 2006: 80), siis võiks hoone arvata ka sealt pärit olevaks.

Pilt 173. Arhailine ristpalkhoone Lassi talus

Pilt 174. Kaheosaline seinajaotus Lassi talus

Pilt 175. Viinamarjamotiiviga rullmuster Lassi talus. Otsevaade

Kasemetsa talu

59°05'18.4"N 26°53'11.3"E

Pärandkultuuri registri nr: 130:TAK:040

Katastri nr: 81501:002:0320

Lähiaadress: Kasemetsa

Asustusüksus: Peressaare küla

Vald: Alutaguse vald

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 29.06.2022

Pilt 176. Kasemetsa talu

Oonurme poole minnes Lassi talust järgmine. Kasemetsa talu (pilt 176) on üks paremini säilinud talusid Peressaares. Avatäited peale peaukse on siiski nõukogude ajal välja vahetatud vähem karaktersete vastu. Eluruumide seinad on nõukogude perioodil hoolikalt kaetud puitlaastplaatidega, mis on viimistletud tapeetidega (pildid 177 ja 178). Võimalik, et plaatide all on säilinud ka varasemat viimistlust.

Pilt 177. Kasemetsa talu elutuba

Pilt 178. Pööningutuba Kasemetsa talu.

Toominga talu

59°05'18.4"N 26°53'11.3"E

Katastri nr: 13001:001:0650

Lähiaadress: Toominga

Asustusüksus: Peressaare küla

Vald: Alutaguse vald

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: omandi ulatus selgitamisel

Külastuse kuupäev: 26.04.2023

Pilt 179. Toominga talu

Oonurme poole minnes Kasemetsa talust järgmine. Toominga talu (pilt 179) kuulub koos kolme eelnevaga väheste katustatud hoonete hulka Peressaares. Säilinud siseviimistlus näib olevat kõigis kihtides maast laeni ühevärviline. Varasemad kihid heledad lubivärvid, hilisemad nõukogudeaegsed tummised õlivärvid (pilt 180).

Pilt 180. Toominga talu köök-elutuba

Talu 130TAK075

59°04'57.0"N 26°51'32.5"E

Pärandkultuuri registri nr: 130TAK075

Katastri nr: 81501:002:0023

Lähiaadress: Liiva

Asustusüksus: Peressaare küla

Vald: Alutaguse vald

Maakond: Ida-Virumaa

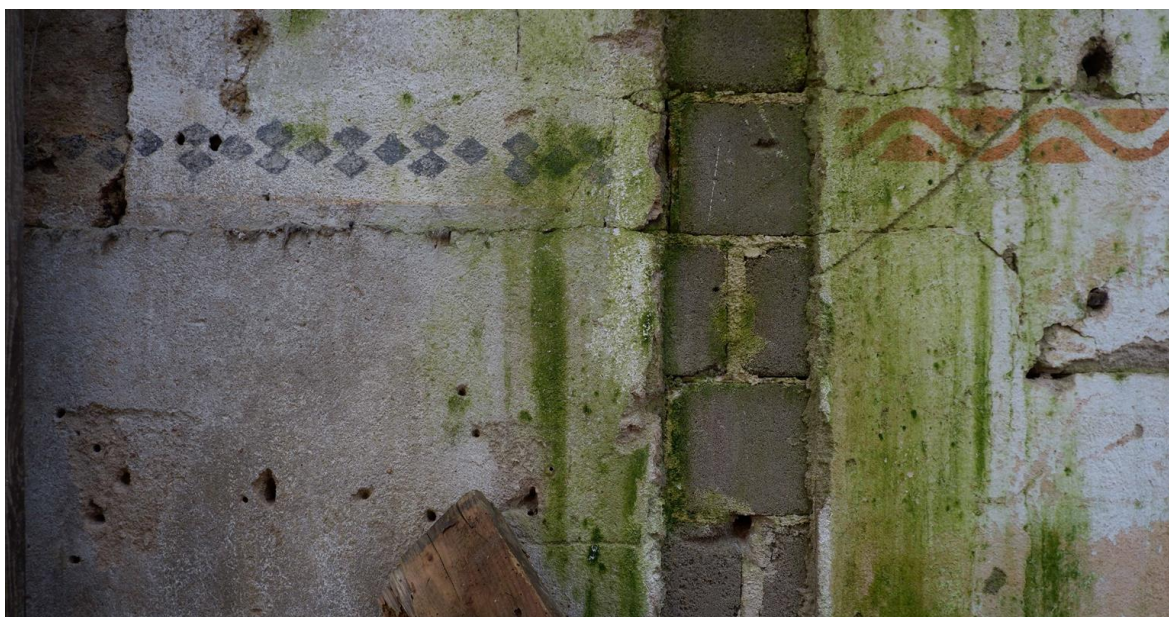
Omandivorm: eraomand

Külastuse kuupäev: 26.04.2023

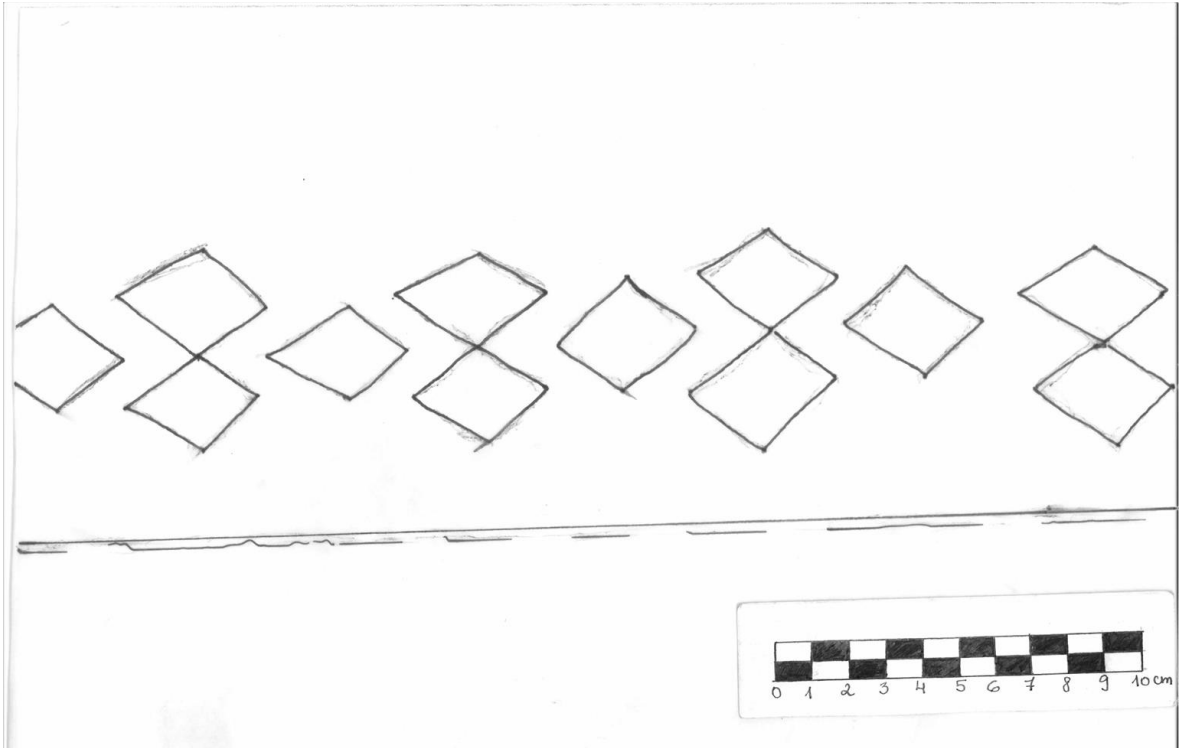

Pilt 181. Talu vare (130TAK075)

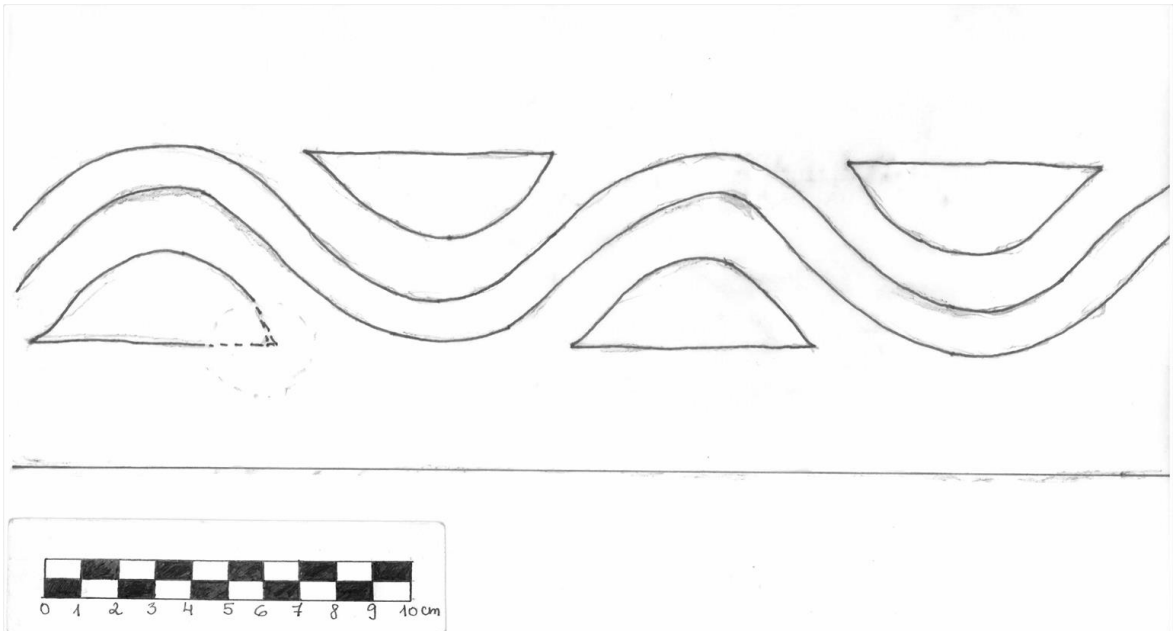
Talu (pilt 181) asub koolist üle tee edelas, eluruumide seinu ehivad ainsad Peressaarest leitud trafarettbordüürid (pildid 182-185). Magamistoa seinad on heleoranžid ja valgel laealusel ilutseb tumedamat oranži tooni laine-motiiviga trafarettmuster, köök-elutoa seinad on sinakashallid ning laealust kaunistab rombidest moodustuv bordüür. Mõlemad mustrid, eriti elutoa oma, kannavad endas *art deco*-likku elegantsi ja sobivad seetõttu 1930ndate moodsa, aga samas traditsionalistliku taluhoone arhitektuuriga suurepäraselt kokku. Oranži mustrit on varem jäädvustanud ka Elo Lutsepp (Lutsepp 2006: illustratsioon 99) Hoone on varemeis.

Pilt 182. Interjööri kaunistavad trafarettmusterid

Pilt 183. Talu köök-elutoa laelust kaunistava trafarettbordüüri kontaktkoopia

Pilt 184. Magamistoa trafarettbordüüri kontaktkoopia

Pilt 185. Trafarettmustriga magamistoa vaade

Saare asundustalu

59°05'00.9"N 26°51'13.5"E

Pärandkultuuri registri nr: 130:TAK:073

Katastri nr: 81501:002:0070

Lähiaadress: Saare

Asustusüksus: Peressaare küla

Vald: Alutaguse vald

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: eraomand

Külastuse kuupäev: 26.04.2023

Pilt 186. Saare talu vare

Hoone on varemeis (pilt 186), aga säilinud on jupike köök-elutoa sein, mille põhiosa on sooja kollast tooni ja ülemine osa ilmselt kunagi olnud laega ühte karva valge (pilt 187).

Pilt 187. Saare talu köök-elutoa sein

Talu 130TAK069

59°04'53.7"N 26°50'22.4"E

Pärandkultuuri registri nr: 130TAK069

Katastri nr: 81501:002:0043

Lähiaadress: Lepa

Asustusüksus: Peressaare küla

Vald: Alutaguse vald

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: eraomand

Külastuse kuupäev: 26.04.2023

Pilt 188. Asundustalu vare (130TAK069)

Talu (pilt 188) eluruumides säilinud fragmentide põhjal võib ütelda, et on kasutatud sama viimistluslahendust, mis eelmises.

Talu 130TAK066

59°04'56.9"N 26°49'47.7"E

Pärandkultuuri registri nr: 130TAK066

Katastri nr: 81501:001:0214

Lähiaadress: Kulli

Asustusüksus: Peressaare küla

Vald: Alutaguse vald

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: riigiomand

Külastuse kuupäev: 26.04.2023

Pilt 189. Asundustalu vare (130TAK066)

Taluhoone lauda ja küüni osa on maani varemeis, eluruumide osal on katus veel peal (pilt 189). Sedasi meenutab ta oma proportsioonide poolest eestiaegseid metsavahi majasid. Interjööris on säilinud krohvitud valged seinad ja üksikud fragmendid hilisematest viimistluskihtidest.

Järeldused

Kuigi uuritud talude arv pole väike, ei saa käesoleva dokumentatsiooni põhjal teha mingisuguseid lõplikke järeldusi asundustalude eluruumide siseviimistluse kohta. Kogutud andmed on selleks liiga napid. Samas võiksid need siiski ergutada uurimise jätkamist, kuna leidude seas oli ka paar päris huvitavat lahendust nagu robustne rullmuster ja vahvad trafarettmusterid. Peressaares uurimata jäänud talud on eranditult varemeis ning paljud on maastikust järjest raskemini leitavad, mistõttu on vähe tõenäoline, et sealt uusi leide tuleks. Küll aga oleks oluline uurida teisi uusasundusi nagu Pillapalu, Lepplaane, Võiduküla jm. Teised uusasundused pole reeglina sedavõrd hüljatud nagu Peressaare, mistõttu oleks uuringute jätkamiseks tarvis teha koostööd talude praeguste omanikega. Samas, vaadates Eesti maapiirkondade ääremaastumist, ei näi ükski paik Peressaarele osaks saanud saatuse eest kaitstuna. Lisaks välitöödele tuleks ka uurida säilinud fotomaterjali ja arhiiviallikaid seoses siseviimistlusega. Samuti võiks intervjuuerida inimesi, kes on kunagi Peressaares või mõnes teises uusasunduses elanud.

Kasutatud allikad

Alvela, A. (2017). Peressaare kunagised asundustalude maad kattuvad metsaga. [WWW] <https://maaleht.delfi.ee/artikkel/79126940/peressaare-kunagised-asundust-alude-maad-kattuvad-metsaga> (05.05.2023)

Lutsepp, E. (2006). *Uudisasundused – 1930. aastate sotsiaalpoliitika ja arhitektuuri kohtumisi*. Eesti Kunstiakadeemia kunstiteaduse instituut. Tallinn. [Magistritöö].

Pärdi, H. (2021). *Eesti talu. Uuem taluarhitektuur 1850-1950*. Tammerraamat.

Valga puitarhitektuur

Valga on üks huvitavamaid väikelinnu Eestis. Piirilinnale omaselt paljurahvuseline (eestlased, venelased, lätlased, ukrainlased, valgevenelased, Eesti suurim roomade kogukond) ning auväärse keskaega ulatuva ajaloo (Altoa 2019: 149-151). Valga õitseage jääb 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi algusesse, mil linnast sai oluline raudteesõlm (Hansar 2019: 456). Just sellest perioodist pärineb väärtuslikum osa Valga arhitektuurist: ühe- ja kahekorruselised puitmajad, raudteearhitektuur, suurejoonelised historitsistlikud ja juugendlikud kivihooned. Veidi varasemast ajast on säilinud rohkelt vanabalti tüüpi maju. Valgast leiab ka hoonetüüpe, mida mujal Eestis kohtab harva, näiteks kõrge räästaalusega trempel- ehk nivendiseinaga majad, puidust kahekorruselised kortermajad, mille teise korruse korterite sissepääs on lahendatud hoovipoolse galerii kaudu, erinevat tüüpi pisikesed paari toaga puidust elumajad (Orro 2017: 193-198).

Hoolimata väärtusliku pärandi rohkusest Valgas, on selle seisund ja säilimine probleemne. Valga puhul on tegemist jõudsalt kahaneva väikelinnaga, sealse kahanemise eripäraks on aga see, et tühjaks jäävad pigem vanemad ja väärtuslikumad hooned, mitte nõukogudeaegsed tüüpkortermajad. Sellele on kaasa aidanud ka asjaolu, et nõukogude ajal vanu puitmaju remontides, ei moderniseeritud nende elutingimusi, mistõttu on neil väga tugevalt küljes halva elukvaliteedi kuvand. (Orro 2022: 58-59) Vaatamata sellise praktika üldisele kahjulikule mõjule Valga puitarhitektuuri säilimisele, lubab see asjaolu oletada, et alles olevates hoonetes on suurema tõenäosusega säilinud sajanditaguseid ja vanemaid viimistluskihte.

Välitööde käigus sai uuritud kaht 19.sajandi teisel poolel ehitatud elamut: Uus 16 ja 23. Mõlemad on nn alevitüüpi majad ning säilinud väga autentselt. Kahjuks on hoonete seisund avariiline. Mõlema maja välisviimistlust on varasemalt uuritud EKA praktika raames läbiviidud uuringute käigus.

Uus 16, Valga

57°46'26.1"N 26°01'48.4"E

Katastri nr: 85401:005:1960

Lähiaadress: Uus 16/18

Asustusüksus: Valga linn

Vald: Valga vald

Maakond: Valgamaa

Omandivorm: Segaomand

Külastuse kuupäev: 11.12.2021

Pilt 190. Uus 16, 2021. aasta septembris

Tegemist on äärmiselt ehedalt säilinud puidust ühekorruselise elamuga (pilt 190). Hoone on ehitatud enne 1890. aastat (149... 1944-2003: 31).

Uurida õnnestus ainult kitsast lõiku tänavapoolsest uksest avaneva ruumi seinast, kuna sisse langenud vahelagi ei lubanud uksi rohkemal määral avada. Ruumi viimistlemiseks oli kasutatud läbivalt tapeete (pildid 191, 192), kusjuures

Pilt 191. Vanemad viimistluskihid

vanim neist (pilt 193) pärineb ilmselt 19. sajandi viimasest veerandist ja on väga sarnane Paidest Tallinna 13 II korruse tänavapoolsest toast leituga, mis on dateeritud perioodi 1870-1880 (Klandorf, Ribelus, Vissel 2019: 63). Esimene tapeedikiht on pandud otse puitseinale, hiljem on see kaetud papiga, millele on kinnitatud järgmised tapeedi ja makulatuuri kihid.

Uus 16 interjööri tuleks kindlasti koostöös hoone omaniku ja kohaliku omavalitsusega täiendavalt uurida enne hoone täielikku lagunemist.

Pilt 192. Uuemad viimistluskihid

Pilt 193. Kõige varasem tapeedikiht

Uus 23, Valga

57°46'25.2"N 26°01'48.0"E

Katastri nr: 85401:005:1130

Lähiaadress: Uus 23

Asustusüksus: Valga linn

Vald: Valga vald

Maakond: Valgamaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 11.12.2021

Pilt 194. Uus 23 2021. aasta septembris

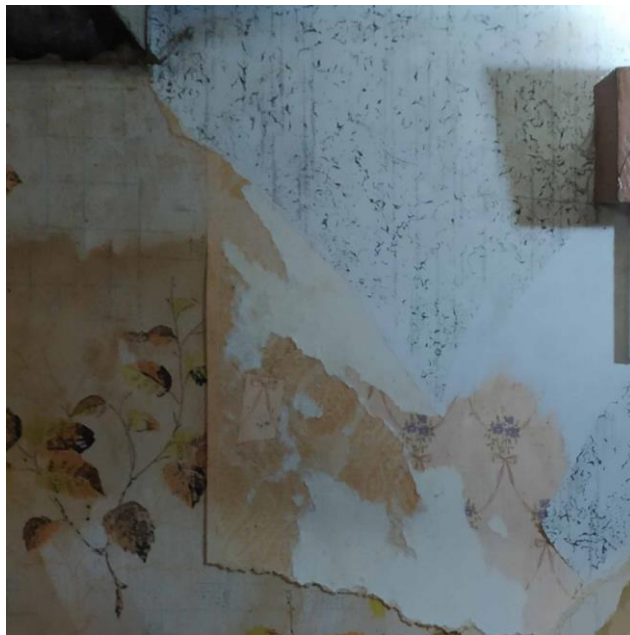
Pooleteisekorruselise puithoone, tõenäoliselt ehitatud 19. sajandi teisel poolel (pilt 194). Seinad on kaetud ülekattega rõhtlaudisega. Hoone stiilseim element on klassitsistlik esiüks. Ehitise seisund on võrdlemisi kehv, katus laseb kohati läbi, lagi ning teise korruse konstruktsioonid on mädaniku kahjustustega ja osaliselt sisse vajunud.

Interjööris õnnestus tuvastada mitmeid üsna raskesti dateeritavaid viimistluslahendusi. Kahes ruumis oli viimistlus laastumatil krohvil, mistõttu võib arvata, et see pole ehitusaegne ning suure tõenäosusega pärineb nõukogude võimu perioodist. Neist ühes on varaseimas kihis valgeks värvitud seinmaast laeni kaetud peene tumeda

Pilt 195. Seinalaul säilinud tapeeditükk. Foto: Melissa Tihhonova

säbruga (pilt 196). Raske isegi hinnata, mis tehnikaga see säbruline pind on loodud. Hilisemateks kihtideks on samas ruumis nõukogudeaegsed tapeedid. Teises laastumatil krohviga ruumis lõppeb sarnane säbruline pind enne lage ära peene sinise triibuga ning laealust ehib sinine trafarettmuster (pildid 197 ja 198). Kahjuks ei õnnestunud mustri kujundite osas täit selgust saada. Põhimotiiv meenutab viltust viinamarjakobarat, ananassi või hiigelsuurt sinist vaarikat. Osa mustrist ulatub sinisest triibust allapoole säbrulise pinna peale.

Pilt 196. Tumeda säbruga varasem viimistluskiht ja hilisemad tapeedikihid selle peal. Tapeetidest varasema motiivid tunduvad võrdlemisi väljapeetud. Foto: Melissa Tihhonova

Ühes ruumis seisid seinajämedad lauad, mis ilmselt on algselt mingisugust seinakatnud või moodustanud tänaseks lammutatud kergseina. Lauad on valgeks krunditud ja ühel on näha osaliselt säilinud võrdlemisi kaunist ja ajatu kujundusega tapeeti (pilt 195). Oletan, et see on hoone üks vanimaid viimistluslahendusi.

Pilt 197. Säbruline pind ja trafarettmuster selle kohal. Foto: Melissa Tihhonova

Lisaks eelnevale paljastus ühe toa seinajämedune triip, mis meenutab seinale maalitud tahveldise raami (pilt 199). Triibust allapoole jääv seinajämedune on hall. Kas tegemist on maalitud tahveldistega seinalahendusega või mitte, vajaks täiendavat uurimist. Arvestades hoone täbarat seisust, võiks interjööri viimistlust täiendavalt uurida ja dokumenteerida.

Pilt 198. Sama trafarettmuster koos sinisest joonest allapoole ulatuva osaga. Foto: Melissa Tihhonova

Pilt 199. Võimalik maalitud tahveldise fragment. Foto: Melissa Tihhonova

Järeldused

Oliver Orro on Valga hävimisohus puithoonete kohta ütelnud, et "osa elanike ja lausa ohtlikuks muutunud maju on tarvis lammutada, kuid kindlasti tuleks need eelnevalt korralikult dokumenteerida, mis mõnelgi juhul peaks hõlmama ka viimistlusuuringuid" (Orro 2017: 197-198). Arvestades Valga rohket hävimisohus arhitektuuripärandit, oleks selle siseviimistluse dokumenteerimiseks vaja ilmselt ette võtta analoogseid suuremahulisi uuringuid nagu Eesti Kunstiakadeemia poolt läbiviidud välisviimistluse uuringud 2015. aastal, mis hõlmasid 38 hoonet (Vilgota, Kaganovitš 2017: 82). Käesoleva töö raames läbiviidud välitööde käigus selgus, et Valga hävimisohus hoonete hulgas ei leidu ülemäära palju niisuguseid, mille interjöörid on vabalt ligipääsetavad, see on ka põhjus, miks sai uuritud vaid kolme hoonet. Seetõttu oleks vaja taoliste uuringute jätkamisel teha kindlasti koostööd hoonete omanike ja linnavõimuga. Peab aga arvestama, et tulenevalt vajadusest pääseda siseruumidesse, on ettevõtmine vaevalisem, omanikega kontakteerumine ja selgitustöö pole ilmselt kergete killast.

Kasutatud allikad

Alttoa, K. (2019). Valga. –Rmt: *Eesti linnaehituse ajalugu. Keskajast tsaariaja lõpuni*. Lilian Hansar. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.

Hansar, L. (2019). Valga. –Rmt: *Eesti linnaehituse ajalugu. Keskajast tsaariaja lõpuni*. Lilian Hansar. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.

Orro, O. (2017). Veel kord Valga väärtusest. Anneli Randla (toim.). *Järelevastamine Kaur Alttoale*. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.

Orro, O. (2022). Eesti linnade kujunemis- ja kahanemislood. – *Ehituskunst*, nr #61/62, lk 40-61.

Vilgota, P., Kaganovitš, K. (2017). Välisvärvi uurimisest Eesti linnades. Kuhu edas?. – Rmt: *Muinsuskaitse aastaraamat 2016*. Tallinn: Muinsuskaitseamet, Tallinna

Linnaplaneerimise Ameti muinsuskaitse osakond, Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja
konserveerimise osakond

149 Uus 16, Uus 18; ER kood 111013775, 111013776, 111019966, 111019967,
111026630. (1945-2003). – VAMA, f 804, n 1, s 17459, l 31.

Raudteega seotud hooned

Eesti raudteearhitektuur põhineb valdavalt tüüpprojektidel. Tulenevalt nii rongiliikluse, peatuste aga ka liikluse toimimiseks vajalike ruumide ja hoonete vähenemisest, on üle riigi palju raudteega seotud hooneid, millele pole peale algse funktsiooni äralangemist sobivat kasutust leitud. Seetõttu seisavad paljud neist tühjana ning kipuvad aja jooksul lagunema ja lõpuks ka hävima. Kui alles olevate raudteede äärde jäävatel hoonetel on nende rajamise algne kontekst raudtee näol alles, siis on Eestis hulk raudteid ka aja jooksul üles võetud. Valdavalt on nende puhul tegemist kitsarööpmeliste raudteedega, millest suurema liiklusega lõigud (Viljandi–Tallinn, Pärnu–Lelle) ehitati ümber laiarööpmelisteks (Arjakas 2010: 305). Marsruudid, millel rongiliiklus kadus, asuvad peamiselt piirkondades, mis tänaseks on võrdlemisi inimtühjad nagu Eesti-Läti piiriäärsed alad või Alutaguse kant Virumaal. Seetõttu on nende raudteedega seotud hoonete säilimine küllaltki küsitav. Mitmes piirkonnas on just raudtee kadumine olnud see, mis andis viimase hoobi kohalikule elule. Välitöödel uuritud raudteehoonetest asuvad enamus endiste kitsarööpmeliste raudteede ääres, ainult Lepassaare jaama elamu on erand.

Uuritud objektid:

1. Kalli raudteevahi maja
2. Mõniste jaama vahimajake, katastri nr 49301:001:0222
3. Teadmaste funktsiooniga hoone, katastri nr 69801:001:0733
4. Lepassaare raudteetöölise elamu
5. Tudu jaama abihoone? katastri nr 90005:002:0072
6. Peressaare raudteetöölise elamu
7. Piilsi raudteejaam
8. Surju raudteejaam
9. Surju jaama elamu

Kalli raudteevahi maja

57°36'32.4"N 26°27'10.2"E

Pärandkultuuri registri nr: 779:RTR:001

Katastri nr: 85501:001:0169

Lähiaadress: Tarsi

Asustusüksus: Kalliküla

Vald: Valga vald

Maakond: Valgamaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 27.04.2022

Pilt 200. Raudteevahi maja Kallikülas

Vahimaja (pilt 200) jääb Harglast umbes 3 kilomeetrit Võru poole Valga–Võru maantee ja kunagise Valga–Ape raudteetrass ristumiskoha juurde. Hoone pärineb tõenäoliselt tsaariajast, ehkki veel 1920ndatel, olid siin-seal tarvitusel varasema perioodi ehitusvõtted (Välja 2012: 66). Lisaks vahimajakesele on säilinud ka kokku ehitatud saun-kuur, kelder ja veel mingisuguse hoone vare. Hoonete seisund on halb, aga veel mitte avariiline. Vahimaja ruumiplaan koosneb toast, köögist, esikust ja kuivkäimlast. Seinte viimistlusest saab rääkida toa ja köögi puhul. Esimestes viimistluskihtides on seinad olnud tüüpiliselt horisontaalselt kaheks enam-

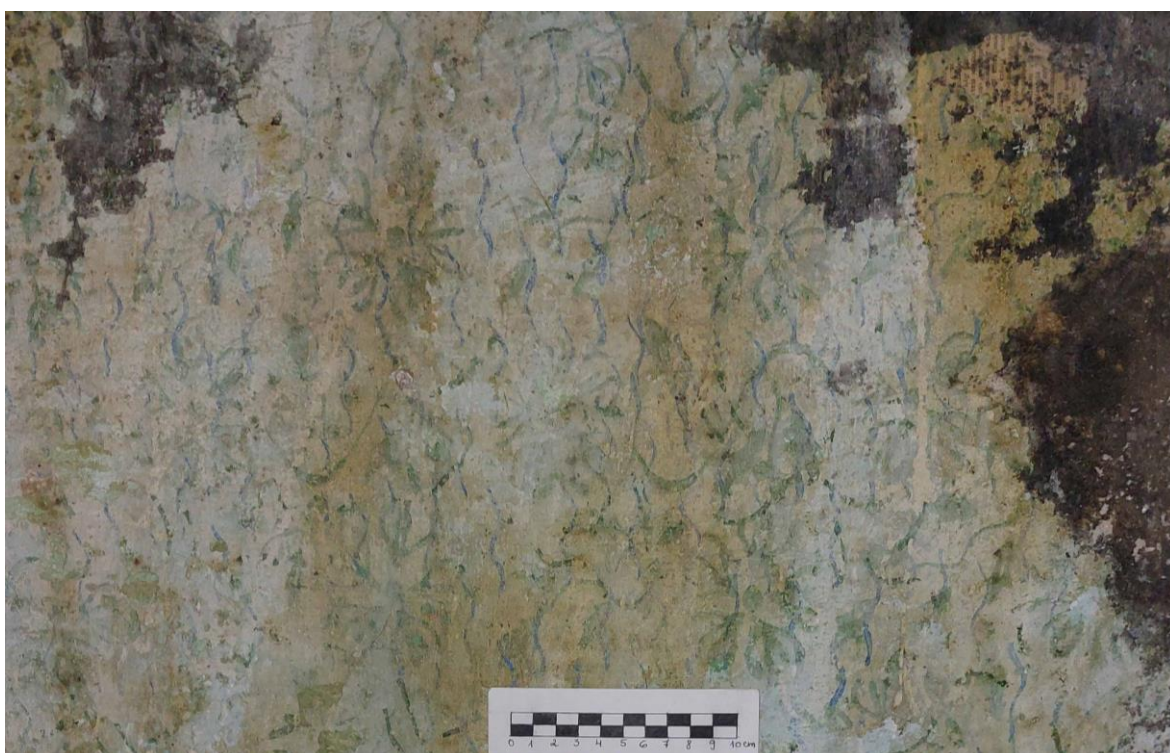
Pilt 201. Vahimaja köök. Seintel on näha nii horisontaalset kahest jaotust kui hilisemaid tapeete

vähem võrdseks osaks jagatud, kus alumine osa on tumedamas toonis, ülemine heledam ja kahe pinna kokkupuute kohta markeerib kolmandat värvi joon. Köögis (pilt 201) on ka hilisemad kihid sama loogika järgi, mõneti varieerub ainult kahe pinna kokkupuute kõrgus. Toa seinu on hiljem kaunistanud ka rullmustriga (pildid 202 ja 203). Uusimad

viimistluskihid on mõlemas ruumis nõukogudeaegsed tapeedid. Tubadevaheline uks on ilmselt olnud algselt aaderdatud.

Pilt 202. Roheline rullmustrit kiht. Seina põhiosas on kasutatud õiemotiiviga rullmustrit, lae all viinamarjamotiiviga, aga külili asendis. Foto: Melissa Tihhonova

Pilt 203. Sama rullmustrit paremini säilinud osa. Foto: Melissa Tihhonova

Lepassaare raudteetöölise elamu

57°50'40.0"N 27°19'22.3"E

Katastri nr: 54701:003:0953

Lähiaadress: Lepassaare raudteejaam

Asustusüksus: Lepassaare küla

Vald: Võru vald

Maakond: Võrumaa

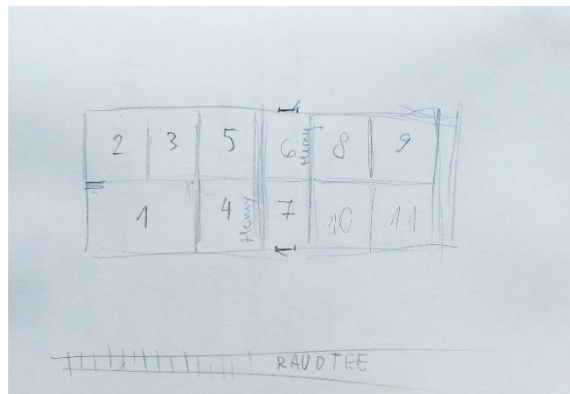
Omandivorm: Riigiomand

Külastuse kuupäev: 11.06.2022

Pilt 204. Lepassaare raudteetöölise elamu

Hoone (pilt 204) on tõenäoliselt ehitatud koos Riia–Pihkva raudteega 1880ndatel aastatel (Arjakas 2010: 55-56). Tegemist on ühekorruselise 7-teljelise keskse sissepääsuga poolkelpkatusega tüüphoonega.

Pilt 205. Ruumide skeem

Kuigi hoonel on enam kui 140 aastane ajalugu seljataga, ei õnnestunud interjööris tuvastada ühtki kindlalt tsaariaegset viimistluskihti. Säilinud on kirev galerii rullmustreid ja nõukogudeaegseid tapeete, põhjalikumalt sai dokumenteeritud esimesi. Arvestades viimistluskihtide rohkust, võib oletada, et vanemad rullmustrid pärinevad Eesti Wabariigi päevist. Dokumenteerimisel sai ruumid nummerdatud ning tehtud väike selgitav visand maja plaanist (pilt 205).

Pilt 206. Ruumid 1 ja 2

Järgnevas toetun ruumide nimetamisel just sellele numeratsioonile.

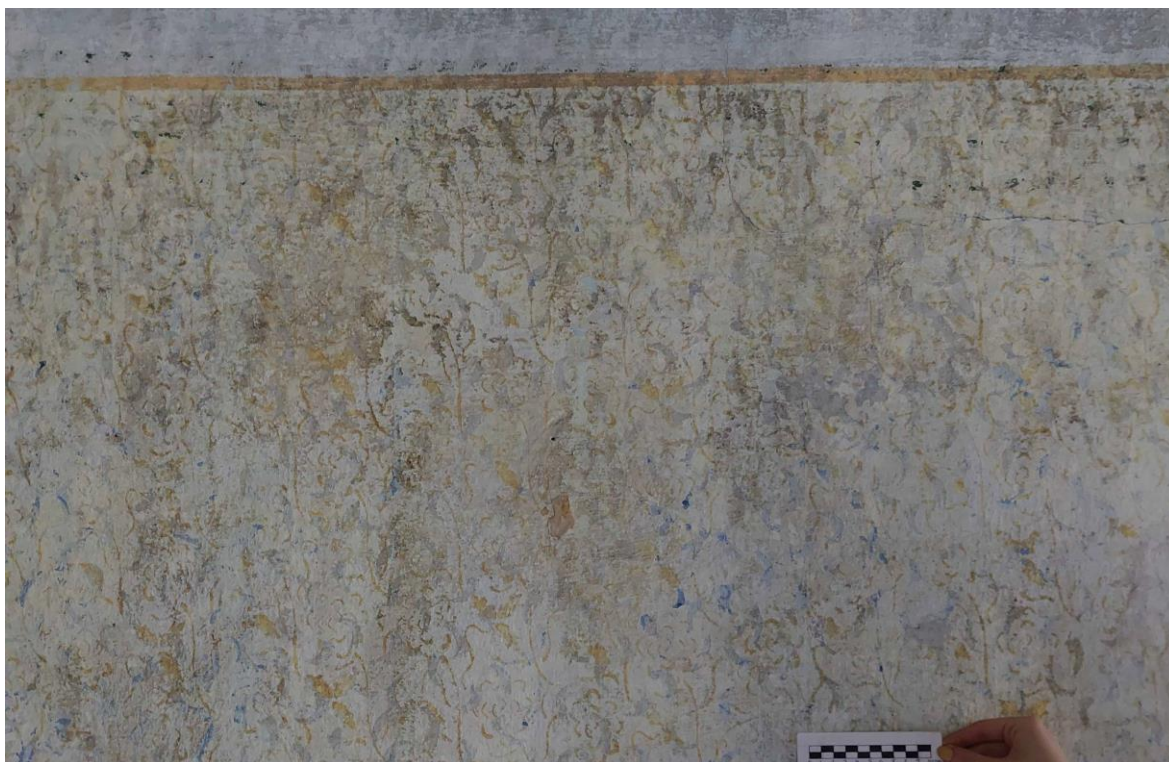
Ruumide nr 1 ja 2 (pilt 206) seinu katab pealmises kihis ühesugune tapeet, millist on toodetud nõukogude ajal Kohila paberivabrikus (Mulle... 2023). Ruumis nr 1 on selle all kolm kihti rullmustreid (pildid 207-209), milledest viimase lõpetab roheline mustririba, mis on ilmselt tehtud trafaretiga. Ruumis nr 2 on lisaks mainitule veel kolm tapeedikihti ja üks stiilne geomeetiline rullmuster (pilt 210). Tundub, et ruumid on algselt olnud eraldi, hiljem aga liidetud vaheseina lammutamise teel.

Pilt 207. Ruumi 1 rullmustrite fragmendid, roosa on kõige varasem

Pilt 208. Hilisemad rullmustrikihid ja tapeet ruumis 1

Pilt 209. Rullmustri kihtidest pealmine ruumis 1

Pilt 210. Stiilne rullmuster ja teised viimistluskihid ruumis nr 2

Ruumis nr 3 on olnud vähemalt kolm rullmuustritega kihti, millest üht on ülalt piiranud trafarettmuster. Rullmuustritest on selgesti loetav ainult paaris kriipsukestega kiht, teised on raskesti kättesaadavad (pilt 211).

Pilt 211. Viimistluskihte ruumis nr 3

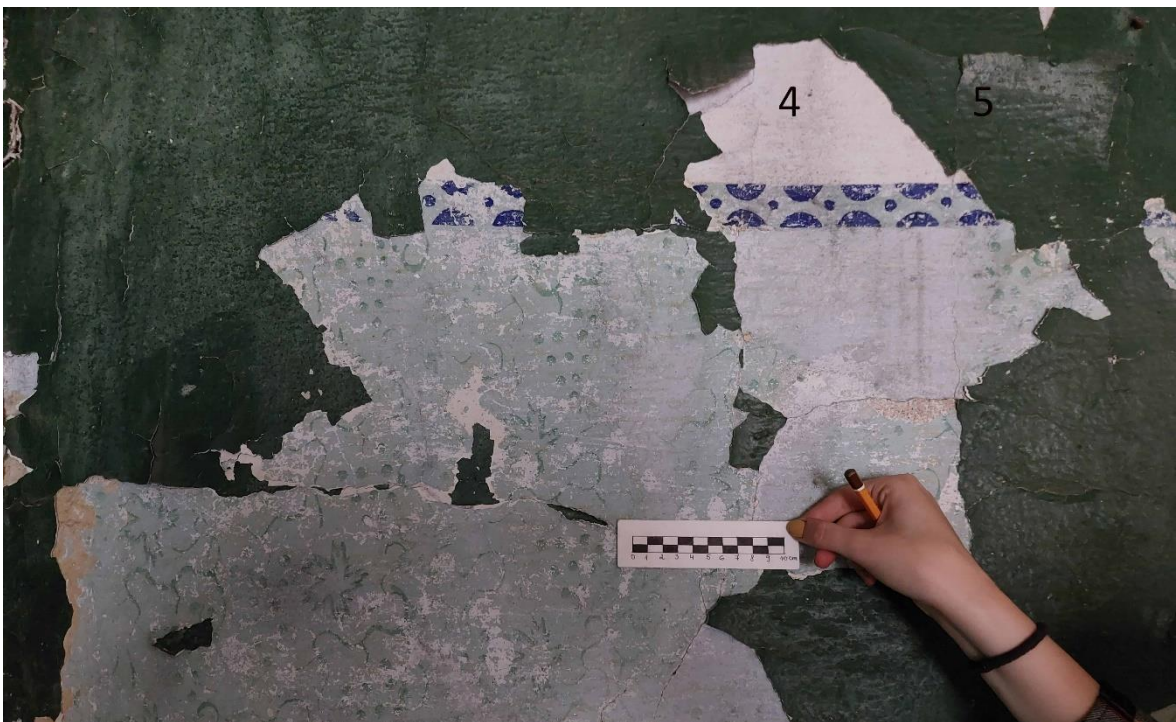
Ruumist nr 4 ei õnnestunud märkimisväärtset viimistlust leida. Ruumis nr 5 on esimene kiht ühtlaselt valge, sellele järgneb horisontaalselt triibuga kaheks jagatud seinalahendus, kus alumine osa on tumehall ja ülemine roosakas (pilt 212). Kolmandas kihis on kasutatud helebeežikal taustal pruuni rullmustrit (pilt 213), neljandas kihis on sein roheline põhiosa kaetud viinamarjamotiiviga rullmustriga ning selle lõpetab umbes 3 cm laiune sinine kaarja osaga vastakuti asetsevatest poolringidest koosnev trafarettmuster (pilt 214). Pealmises kihis on seinad maast laeni värvitud metsaroheliseks.

Pilt 212. Varasemad viimistluskihid ruumis nr 5

Pilt 213. Kolmas viimistluskiht ruumis nr 5

Pilt 214. Neljas viimistluskiht ruumis nr 5

Ruumis nr 6 on ainult ühevärvilised seinaviimistlused, ruumis nr 7 on mingisuguses varasemas kihis rullmustrit kasutatud. Mõlemad ruumid on esikud. Ruumis nr 8 on varasemad kihid ühevärvilised valge ja hall, neile järgneb neli kihti rullmustreid, millele järgneb kolm kihti õlivärvi ja neile omakorda veel kaks tapeedikihti, millest pealne on sama, mis ruumides 1 ja 2. Rullmustrite kihtidest kolm alumist on halvasti säilinud, pealne on paremini loetav (pildid 215-218).

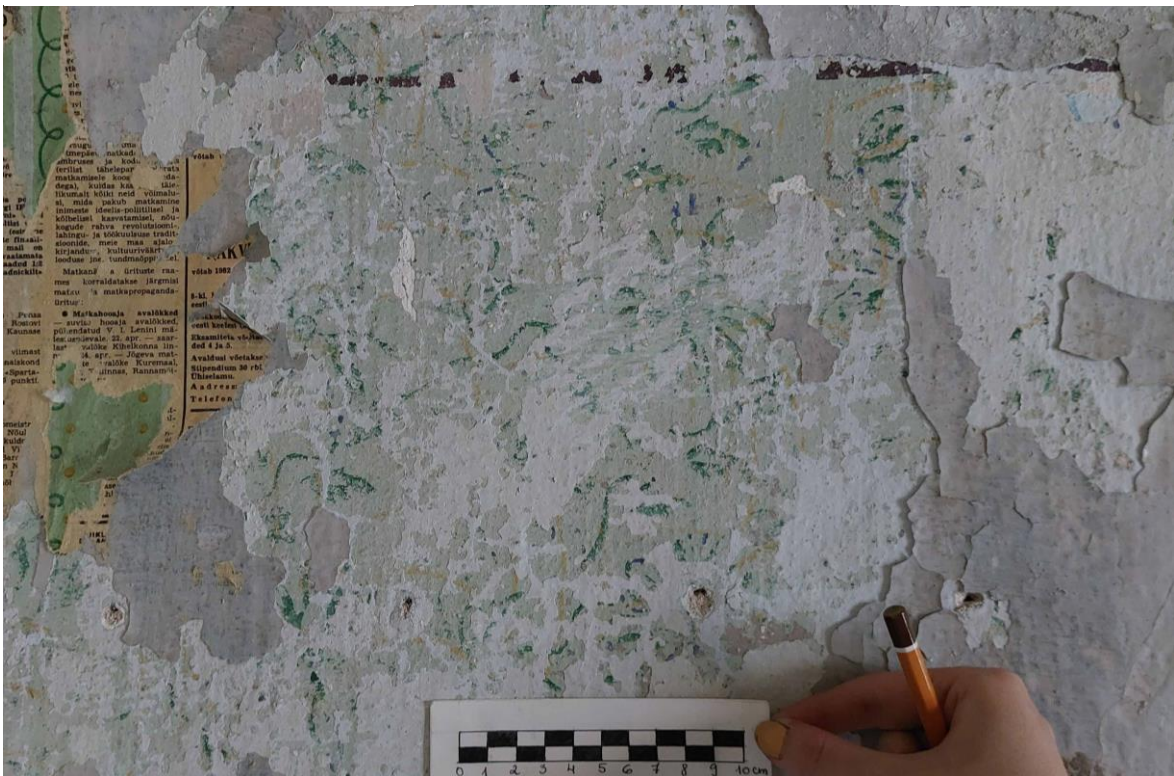
Pilt 215. Varasemad viimistluskihid ruumis nr 8

Pilt 216. Viimistluskihid ruumis nr 8

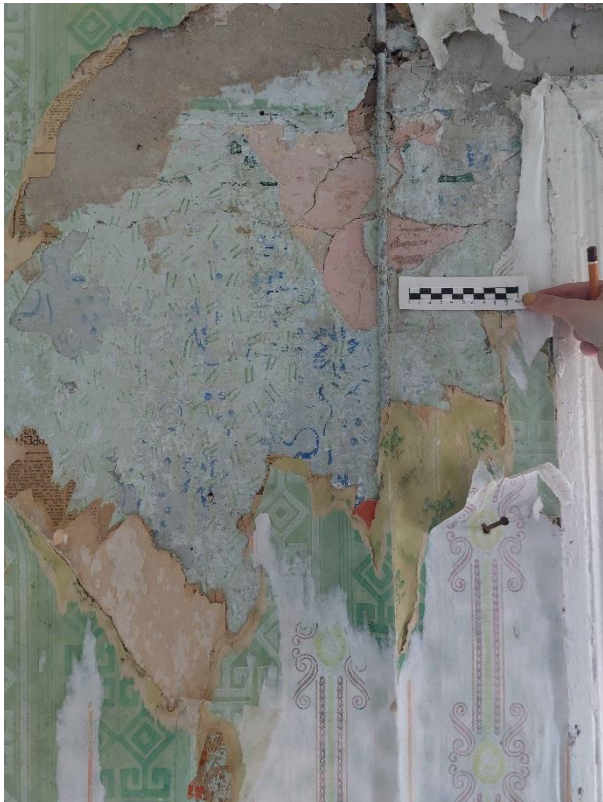

Pilt 217. Viimistluskihid ruumis nr 8

Pilt 218. Kuues viimistluskiht ruumis nr 8

Ruumis nr 9 on kaks kihti rullmustreid ja kolm kihti tapeete (pilt 219), milledest pealmine on sama, mis ruumides 1 ja 2. Alumine rullmusteri kiht on eripärane, seina põhiosas on kasutatud viinamarjamotiiviga mustrirulli, nurkadesse aga tõmmatud vertikaalse joonena teine geomeetrisema kujundiga muster ning piir kahe mustripinna vahel on markeeritud peene joonega (pilt 220). Pealmises kihis on kasutatud jällegi paaris kriipsukestega mustrit (sama mis ruumis nr 3), aga sellele on lisatud valgega teostatud kellukamuster (pilt 221). Rullmusterite peal on kolm kihti tapeete, milledest pealmine on sama, mis ruumides 1 ja 2.

Pilt 219. Läbilõige viimistluskihtidest ruumis nr 9

Ruumides nr 10 ja 11 on varasemates kihtides samuti kasutatud rullmustreid, aga neid ei õnnestunud loetavalt kätte saada. Hilisemateks kihtideks nõukogudeaegsed tapeedid (pilt 222).

Pilt 220. Omapärase nurgalahendusega rullmuster ruumis nr 9

Pilt 221. Kahe rullmusteri kombinatsioon ruumis nr 9

Pilt 222. Viimistluskihte ruumis nr 11

Peressaare raudteetöölise elamu

59°06'25.5"N 26°48'53.2"E

Pärandkultuuri registri nr: 381:RTR:001

Katastri nr: 38101:002:0321

Lähiaadress: Paasvere metskond 5

Asustusüksus: Alekvere küla

Vald: Vinni vald

Maakond: Lääne-Virumaa

Omandivorm: Riigiomand

Külastuse kuupäev: 29.06.2022

Pilt 223. Peressaare raudteetöölise maja 2022. aasta suvel

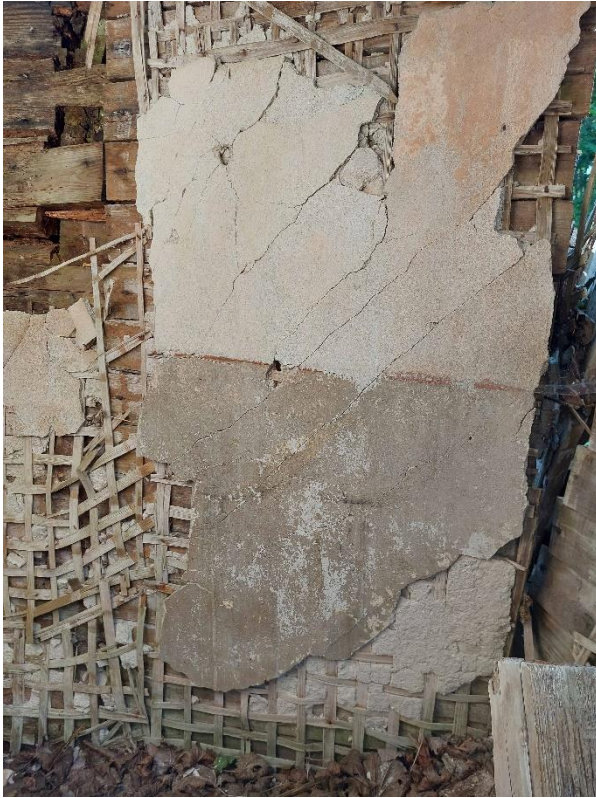
Sonda–Mustvee kitsarööpmelisel raudteel, mis oli ennekõike metsamaterjali transpordiks ehitatud (Helme 1996: 134), on raudteega seotud hooned võrdlemisi tagasihoidlikud ning suurem osa neist tänaseks hävinud. Peressaares eraldi raudteejaama hoonet polegi olnud, ootepaviljonina kasutati vana kaubavaguni keret. Ainuke raudteega seotud hoone

Pilt 224. Peressaare raudteetöölise maja ilmselt 1920ndatel aastatel. Foto: (Oonurme... 2018)

Peressaare jaamas on olnud kuuele perele mõeldud raudteetöölise elamu (pildid 223 ja 224). (Lutsepp 2006: 83) Hoone on ehitatud ilmselt 1920ndatel aastatel koos raudteega. Tegemist on olnud lihtsa krohvitud seintega rõhtpalkhoonega, mille poolkelpkatuse alla jääv põõningukorrus oli ilmselt ka eluruumiks välja ehitatud. Tänaseks on hoone varemeis.

Säilinud siseviimistluse fragmentidelt leiab nii horisontaalselt kaheks enam-vähem võrdseks osaks jagatud seinapinda (pildid 225 ja 226) kui ka üht ja sama rullmuustrit erinevates tubades eri värviga tehtuna (pildid 227 ja 228).

Pilt 225. Horisontaalselt kaheks jagatud seinapind vanemas kihistuses

Pilt 226. Horisontaalselt kaheks jagatud seinapind pealmise kihina

Pilt 227. Valge rullmuster mustal taustal

Pilt 228. Sama rullmuster teistes värvides

Piilsi raudteejaam

58°55'03.2"N 26°53'47.7"E

Pärandkultuuri registri nr: 420:RTR:001

Katastri nr: 42001:001:0660

Lähiaadress: Piilsi raudteejaam

Asustusüksus: Piilsi küla

Vald: Mustvee vald

Maakond: Jõgevamaa

Omandivorm: Munitsipaalomand

Külastuse kuupäev: 30.06.2022

ja 26.04.2023

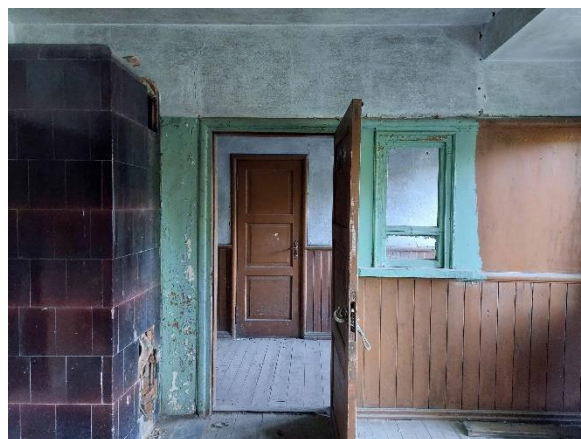

Pilt 229. Piilsi raudteejaam

Piilsi raudteejaama hoone (pilt 229) on ehitatud H. Otloodi projekti järgi 1930ndate aastate alguses. Tegemist on stiilse funktsionalistliku ehitisega, mille nüüdseks soojustamisega moonutatud teisik asub Ülenurmel. Hoone esimesel korrusel olid jaama ülesandeid täitvad ruumid ja teisel korrusel töötajate eluruumid. Jaam suleti 1968. aastal. 2003. aastal olevat hoone olnud veel elamuna kasutusel. (Helme 2003: 153). 2012. aastal seisis maja juba tühjalt, aga avad olid suletud (Välja 2012: 82). Praeguseks on hoone igäühele avatud. Üldjoontes on Piilsi raudteejaama seisund veel rahuldav, aga muret tekitab niiskuskahjustusega laeosa ühes teise korruse ruumis, mis viitab katuse läbijooksmisele. Hoone teeb väärtuslikuks hästi säilinud detailideni algupärane tervik, samas asukoht suurematest asulatest eemal, ei toeta selle säilimist.

Pilt 230. Raudteejaama vestibüül

Pilt 231. Raudteejaama interjäär

Interjööris on maalritööst olulisemad originaalsed ukсед-aknad, piirdeliistud, puidust lambriid, ahjud, (pildid 230, 231) paekivist astmetega trepp koos funktsionalistliku horisontaali rõhutava käsipuud (pildid 232). Seinte viimistlemisel on peamiselt kasutatud tüüpilist kahest jaotust: alumine seinosa on tumedamat värvi, ülemine heledam ja laega sama värvi. Ühest

Pilt 232. Paekivist astmetega trepp

teise korruse ruumist õnnestus leida ka rullmustrit (pilt 233). Hilisemate lisandustena on jaama teise korruse ruumides omalaadseid seinamaalinguid, mis kuuluvad pigem graffiti rubriiki. Neist üks on siiski tähelepanuväärne, kujutades nõukogude sümboolikaga rongi (pilt 234). Seinal on näha ka maalingu alusjoonise jälgi. Tõenäoliselt pärineb see juba nõukogude perioodist ning kui uskuda, et veel 2003. aastal hoones elati, siis tähendab see, et maaling kaunistas kellegi kodu.

Pilt 233. Rullmuster Piilsi jaamas. Otsevaade

Pilt 234. Seinale maalitud rong Piilsi jaamas. Foto: Melissa Tihhonova

Surju raudteejaam

58°15'05.2"N 24°44'37.4"E

Mälestise reg. nr. 16815

Katastri nr: 75601:001:0305

Lähiaadress: Surju raudteejaam

Asustusüksus: Jaamaküla

Vald: Saarde vald

Maakond: Pärnumaa

Omandivorm: Riigiomand

Külastuse kuupäev: 04.09.2022

Pilt 235. Surju raudteejaam

Surju raudteejaam (pilt 235) on „ehitatud 1896.a. Ühekorruselise tiiba pikendati 1926. aastal kolme akna jagu ja lisati loodeotsa eeskojaga sissepääs, järgides täpselt hoone esialgseid kujundus-põhimõtteid. Tollal omandatud välisilme on säilinud autentsel kujul.“ (16815 Surju... 2006) Interjööris on stiilsed puidust lambriid ja talalaed. Esimesel korrusel õnnestus mitmes ruumis seinte varasema viimistlusena tuvastada lambriist ülespoole jääval seinaosal võrdlemisi robustseid maalitud tahveldiste jälgi (pilt 236). Ilmselt pole tegu algse viimistlusega. Hilisemast ajast on säilinud ka nõukogudeaegseid tapeete.

Pilt 236. Maalitud tahveldise raam

Välitöödel sai hoonet väga põgusalt külastatud, vääriks kindlasti põhjalikumat uurimist.

Surju jaama elamu

58°15'04.2"N 24°44'38.0"E

Katastri nr: 71201:001:0241

Lähiaadress: Jaamataguse

Asustusüksus: Jaamaküla

Vald: Saarde vald

Maakond: Pärnumaa

Omandivorm: Omandi ulatus selgitamisel

Külastuse kuupäev: 04.09.2022

Pilt 237. Jaama elamu

3-teljeline elamu Surju raudteejaama taga (pilt 237). Pikalt kasutuseta seisnud, konstruktsioonid on osaliselt suurte niiskus- ja mädanikukahjustustega. Siseviimistlusest õnnestus tuvastada vaid valge laealusega muidu ühevärvilisi seinu (pilt 238).

Pilt 238. Elamu interjäär

Järeldused

Kindlasti väärrib hävimisohus raudteearhitektuur dokumenteerimist, nii arhitektuursest küljest kui ka siseviimistluse osas. Varasemalt on raudteega seotud hoonetest siseviimistlust uuritud peamiselt jaamahoonetes, käesoleva töö raames sai rohkem uuritud erinevat tüüpi raudteetöölise elamuid. Ehkki valdav osa leitud viimistluslahendustest pärinevad nõukogude ajast, usun, et ka nende dokumenteerimine on oluline.

Kasutatud allikad

Arjakas, K. (2010). *Eesti raudtee 140*. Tallinn: AS Eesti Raudtee.

Helme, M. (1996). *Eesti kitsarööpmelised raudteed 1896-1996*.

Helme, M. (2003). *Eesti raudteejaamad*. Tänapäev.

Lutsepp, E. (2006). *Uudisasundused – 1930. aastate sotsiaalpoliitika ja arhitektuuri kohtumisi*. Eesti Kunstiakadeemia kunstiteaduse instituut. Tallinn. [Magistritöö].

Mulle on juba teatatud sadadest huvitavatest leidudest. (2023, 27. veebruar). – *Pealinn*. (kasutatud mais 2023) <https://www.youtube.com/watch?v=cONRVOgfeRg>

Oonurme kodulugu. Ümberkaudsed asulad. (2018). [WWW]

<https://oonurme.ee/umberkaused-asulad/> (24.05.2023)

16815 Surju raudteejaama peahoone. (2006). [WWW]

<https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=16815>
(24.05.2023)

Välja, L. (2012). 20. sajandi Eesti raudteejaamad. [WWW]
https://register.muinas.ee/ftp/XX_saj._arhitektuur/alusuuringud/Raudteearhitektuur/Raudteearhitektuur.pdf (18.05.2023)

Õigeusu kirikuga seotud hooned

Mahajäetud õigeusu kirikuid on süstemaatiliselt jäädvustanud Arne Maasik raamatu „Õigeusu kirikud, kloostrid ja kabelid Eestis“ jaoks. Raamatust leiab interjööri fotosid kahekümne mahajäetud kiriku kohta. Tulenevalt Arne Maasiku kunstilisest huvist arhitektuuri suure vormi ja selle mõju vastu, on kõik fotod frontaalsed otsevaated kirikuruumi erinevatesse osadesse. Hoolimata sellest, et eraldi pilte lagedest või pisematest detailidest ei ole, on fotod väga informatiivsed.

Välitöödel uuritud kahest õigeusu kirikust on mõlemast olemas ka Arne Maasiku jäädvustused. Lisaks pühakodadele moodustavad olulise osa õigeusu konfessiooniga seotud ehitistest vaimulike majad ja kirikukoolid. Ka nende seas leidub rohkesti mahajäetud ja hävimisohus hooneid. Üht sellist õnnestus välitöödel uurida.

Uuritud objektid:

1. Kavilda õigeusu kirik
2. Juuru õigeusu kirik
3. Arussaare vaimulikumaja

Kavilda õigeusu kirik

58°20'27.9"N 26°21'30.5"E

Mälestise reg. nr. 7247

Katastri nr: 60501:003:0065

Lähiaadress: Õigeusu kirik

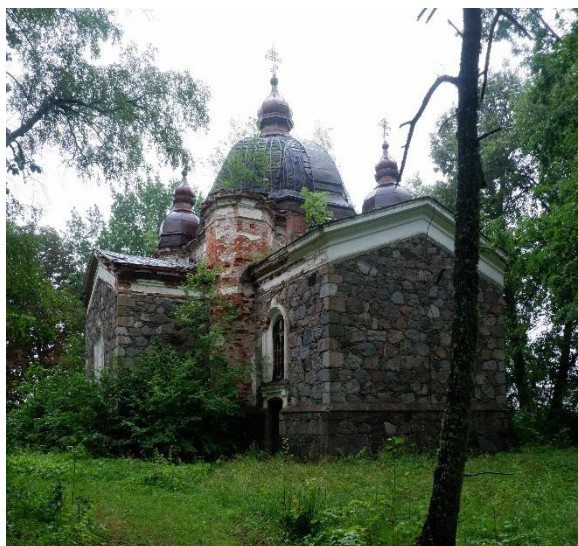
Asustusüksus: Mõisanurme küla

Vald: Elva vald

Maakond: Tartumaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 01.08.2022

Pilt 239. Kavilda kirik

Ehitatud 1873. aastal (Plaat ja Maasik 2011: 348). Kogudus on küll olemas, aga seniajani pole suudetud kiriku päästmiseks märkimisväärsed samme astuda, suur osa kirikust on ilma katuseeta, hoone varemestub (pildid 239 ja 240).

Pilt 240. Kiriku templiosa lagi ja kuppel

Siseviimistlusest pole palju alles, aga säilinud ning vanemate fotode kõrvutamisel saab pildi enam-vähem kokku panna. Seinte alumine osa on värvitud umbes pooleteise meetri ulatuses punaseks. Ülejäänud sein on ühtlaselt valge. Punase paneeliosa lõpetab valgele osale tehtud kummaline sinine „kuusekese“ motiiviga trafarettmuster (pilt 241). Kiriku ust ümbritseb sama värvi, aga hoopiski palmetimotiiviga muster (pilt 242).

Pilt 241. "Kuusekese" motiiviga trafarettmuster

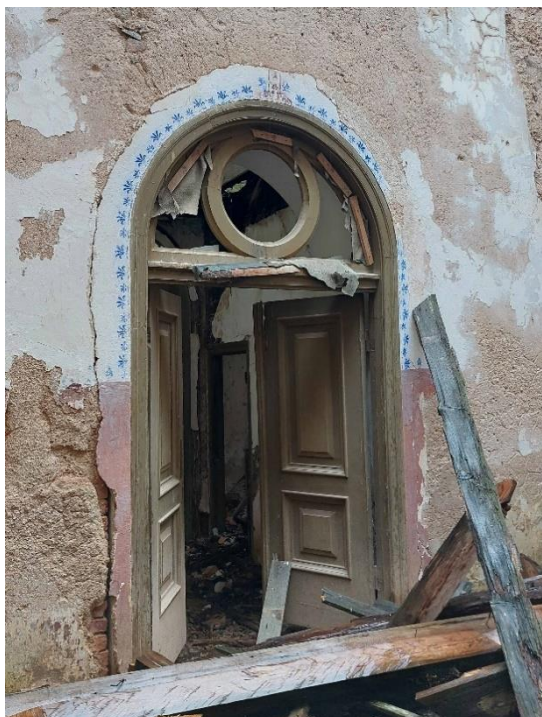

Ukse kohal on olnud maalitud lilla õigeusu rist, millest on praeguseks alles ainult alumine ots (pilt 243). Risti kujus võib veenduda kui vaadata Tartu maakonna õigeusu kirikute inventeerimisdokumendis olevat interjööri-fotot (Pantelejev 1987: 18) (pilt 244).

Huvitav küsimus on, et miks on kasutati kaht erinevat trafarettmusterit situatsioonis, kus oleks loogilisem ühte kasutada. Välistada ei saa maalri kunstilist otsust, aga võimalik, et ülejäänud kiriku viimistlust uuendati hiljem ja siis polnud enam vana trafaretti käepärast ja otsustati kasutada teist, aga ukse ümber olev osa oli hästi säilinud ja jäeti algsel kujul alles.

Pilt 242. Ust ümbritsev palmetimotiiviga muster

Pilt 243. Uks ja seda ümbritsevad viimistluse fragmendid

Pilt 244. Sama uks 1987. aastal (Pantelejev 1987: 18)

Juuru õigeusu kirik

59°03'53.4"N 24°56'49.3"E

Katastri nr: 24005:002:0099

Lähiaadress: Kurema

Asustusüksus: Juuru alevik

Vald: Rapla vald

Maakond: Raplamaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 05.08.2022

Pilt 245. Juuru õigeusu kirik

Kirik ehitati Eestimaa kubermangu arhitekti E. Bernhardti projekti järgi 1890ndatel aastatel. Tegemist on suurima ja erilisima maa õigeusu kirikuga Eestis. Kiriku teeb ebatavaliseks asümmeetriline põhiplaan ja kõrge nurgatorn (pilt 245) (Plaat, Maasik 2011: 656).

Pilt 246. Apsidi seinte viimistlust

Vaatamata kiriku suurejoonelisele arhitektuurile, näikse interjööri viimistlust võrdlemisi tagasihoidlik olevat. Kiriku seinad on jagatud paneeliosaks ja põhiosaks. Paneeliosa on templiruumis ja peaapsiidil sinine (pilt 246), tornialuses eeskojas roosa (pilt 247) ning mõlemal on elavdatud kaltsumustriga. Seinte põhiosa on valge, peaapsiidil paneelist veidi heledam sinine. Võidukaarele on kirjutatud eesti- ja venekeelne lause, millest on säilinud ainult fragmendid (pilt 248).

Pilt 247. Eeskoja roosa paneeliosa

Pilt 248. Juuru õigeusu kiriku sisevaade

Arussaare vaimulikumaja

58°38'15.1"N 25°41'10.0"E

Katastri nr: 35701:003:0296

Lähiaadress: Arussaare preestrimaja

Asustusüksus: Arussaare küla

Vald: Põhja-Sakala vald

Maakond: Viljandimaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 03.08.2022

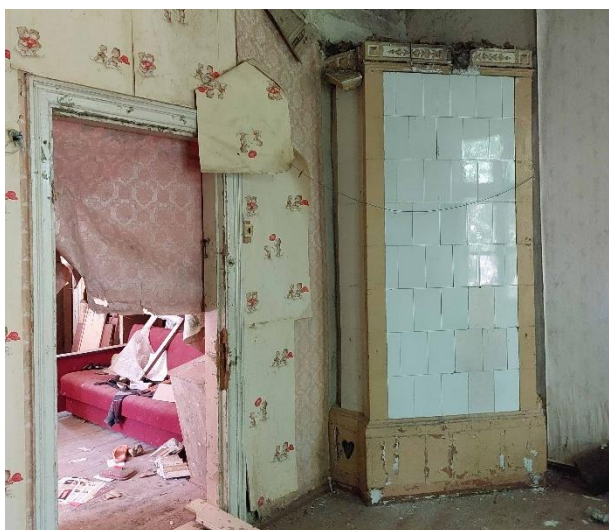
Pilt 249. Arussaare vaimulikumaja

Tüüpiline 19. sajandi teise poole vaimulikumaja (pildid 249, 250). Ehitatud tõenäoliselt koos üle välja asuva Arussaare õigeusu kirikuga, mis pühitseti 1873. aastal (Plaat, Maasik 2011: 314).

Pilt 250. Algpärane fassaadidekoor

Interjööris on säilinud stiilsed algupärased piirdeliistud, ukсед, puidust lambriid ja ahjud. Varasemates kihtides on seinad ühtlaselt valgeks lubjatud, nõukogude ajal tapetseeritud (pildid 251-253).

Pilt 251. Historitsistlik ahi vaimulikumajas

Pilt 252. Tuba vaimulikumajas

Pilt 253. Puidust lambriiga tuba vaimulikumajas

Kasutatud allikad

Pantelejev, A. (1987). Apostliku õigeusu kirikute arhitektuuriajalooline inventariseerimine. Tartu rajooni ap. õigeusu kirikud. Kõide XXVI. [WWW]
https://register.muinas.ee/ftp/DIGI_2013/pdf/eraT-0-76_001_0012148.pdf (17.05.2023)

Plaat, J., Maasik, A. (2011). *Õigeusu kirikud, kloostrid ja kabelid Eestis*. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.

Meleski ja Rõika vabrikuasulad

Meleski klaasivabrik ja Rõika peeglivabrik olid esimesed Eestis, mille ümber tekkisid arvestatava suurusega tööstusasulad. Mõlemad rajati 1790ndail aastail. Mõlema asula kõrgaeg jääb 19. sajandi keskpaika. Meleskis olid tööliste elamuteks pikad ühekorruselised vanabalti tüüpi hooned, Rõikal oli elamute arhitektuurne pilt mitmekesisem. (Orro 2019: 524-526)

Meleski tööliselamud on kõik veel mingil määral kasutusel, mistõttu neid välitöödel ei õnnestunud uurida. Ainuke Meleskis uuritud hoone oli vabriku ees asuv väike valvuriputka. Rõikal sai külastatud viimase säilinud kahekorruselise puidust töölistemaja esimese korruse ruume.

Meleski vabriku valvuriputka

58°26'02.1"N 26°05'10.8"E

Katastri nr: 32802:004:0084

Lähiaadress: Meleski-Vabriku

Asustusüksus: Meleski küla

Vald: Viljandi vald

Maakond: Viljandimaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 02.08.2022

Pilt 254. Valvuriputka Meleski klaasivabriku ees

Hoone (pilt 254) on tõenäoliselt ehitatud 1960ndatel või 70ndatel aastatel ja asub Meleski klaasivabriku mälestise kaitsevööndis. Seintel on olnud vähemalt kaks viimistluskihti, milledest varasem on rullmustri (pilt 255).

Pilt 255. Oranžikasroosal viimistluskihil on näha rullmustri fragmente

Rõika peeglivabriku tööliste elamu

58°29'23.0"N 26°02'48.2"E

Pärandkultuuri registri nr: 328:TOM:001

Katastri nr: 89901:001:0182

Lähiaadress: Vana-Rõika

Asustusüksus: Lalsi küla

Vald: Viljandi vald

Maakond: Viljandimaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 02.08.2022

Pilt 256. Tööliste elamu Rõikal

Viimane säilinud puidust kahekorruseline tööliselamu Rõikal (pilt 256). Hoone on ehitatud tõenäoliselt 18. sajandi lõpus või 19. sajandi alguses ja säilinud väga autentsel kujul. Kahjuks on hoone seisund halb kui mitte lausa avariiline. Elamu jääb mälestise kaitsevööndisse.

Pilt 257. Säbruline muster plankseinal

Kuigi hoonel on enam kui kahe sajandi pikkune ajalugu seljataga, ei suutnud õnnestunud leida ühtki viimistluskihti, mida võiks kindlalt pidada 20. sajandi eelseks. Arvestades, et tegemist on ikkagi tööliste majaga, siis ei tarvitsenud seal ka varasemal ajal mingisugust märkimisväärset dekoori olla. Samas on teada, et 19. sajandi teisel poolel oli Rõikal/Meleskis kohapeal ka maaler, kes täitis asulate tellimusi (Orro 2019: 525).

Ühes ruumis oli varasemas kihis valgele lubi või liimvärvile tehtud sinine säbruline pind, mille lõpetas lae all samas toonis horisontaalne triip. Kuna värv oli pude (kihi nägemiseks tuli eemaldada pealmised nõukogudeaegsed tapeedid) ja säilinud fragmentaarselt, siis ei ole

võimalik üheselt väita, kas tegemist on mingisuguse kaltsumustriga või rullmustriga. Osa mustrist on tehtud ka otse ruumide vahelisele plankseinale (pilt 257), mis võib teoreetiliselt viidata selle vanemale päritolule. Ühes teises toas oli hilisemate tapeetide all säilinud ka kena rullmuster (pilt 258).

Pilt 258. Rullmuster tööliselamus. Otsevaade

Esimese korruse loodepooles

otsas asunud korteri kagupooles toas võib lae all näha lihtsat trafarettmustrit, mis lõpetab seinapõhiosa (pilt 259). Muster on ilmselt seinale kantud liiga vedela värviga või on olnud trafarett kehvast materjalist, igatahes ei näe teostus just kõige professionaalsem välja. Mustri väiksus ja lihtsus, aga ka kasutatud värvitoonid meenutavad 20ndatel ja 30ndatel moes olnuid (Ribelus 2017: 81-86). Rõika töolistemaja vääriks täiendavat uurimist ja dokumenteerimist. Nii oma väärika ajaloo, autentse väljanägemise kui ka hävimise äärel oleku tõttu.

Pilt 259. Trafarettmuster peeglivabriku tööliselamus

Kasutatud allikad

Orro, O. (2019). Tööstusasulad Eestis 18. sajandi lõpust 1918. aastani. –Rmt: *Eesti linnaehituse ajalugu. Keskajast tsaariaja lõpuni*. Lilian Hansar. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.

Ribelus, K. (2017). *Trafarettmaalingud Eesti 20. sajandi interjöörides Tartu näitel*. Eesti kunstiakadeemia muinsuskaitse ja konserveerimise osakond. Tallinn. [Magistritöö].

Rabasaare

59°16'58.1"N 25°48'26.8"E

Lehtse turbatööstuse Rabasaare asula rajati 1936-37 (Eensalu, Pihel 2012: 5). Asula vanemad hooned pärinevad sellest ajast, nõukogude ajal on üht-teist veel juurde ehitatud. Väärtuslikuma osa moodustavad just eestiaegsed hooned, mille seas on nii traditsionalistlikke puitmaju kui ka silikaattellisest funktsionalistlikke ehitisi.

Rabasaare asulat on varasemalt dokumenteerinud Monika Eensalu ja Laur Pihel. Lisaks professionaalsete muinsuskaitstajate ja arhitektuuriloolaste on asulat külastanud ja jäädvustanud paljud rändajad-uitajad, kelle materjale võib internetist leida. Siiski pole varasemalt sihipäraselt dokumenteeritud hoonete interjööre.

Välitööde käigus sai kogu asulale ring peale tehtud, aga mingisugust terviklikku ülevaadet hoonete siseviimistlusest ei õnnestunud saada ja seda kahel põhjusel: esiteks on paljude hoonete põrandad osaliselt väga kehvast seisust ning me ei riskinud seetõttu mitmetesse hoonetesse üldse

Pilt 260. Ühiselamu Rabasaares (hoone nr 16)

minna, teiseks oli ilm külm ning ei võimaldanud pikalt ühe koha peal töötada, eriti kui oli tarvis midagi paljakäsi teha. Interjööri õnnestus uurida tööliste suviühiselasus (hoone nr 1) (Eensalu ja Pihel 2012: 2), tööliste ühiselasus (hoone nr 16) (Samas), juhataja kaksikelamus (hoone nr 5) (Samas) ja kontoris (hoone nr 7) (Samas). Tööliste ühiselasus (hoone nr 16, pilt 260) leidsime eest rikkalikult erinevaid rullmustreid (pildid 261-267), ka teistes uuritud hoonetes jäid varasemate viimistluskihtidena silma rullmustrid (pilt 268), mis lubab oletada, et neid leidub ka mujal. Rabasaare asula hoonete interjööri viimistlust võiks tulevikus põhjalikult uurida ja dokumenteerida. Seesuguse ettevõtmise peaks ilmselt kooskõlastama Kaitseväge esindajatega, kuna Rabasaare liidetakse Kaitseväge keskpõlügenooniga ning seal hakatakse korraldama linnalahingute õppusi.

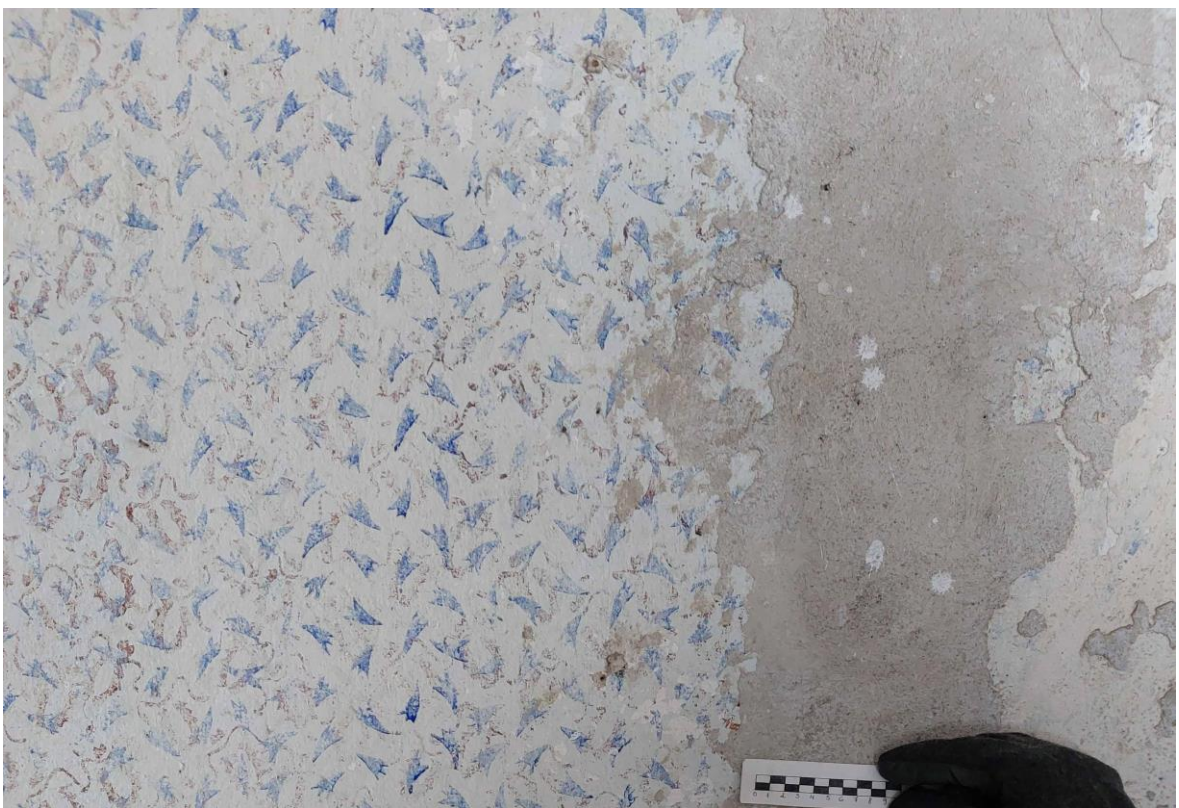
Pilt 261. Rullmuster ja nõukogudeaegsed tapeedid ühiselamus

Pilt 262. Teine avang samas toas

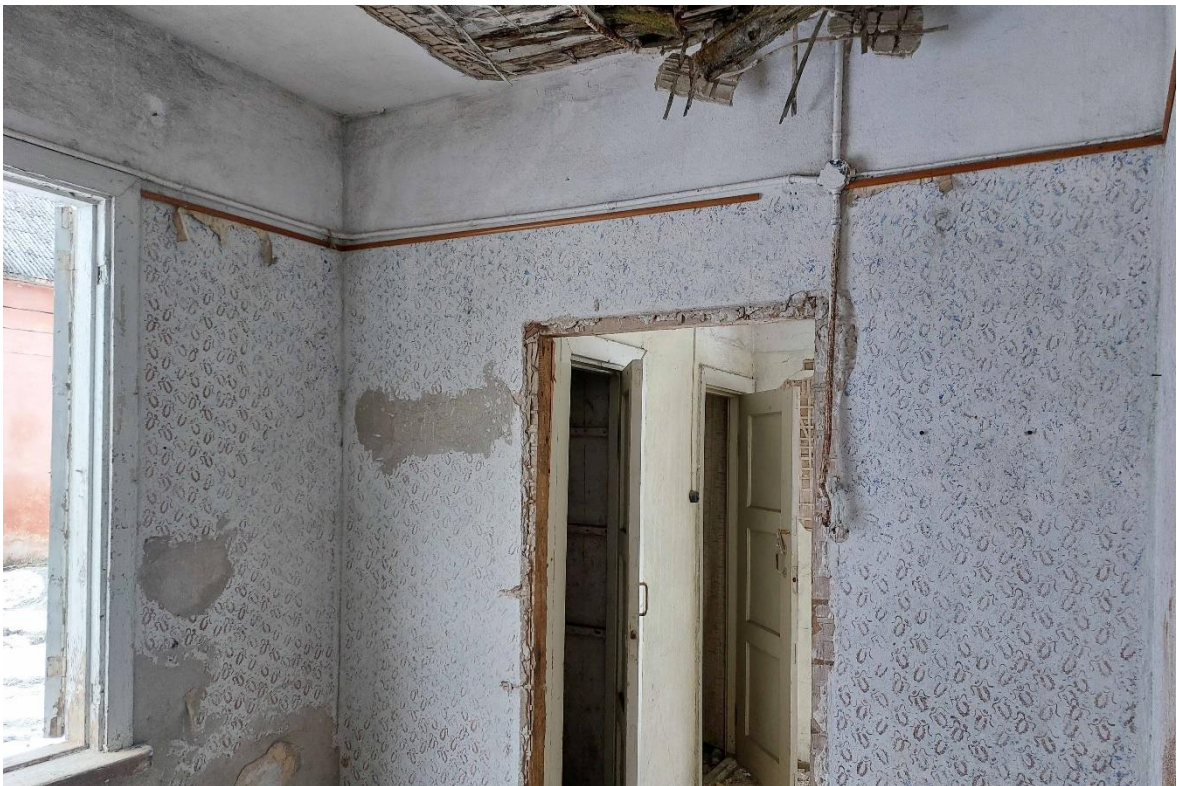
Pilt 263. Kriipsukestega rullmuster ühiselamus

Pilt 264. Kaks kihti rullmustreid ühiselamus

Pilt 265. Üks eelmisel pildil nähtavatest rullmuustritest

Pilt 266. Sama ruumi üldvaade

Pilt 267. Rullmusteriga viimistletud korstmajalg ühiselamu katusekorrusel

Pilt 268. Rillmuster Rabasaares

Kasutatud allikad

Eensalu, M., Pihel, L. (2012). *Rabasaare turbatööstuse asula dokumenteerimine ja ekspertiishinnang*. Tallinn: EKA muinsuskaitse ja restaureerimise osakond.

Muud uuritud hooned

Järgnevas esitan dokumentatsiooni nendest hoonetest, mille üldisema grupi või tüübi järgi käsitlemine ei tundunud mõttekas. Leidude osas väärivad neist objektidest eriliselt esiletoomist Liivi 5 Tartus ja Kaagjärve mõisa teenijatemaja. mõlemad on riiklikud mälestised.

Uuritud objektid:

1. Elamu Liivi 5, Tartu
2. Tiitsa karjamõisa moonakatemaja
3. Kõlli kauplus
4. Lalsi kool
5. Soosaare mõisa peahoone
6. Tuuliku kauplus, 57°57'56.5"N 24°41'57.9"E
7. Tuuliku algkool, 57°58'18.1"N 24°42'24.6"E
8. Kaagjärve-Mäemõisa teenijatemaja
9. Peressaare kool

Elamu Liivi 5, Tartu

58°22'43.3"N 26°42'43.4"E

Mälestise reg. nr. 6985

Katastri nr: 79507:021:0003

Lähiaadress: Liivi 5

Asustusüksus: Tartu linn

Vald: Tartu linn

Maakond: Tartumaa

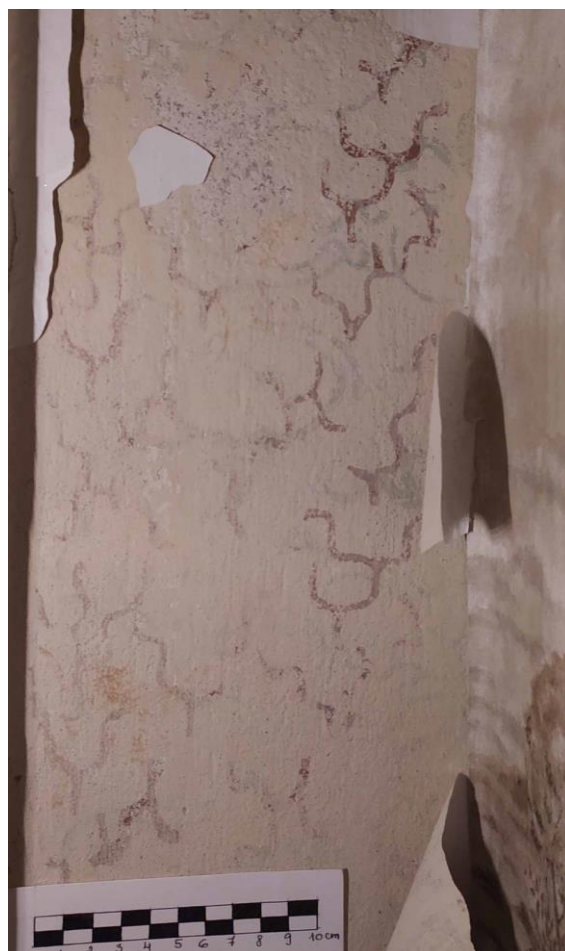
Omandivorm: külastuse ajal riigi-
omand nüüd eraomand

Külastuse kuupäev: 25.12.2021

Pilt 269. Liivi 5 suvisel ajal

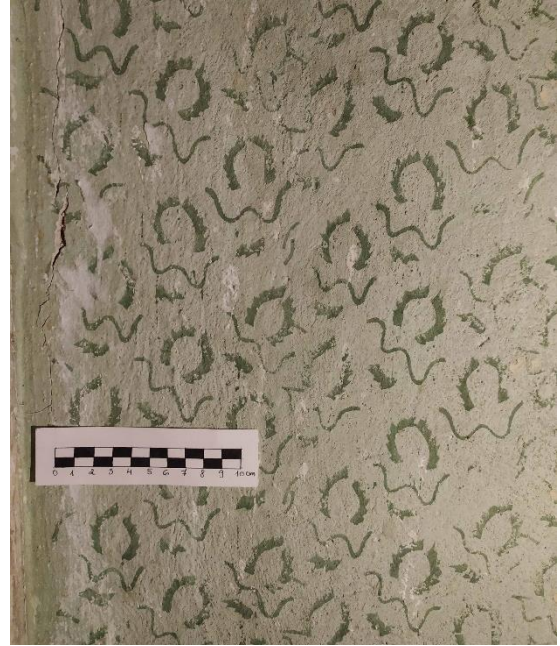
Välitöödel õnnestus tutvuda vaid hoone (pilt 269) kõige põhjapoolsema trepikojaga seotud korteritega. Seinad on valdavalt kaetud tsementkrohviga ja pealmisteks viimistluskihtideks on kas nõukogudeaegne õlivärv või hilisemast ajast pärit tapeedid. Kõige põnevamaks leiuks oli kahes teise korruse ruumis, mis algselt on moodustanud ühe ruumi, laest välja koorunud maalingu fragmendid. Tegemist on tüüpilise historitsistliku puidust kassettlage imiteeriva maalinguga (pilt 273). Lisaks leidus uuritud ruumides kolm rullmusterit (pildid 270-272).

Pilt 270. Rullmuster, Liivi 5

Pilt 271. Rullmuster

Pilt 272. Hästi säilinud rullmuster

Pilt 273. Historitsistlik laemaaling

Tiitsa karjamõisa moonakatemaja

57°34'23.4"N 26°31'37.7"E

Pärandkultuuri registri nr: 493:MOM:003

Katastri nr: 69801:001:0635

Lähiaadress: Teeääre

Asustusüksus: Tiitsa küla

Vald: Rõuge vald

Maakond: Võrumaa

Omandivorm: Omandi ulatus selgitamisel

Külastuse kuupäev: 28.04.2022

Pilt 274. Tiitsa karjamõisa moonakatemaja

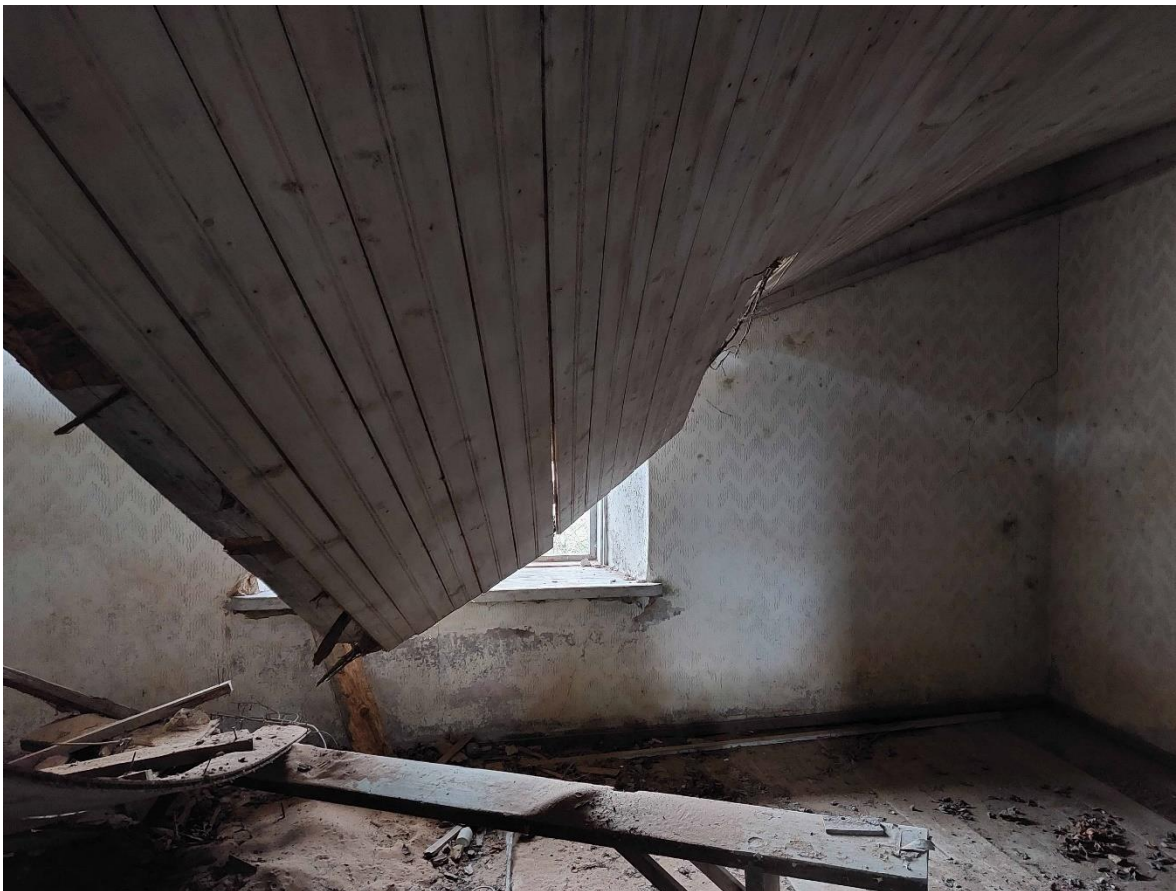
Kui uskuda fassaadil kirjutatut, siis on moonakatemaja (pilt 274) ehitatud 1912. aastal. Tegemist on tellisest nurkadega paekivi seintega pika poolkelpkatusega ühekorruselise hoonega. Arvatavasti on ehitist ka nõukogude ajal elamuna kasutatud. Varasemate viimistluslahendustena leiab nii valgeks lubjatud seinad kui tooniga seina põhiosa, mida eraldab valgest laealusest horisontaalne joon (pilt 275). Hiljem on kasutatud rullmustrit (pildid 276 ja 277) ning pealmises kihis on seinad ühevärvilised.

Pilt 275. Triibuga eraldatud seina põhiosa ja valge laealune

Pilt 276. Hõbedane rullmuster

Pilt 277. Rullmustriga ruumi seisund

Kõlli kauplus

57°49'25.7"N 27°21'32.2"E

Pärandkultuuri registri nr: 547:POE:003

Katastri nr: 54701:003:0882

Lähiaadress: Mardi

Asustusüksus: Tamme küla

Vald: Võru vald

Maakond: Võrumaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 11.06.2022

Pilt 278. Kõlli kauplus

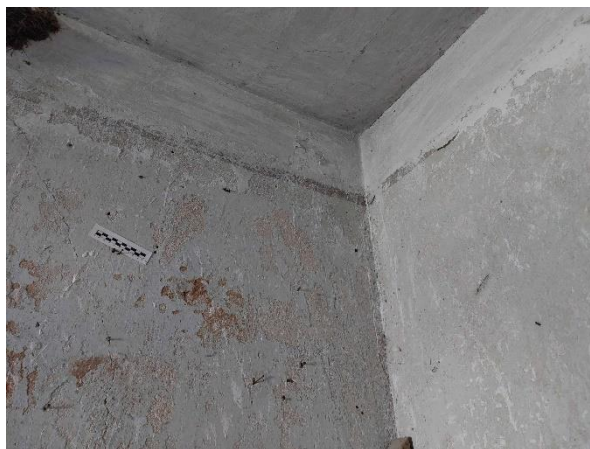
Hoones (pilt 278) on lisaks kauplusele asunud kolhoosi „Kuldvihk“ kontor ning seal on näidatud ka kino (Pärandkultuuri...). Praegu seisab maja tühjalt ning osaliselt on korruste vaheline lagi sisse vajunud. Interjööris on seinu peamiselt lubivärviga valgeks võõbatud (pilt 279). Suures toas on lae all näha umbes 2 cm jämedust joont (pilt 281). Ühes väiksemas ruumis on lae all mingisugune lai kollane umbes 15 cm laiune triip, mida piiravad ülevalt ja alt peened valged jooned (pilt 280).

Pilt 279. Kõlli kaupluse interjäär

Pilt 280. Laiem laealune triip

Pilt 281. Laealust ehtiv joon

Lalsi kool

58°29'00.3"N 26°01'40.2"E

Pärandkultuuri registri nr: 328:KOO:002

Katastri nr: 32802:002:0087

Lähiaadress: Kooli

Asustusüksus: Lalsi küla

Vald: Viljandi vald

Maakond: Viljandimaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 02.08.2022

Pilt 282. Lalsi kool

Hoone (pilt 282) valmis 1908. aastal ning kool tegutses seal kuni 1973. aastani. Pärast seda kasutas kohalik kolhoos ehitist malevlaste majutamiseks. (Talving 2011: 207) Praegu seisab tühjalt ja on kõigile avatud.

Pilt 283. Lalsi kooli interjäär

Interjööris ei õnnestunud põgusal külastusel ühtki erilist viimistluslahendust tuvastada, mis koolihoone puhul ka ei üllata. Tundub, et läbivalt on kasutatud lihtsat kaheosalist seinaskaemi, alumine osa tume, ülemine hele. Hoones on säilinud mõned vanad massiivsedapid, algsed piirdeliistud jm interjööridetailid (pilt 283).

Soosaare mõisa peahoone

58°33'33.0"N 25°50'44.0"E

Pärandkultuuri registri nr: 899:MOA:011

Katastri nr: 32801:001:0048

Lähiaadress: Soosaare mõis

Asustusüksus: Järtsaare küla

Vald: Viljandi vald

Maakond: Viljandimaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 03.08.2022

Pilt 284. Soosaare mõisa peahoone

Mõisa peahoone (pilt 284) on arvatavasti 19. sajandi keskpaigas ehitatud (Soosaare...). Hiljem on hoone taha tehtud juurdeehitus, mille tulemusena on see omandanud L-kujulise põhiplaani. Praegu seisab tühjana ja on kõigile avatud.

Pilt 285. Maalitud tahveldise fragment

Interjööris on vanemates viimistluskihtides mitmes ruumis olnud seintel maalitud tahveldised (pilt 285). Ühes ruumis on seina ülaosas näha õrna lillemustrit (pilt 286). Hiljem on seinad kas valgeks lubjatud või horisontaalselt kaheks jagatud, alumine tume ja ülemine hele osa. Ehkki tegemist on lihtsa hoonega, võiks interjööri täiendavalt uurida.

Pilt 286. Maalitud raamjoone fragment ja lillemuster selle peal

Kaagjärve-Mäemõisa teenijatemaja

57°45'51.2"N 26°12'37.2"E

Mälestise reg. nr. 23126

Katastri nr: 28901:003:0031

Lähiaadress: Mäemõisa teenijatemaja

Asustusüksus: Kaagjärve küla

Vald: Valga vald

Maakond: Valgamaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 07.10.2022

Pilt 287. Kaagjärve mõisa teenijatemaja

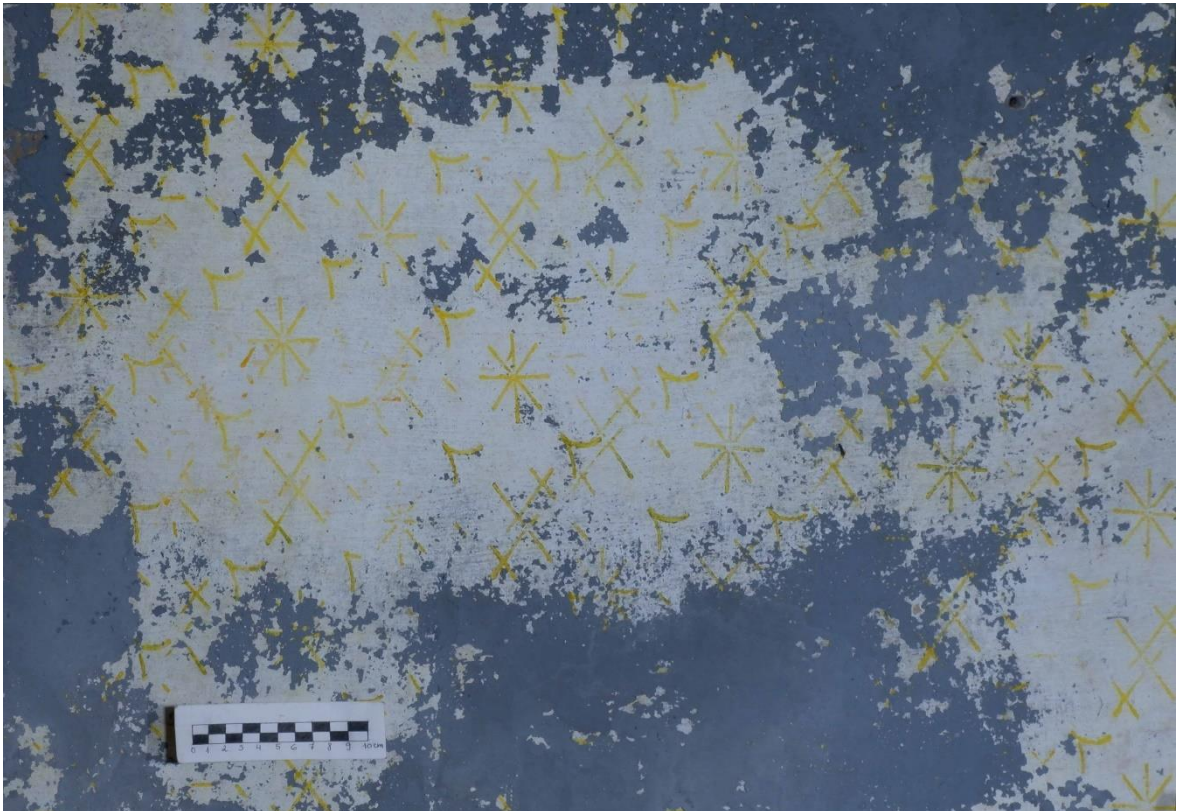
Teenijatemaja (pilt 287) on ehitatud 19. sajandi viimasel veerandil (23126... 2003). Interjöõri viimistlemisel on pealmistes kihtides pea kõigis ruumides kasutatud muustrirulli (pildid 288-295). Mõnes ruumis on siiski rullmuustrite peal veel kiht nõukogudeaegset õlivärvi. Kuna objektil on omanikupoolse tegevuse jälgi, ei pidanud sobilikuks omavoliliselt sondaažide tegemist, võimalik, et alumistes kihtides leidub veel midagi huvitavat. Hoone vajaks ka rullmuustrite osas täiendavat dokumenteerimist.

Pilt 288. Hästi säilinud rullmuster esiku seinal

Pilt 289. Sama rullmuster, otsevaade

Pilt 290. Õrn kollane rullmuster

Pilt 291. Rullmuster kollase õlivärvi all

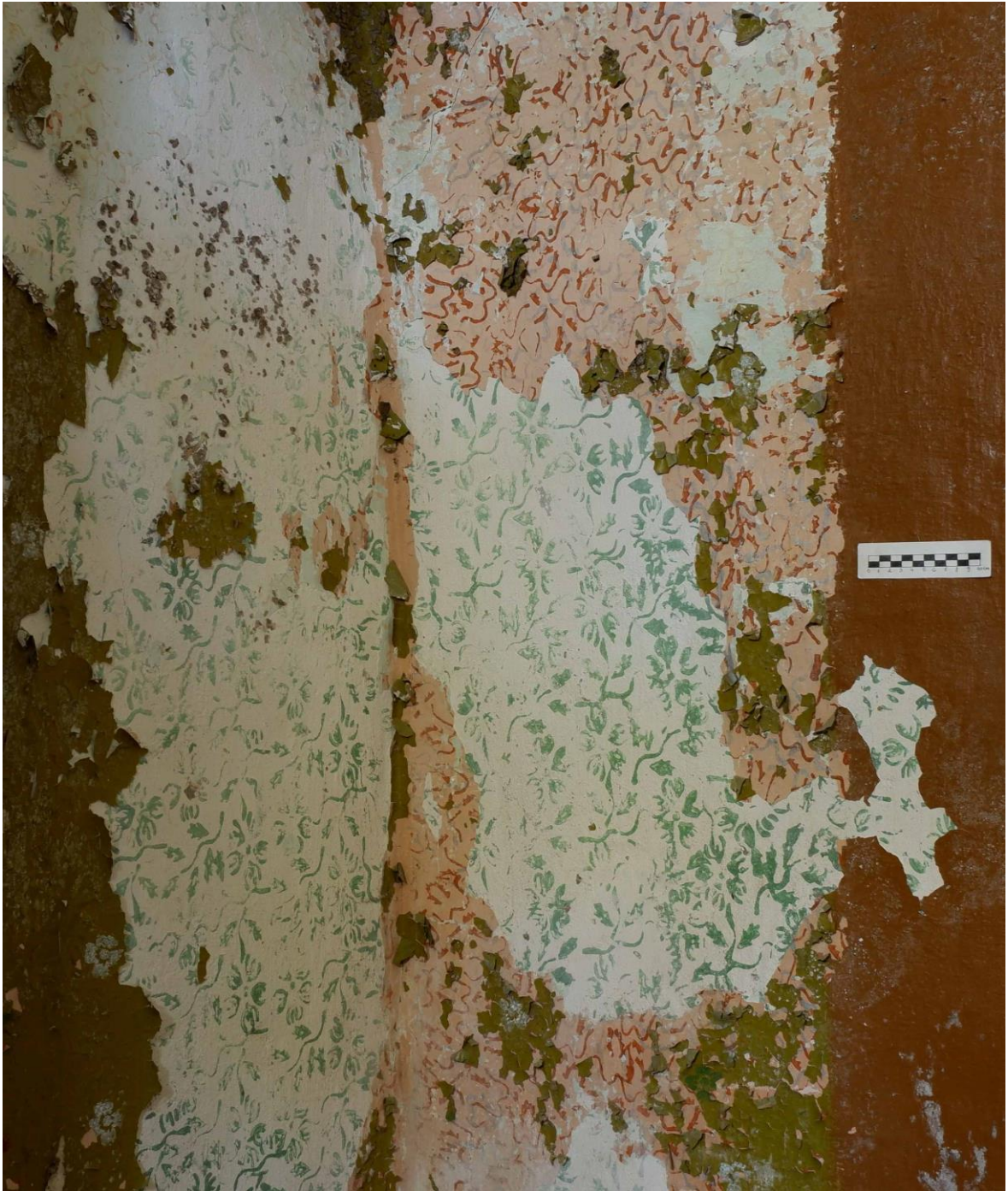
Pilt 292. Hästi säilinud rullmuster

Pilt 293. Rullmuster õlivärvi all

Pilt 294. Paaris kriipsukestega rullmuster

Pilt 295. Mitu kihti rullmustreid õlivärvi all

Peressaare kool

59°05'02.8"N 26°51'48.1"E

Pärandkultuuri registri nr: 815:KOO:002

Katastri nr: 81501:002:0057

Lähiaadress: Koolimaja

Asustusüksus: Peressaare küla

Vald: Alutaguse vald

Maakond: Ida-Virumaa

Omandivorm: Eraomand

Külastuse kuupäev: 26.04.2023

Pilt 296. Peressaare kool

Koolimaja (pilt 296) valmis 1938. aastal ning oli keskkütte ja funktsionalistliku arhitektuurikeelega üks oma aja moodsamaid maakooli. Kool lõpetas tegevuse 1964. aastal (Lutsepp 2006: 83), praegu varemeis.

Pilt 297. Kooli interjäär

Hoone siseviimistlus on lihtne, seinad on horisontaalselt jagatud kaheks enam-vähem võrdseks osaks, alumine tume ülemine laekarva valge (pildid 297 ja 298).

Pilt 298. Peressaare kooli seinte kujunduse näiteid

Kasutatud allikad

Lutsepp, E. (2006). *Uudisasundused – 1930. aastate sotsiaalpoliitika ja arhitektuuri kohtumisi*. Eesti Kunstiakadeemia kunstiteaduse instituut. Tallinn. [Magistritöö].

Pärandkultuuri kaardirakendus. (2023). [WWW]
<https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/parandkultuur> (19.05.2023).

Soosaare mõis. [WWW] <https://mois.ee/vilj/soosaare.shtml> (26.05.2023)

Talving, H. (2011). *Eesti koolimajad*. Tänapäev.

23126 Kaagjärve-Mäemõisa teenijatemaja. (2003). [WWW]
<https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=23126>
(26.05.2023)